The Bialystoker Stime is late, due to closing of printers shop during High Holidays

די ביאַליסטאָקער שטימע איז שפּעט אַרויסגעקומען ווייל די דרוקעריי איז געווען פֿאַרמאַכט די יום טובֿים.

A HAPPY NEW YEAR! ראש השנה נומער לשנה טובה תכתבו!

BIALYSTOKER STIMME

ביאַליסטאָקער שטימע

אָפּיציעלער אָרגאַן פֿון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפֿט אין אַמעריקע

נומער 347 • ראש השנה, תשנ"א – ניו יארק, סעפּטעמבער, 1990 • 68־טער יאָרגאַנג

שמחה צפת

SIMCHA TZFAS

The first Bialystoker Jew who arrived in America in 1842. From the beginning his life was both interesting and adventurous. Many strange tales surrounded this man. He died in New York in 1917 at the legendary age of 103.

דער ערשטער ביאליסטאקער איד וואס איז געקומען קיין אמעריקע אין יאר 1842. ער האט דורכגעמאכט א לאנגן אינטערעסאנטן אוואנטוריסטישן וועג און מען האט וועגן אים דערציילט אויסטערלישע זאכן. ער איז געשטארבן אין ניו־יארק אין 1917, אין טיפן עלטער פון 103 יאר.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

מיר היטן אָפּ אונדזער ירושה

חשובע פריינט,

וויר ווייסט היטן מיר אָפּ אונדזער גרויסע ירושה, אונדזער אינסטיטוציע, דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים.

איך פּאַרבעט אַלע ביאַליסטאָקער, גראָדנער און פריינט פון שטעט און שטעטלעך וואָס זענען נאָנט צו ביאַליסטאָק, געאָגראַפיש און פסיכיש, וואָס האָבן אַ געפיל פאַר אונדזער אינסטיטוציע, נישט נאָר ווייל זי איז די איינציקע געבליבענע נאָך דער נאַצי־פאַרניכטונג, וואָס שטייט ווי אַ זיידל, ווי אַן אייביקער זכר נאָך אונדזער היימשטאָט; און נישט ווייל מיר האָבן אַרויסגעשטעלט לופט־קילערס אין יעדן צימער; און מיר האָבן אַן אייגענע אָפּטיילונג צום אויספֿרובירן דעם געהער־אַפּאַראַט פון מענטשן; און נייע קיך־מכשירים.

ניין, מיר לאַדן אייך איין, ווייל מיר ווילן איר זאָלט זען ווי מיר פירן אָן מיט דער היים און אירע איינוואוינער. מיר וועלן אייך פירן פון שטאָק צו שטאָק, ענטפערן אויף אייערע פראַגן. אָבער קומט און זעט, און דאָס וועט מאַכן אונדזער אַרבעט גרינגער, ווייל איר וועט אַליין זען מיט אייערע אייגענע אויגן פאַרוואָס מיר דאַרפן אייער הילף.

די היים האָט כמעט 100 איינוואוינער. זי איז שטענדיק הינטערשטעליק פינאַנציעל, ווייל ווי איר ווייסט צאָלט די שטאָט 80 פראָצענט. די אַנדערע 20 פראָצענט גיט דער צענטער. ביז נישט לאַנג צוריק איז עס נישט געווען קיין פּראָבלעם. אָבער פאַר די לעצטע 7־8 מאָנאַטן איז עס זייער שווער, ווייל דער צענטער קריגט נישט די הילף פון אונדזערע פריינט ווי פריער. מיר קריגן ווינציקער און די היים דאַרף מערער. וועלן מיר זיך וועגדן צו אייך, ליבע פריינט, אַז איר זאָלט העלפן.

עס איז שוין 4־5 יאָר ווי מיר האָבן שוין נישט געמאַכט קיין אונטערנעמונג וואָס זאָל אַריינברענגען אַ גרויסע סומע געלט פאַר דעם צענטער. אָבער היינט צו מאָכן אפילו די קלענסטע אונטערנעמונג, איז פאַרבונדן מיט אַ סך אַרבעט, און אַ סך געלט, ווייל די האָטעלן וואָס מיר פלעגן נוצן זיינען זייער טייער.

האָט די פאַרוואַלטונג באַשלאָסן אַרויסצושיקן בריוו צו יעדן מיטגליד און פריינט פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים און פשוט בעטן אַז יעדער איינער זאָל אַריינשיקן וויפל יעדער איינער קען. דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים מוז עקזיסטירן!

איך פֿערזענלעך דאַנק אייך פאַרויס.

סאָל קרים

BUY AND HELP US PUBLICIZE THE NEW BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

אינהאַלט

באַריכט פון דירעקטאָרן־באָארד . . . . מייק קרעמער 1
אימפּאָזאַנטער צוזאַמענפאָר פון געווען שילער
פון העברעאישער גימנאַזיע . . . . . אריה שמיר 2
איצט זיינען מיר דאָ . . . . . יעקב סאַמיד 3
מאַקס ראַטנער, אַ גאַסט אין ישראל . . . . . י.ס. 4
די האַס־קאָנפערענץ אין אָסלאָ . . . . . יוסף דאָברימאַן 5
צום יאָרטאָג פון אויפשטאַנד און אומקום
פון ביאַליסטאָקער געטאָ . . . . . ש. זאַבוסקי 6
די אַסימילאַציע־מגיפה אין אַמעריקע . . . מאיר באַראַק 7
דער סמאָרגאַן פאַמיליע־אוידיטאָריום . . מ. אייזענבוד 8
פּאָרש־אַרבעט וועגן ביאַליסטאָק 9
ירושלימער נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק באַערט
דר. יוסף חאַזאַנאָוויטש . . . . . אריה שמיר 11
מאַקסים ליטווינאָוו,
צו זיין 50טער יאָרצייט . . . . . ברוך באַראַץ 12
די ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטאָ...פנחס שמוש 13
הספד נאָך גדליה לין ע״ה . . . . . פיניע כאָראָווסקי 15
קריטישע מאָמענטן אין מיין לעבן . . . שמאי קיזלשטיין 16
יציאת רוסלאַנד (ליד) . . . . . מאיר באַראַק 19
קאָמיטעט צו העלפן נייע עולים . . . . פנחס אַדלער 20
דער רוסישער אימיגראַנט . . . . . סאָל קרים 21
„שלום פאַרן נייעם יאָר״ . . . . . שמעון פייגענאָוו 22
13־יאָריק מיידל לערנט וועגן חורבן . . . שלמה קרים 23
טעטיקייטן אין ביאַליסטאָקער צענטער 25
יציאת רוסלאַנד (ליד) . . . . . חנה שטיינמאַן 26
ביי די לאַנדסלייט און פריינט פון גראָדנע ...י. דראַזניק 27
ווי זעט אויס אונזער
געבוירן־שטאָט גראָדנע . . . . . י. דראַזניק 28
דער בלוטיקער שבועות אין גראָדנע
אין יאָר 1935 . . . . . י. דראַזניק 29
אונזערע פאַרלוסטן 33,32

אַרויסגעגעבן פון ביאַליסטאָקער צענטער
228 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק
דוד סאָהן ע״ה, גרינדער
רעדאַקציע־קאָלעגיום: איסאַק ריבאַלאָווסקי, רעדאַקטאָר

ביאַליסטאָקער שטימע

אפיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

נומער 347 • ראש השנה, תשנ"א — ניו יארק, סעפטעמבער, 1990 • 68־טער יאָרגאַנג

די אַקטיוויטעטן פון דירעקטאָרן־באָארד אין דער היים און צענטער

אין די לעצטע זעקס חדשים זענען דורכגעפירט געוואָרן א צאָל זייער וויכטיקע ענדערונגען אין דירעקטאָרן־באָארד פון ביאליסטאָקער צענטער און היים. צוליב דעם וואָס אין לעצטן יאָר האָבן די פעדעראַלע און סטייט־אגענטורן (סאָשל סעקיוריטי און מעדיקעיר) אָנגענומען זייער שטרענגע געזעצן, וועלכע האָבן געמאַכט די מיטגלידער פון דירעקטאָרן־באָארד פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן אַנפירן מיט די אינסטיטוציעס, האָבן א צאָל מיטגלידער פרייוויליק רעזיגנירט פון דער באָארד. זיי זענען:

י. בערעז, ב. שובאַק, ד. ראָסעק, ד. מינץ, ס. ראָגאָוו, ר. סאַלאָוש, מ. ריבאל, ע. קרים און ד. מעדוועדעוו.

די דירעקטאָרן־באָארד דריקט אויס איר דאָנקבאַרקייט צו אַלע אויבן־אויסגערעכנטע פאַר זייער מוסר־נפש־דיקער הילף און זייער ביישטייער צו דער אינסטיטוציע אין די לעצטע יאָרן.

ווי א רעזולטאַט פון די רעזיגנאַציעס איז אויסגעוויילט געוואָרן א נייע דירעקטאָרן־באָארד, וועלכע באשטייט פון די פאָלגנדיקע מיטגלידער:

רובין בינדלער, ערן פרעזידענט
ס. סאַלאָוש, ס. קרים, ח. שוועכער,
מ. קרעמער, י. דיינעס, און ל. טראַכטענבערג.

פון דעם צוויי־טן דור זענען אויסגעוויילט געוואָרן:
אליס קרעמער גראָסמאַן, מייקל טאַדער און מארק סאַלאָוש.

מיר האָפן, אז די נייע דירעקטאָרן־באָארד וועט זיין דערפאָלגרייך ביים פאַרבעסערן די טאָג־טעגלעכע אָנפירונג און די פינאַנציעלע פאַראַנטוואָרטלעכקייטן פון דער אינסטיטוציע.

ס׳זענען אויך אויסגעבעסערט און פארברייטערט געוואָרן א צאָל „ביילאָוס" פון אונזער אינסטיטוציע. דאָס איז געטאָן געוואָרן דערפאַר, ווייל דאָרט זענען געווען א צאָל ניט־געוויינלעכע אָנגעצייכנטע פונקטן וועגן אָנשטעלן און אפזאָגן פון דעפּאַרטמענט־פערסאָנאָל, ווי אויך בוקקיפינג און פינאַנציעלע אנפירונג. דאָס איז געטאָן געוואָרן מיט דער קאָאפּעראַציע פון דעם לאיער און דער באָארד פון דירעקטאָרן.

ס׳זענען איינגעשטעלט געוואָרן נייע רעגולאַציעס, לויט וועלכע יעדער מיטגליד פון דירעקטאָרן־באָארד איז אין פערזונלעכן קאָנטאקט מיט א צוגעטיילטן הויפט פון א דעפּאַרטמענט: ער דארף צושטעלן א באריכט ביי א זיצונג פון דירעקטאָרן־באָארד: און יעדע וויכטיקע דעציזיע וועגן דער אָנפירונג מיט דער אינסטיטוציע מוז באשטעטיקט ווערן דורך דער דירעקטאָרן־באָארד.

● פון מייק קרעמער

וואס שייך דער פינאַנציעלער לאגע פון דער אינסטיטוציע, וויל איך זיגן די אויפמערקזאמקייט פון אלע מיטגלידער פון ביאליסטאָקער צענטער, אין אַמעריקע און אין אלע לענדער, אז אין דער לעצטער צייט האָט אונזער אינסטיטוציע א פינאַנציעלן דעפּיציט און ער ווערט מיט יעדן חודש אלץ גרעסער. אויב גרעסערע ביישטייערונגען און הילף פון אונזערע לאַנדסלייט וועט ניט קומען, וועלן אונזערע פאָנדן גאָנץ שנעל אויסגעשעפט ווערן. מיר פלאַנען אויך צו אָפּעלירן צו די פאַמיליעס פון די איינוואוינער אין אונזער היים, צו העלפן אונז בייקומען די פינאַנציעלע שוועריקייטן. מיר וועלן אויך מעגלעך אראַנזשירן בענעפּיס־אקציעס צו קריגן מער פאָנדן.

ס׳איז א באַוואוסטער פאקט, אז מיר קענען ניט צושטעלן דעם היכן סטאַנדאַרד אין אונזער היים, באזירט לויט די ראטעס פון מעדיקעיר אום סאשל־סעקיוריטי פון די יאָרן 84־1983. מיר האָבן פארלאַנגט אז אונזער אקאונטענט און לאיער זאלן אפּעלירן צו די אויטאָריטעטן וועגן דער ראטע־סטרוקטור.

מיר האָבן אויך אויטאָריזירט אונזער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר, מר. איסאק ריבאַלאָווסקי, צו זאל אנפירן מיט א קאמפיין צו קריגן פינאַנציעלע הילף פאר אונזער אינסטיטוציע.

איך וויל דא אויסדריקן אונזער גרויסן דאנק צו מאלי און איסאק ריבאל, און דיינע מעדוועדעוו, פאר דעם אויסגרעוויינלעכן דערפאלג פון אונזער יערלעכן טאטער־בענעפּיט, וועלכער איז אפּגעהאלטן געוואָרן דעם 16טן סעפּטעמבער, אין אייווערי פישער האל פון לינקאלן צענטער אין ניו־יארק. דער דאזיקער בענעפּיט האט זיך שוין געשאפן א טראדיציע פון ברענגען צום אידישן עולם פון איבער 2,500 מענטשן א פארווייילונגס־פראגראם, וועלכער שטייט אויף א הויכן קינסטלערישן ניוואָ. דעם יאר האבן זיי זיך אליין איבערגעשטיגן מיט דער קוואליטעט פון פראגראם. פארשטייט זיך, אז דאס אלץ איז צו פארדאנקען אונזער עקזעקוטיוו־דירעקטאר איסאק ריבאלאווסקי און אלע וועלכע האבן אריינגעלייגט א סך ארבעט, אז דער טאטער־בענעפּיט זאל זיין דערפאלגרייך. זיי אלע, ווי אויך דעם גרויסן עולם, וועלכער איז געקומען צום קאנצערט, קומט א גרויסער דאנק.

מיר רופן נאך אמאל יעדן איינעם צו העלפן וויטער אָנצוהאלטן די וויכטיקע טעטיקייט פון אונזער צענטער אין היים, זי זאל ווייטער קענען טראגן מיט שטאלץ דעם נאמען „ביאליסטאקער".

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

אימפאָזאַנטער צוזאַמענפאָר פון געוועזענע שילערס פון דער ביאַליסטאָקער העברעאישער גימנאַזיע

• פון אריה שמיר (שמערליס), ירושלים

דעם 21סטן מאַי 1990, איז אין תל־אביב פאָרגעקומען אַ צוזאַמענפאָר פון געוועזענע שילערס פון דער ביאַליסטאָקער העברעאישער גימנאַזיע, געווידמעט דעם 70סטן יובל פון איר גרינדונג און דעם 50סטן יאָר זייט איר ליקווידאַציע.

אַ העכער 400־קעפיקער עולם, געסט פון גאַנצן לאַנד און אויך פון אויסלאַנד, האָט זיך פאַרזאַמלט אין שיינעם גאָרטן „גן אורנים", וואָס געפינט זיך אין תל־אביבער „גני־התערוכה". אויסער די הונדערטער גראַדואַנטן און געוועזענע שילערס פון דער גימנאַזיע זענען אויך בייגעווען אַ צאָל פון אונדזערע בני־עיר, נישט דווקא שילערס פון דער גימנאַזיע, וועלכע זענען געקומען אויס סימפּאַטיע צום דאָזיקן אַנשטאַלט און כדי זיך צו דערקווייקן אין אַ ביאַליסטאָקער היימישער אַטמאָספער. צווישן די פאַרזאַמלטע איז בייגעווען דער ערן־גאַסט, אונזער חשובער בן־עיר מר מאַקס ראַטנער פון קליוולאַנד, אָהאַיאָ.

שוין בלויז צוליב דעם אַליין איז ווערט געווען זיך צונויפצוקומען פון נאָענט און ווייט. אויף יעדן טריט האָט מען געזען האַרציקע באַגעגענישן צווישן אַלטע חברים און פריינד, וועלכע האָבן זיך אָפט מאָל קוים דערקענט נאָך אַזוי פיל יאָרן. די אַמאָליקע יונגע „יאַטן" און מיידלעך זענען היינט „געזעצטע" מענטשן, צווישן זיי אַזעלכע וואָס פאַרנעמען וויכטיקע פּאָזיציעס אין עפנטלעכן לעבן; מיט גרויע האָר און קנייטשן אויפן געזיכט. בלויז דאָס „פייערל" איז פאַרבליבן אין די אויגן...

דער אָפיציעלער טייל האָט זיך געעפנט מיט אַן הזכרה, געהאַלטן פון דוד באַגאָן (גראַדואַנט פון 1934), פאַר די נשמות פון די וואָס זיינען שוין נישטאָ; די גרינדער, לערער און תלמידים פון דער גימנאַזיע וועלכע זיינען אומגעקומען צוזאַמען מיטן גאַנצן ביאַליסטאָקער אידנטום.

יעקב סאַמיד (שעמיאַטיצקי), גראַדואַנט פון יאָר 1929, איניציאַטאָר און אָרגאַניזירער פונעם צוזאַמענפאָר, האָט מיט וואַרעמע ווערטער באַגריסט דעם עולם, באַטאָנענדיק די וויכטיקייט פון דער באַגעגעניש. ער האָט דערביי דערציילט, אַז אין 1939 האָט די גימנאַזיע געפלאַנט אַרויסגעבן אַ בוך צו איר 20סטן יובילי. די מלחמה האָט דעם פּלאַן צו נישט געמאַכט. עס ווערט געזאַמלט מאַטעריאַל אַרויסצוגעבן אַ בוך צו פאַראייביקן דעם אָנדענק פון דער גימנאַזיע. ער האָט אָפּגעלירט צום עולם, אַז יענער וואָס האָט זאָל אַריינשיקן בילדער, זיכרונות, און אַנדערע מאַטעריאַלן וועגן דער גימנאַזיע.

יצחק שמיר, ישראל׳ס פרעמיער־מיניסטער, דער באַרימטער גראַדואַנט פון דער גימנאַזיע (1932) איז אויפגענומען געוואָרן מיט אָפּלאָדיסמענטן. אין זיין באַגריסונג־רעדע האָט ער דערציילט, אַז זיינע צוויי יאָר אין דער גימנאַזיע זיינען אים טיף אײַנגעקריצט אין זיכרון. ער האָט באַטאָנט די ציוניסטישע ווערטן וועלכע מען האָט אַרײַנגעפלאַנצט ביי די שילערס. פיל פון זיי זיינען אַ דאַנק דעם עולה געווען און געהאָלפן דעם אויפקום פון אונדזער מדינה. ער האָט פאַרענדיקט מיטן וואונטש, אַז אידן אין דער גאָרער וועלט זאָלן האָבן אַזעלכע פיינע לערן־אַנשטאַלטן ווי עס איז געווען די ביאַליסטאָקער העברעאישער גימנאַזיע.

חייקע גראָסמאַן (גראַדואירט 1938), געוועזענע פאַרטיזאַנערין און כנסת־דעפוטאַטין, האָט געזאָגט אין זעלבן גייסט. (איר באַמערקונג, אַז דאָס מאָל איז זי פולשטענדיק מסכים מיט אונדזער פּרעמיער־מיניסטער, איר פּאָליטישן אָפּאָנענט, איז אויפגענומען געוואָרן ביים עולם מיט אַ גוטמוטיק געלעכטער). זי האָט אויך דערציילט וועגן דער ליקווידאַציע פון דער גימנאַזיע אַלס העברעישער לערן־אַנשטאַלט דורך די סאָוועטן אין 1939.

פון רעכטס: מאַקס ראַטנער, יעקב סאַמיד און צבי קלעמענטינאָווסקי

רעדנדיק וועגן אידישער דערציאונג אין דער וועלט האָט זי באַטאָנט, אַז עס דאַרף געלייגט ווערן אַכט נישט אַזוי אויף די שיינע שול־געבײַדעס, נאָר דער עיקר איינפלאַנצן בײַ די שילערס די גייסטיקע ווערטן פון אידנטום.

פרידאַ פּאָליאַטשעק און נעמי גאָלדמאַן־נוף, געוועזענע לערערינס אין דער גימנאַזיע, האָבן דערציילט מיט נאָסטאַלגישער וואַרעמקייט זיכרונות פון יענע ווייטע יוגנט־יאָרן.

אַ דאָקומענט־פֿראָגראַם, וועלכע האָט געשילדערט די אַנטוויקלונג פון דער גימנאַזיע פון איר גרינדונג ביז צו איר ליקווידאַציע, איז געגעבן געוואָרן דורך אַ נאַראַטאָר, באַגלייט מיט שיינבילדער (סליידס) און ווידעאָ־פילמען. מען

עם 21סטן מאַי 1990, איז אין תל־אביב פאָרגעקומען אַ צוזאַמענפאָר פון געוועזענע שילערס פון דער ביאַליסטאָקער העברעאישער גימנאַזיע, געווידמעט דעם 70סטן יובל פון איר גרינדונג און דעם 50סטן יאָר זייט איר ליקווידאַציע.

אַ העכער 400־קעפיקער עולם, געסט פון גאַנצן לאַנד און אויך פון אויסלאַנד, האָט זיך פאַרזאַמלט אין שיינעם גאָרטן „גן אורנים", וואָס געפינט זיך אין תל־אביבער „גני־התערוכה". אויסער די הונדערטער גראַדואַנטן און געוועזענע שילערס פון דער גימנאַזיע זענען אויך בייגעווען אַ צאָל פון אונדזערע בני־עיר, נישט דווקא שילערס פון דער גימנאַזיע, וועלכע זענען געקומען אויס סימפּאַטיע צום דאָזיקן אַנשטאַלט און כדי זיך צו דערקווייקן אין אַ ביאַליסטאָקער היימישער אַטמאָספער. צווישן די פאַרזאַמלטע איז בייגעווען דער ערן־גאַסט, אונזער חשובער בן־עיר מר מאַקס ראַטנער פון קליוולאַנד, אָהאַיאָ.

שוין בלויז צוליב דעם אַליין איז ווערט געווען זיך צונויפצוקומען פון נאָענט און ווייט. אויף יעדן טריט האָט מען געזען האַרציקע באַגעגענישן צווישן אַלטע חברים און פריינד, וועלכע האָבן זיך אָפט מאָל קוים דערקענט נאָך אַזוי פיל יאָרן. די אַמאָליקע יונגע „יאַטן" און מיידלעך זענען היינט „געזעצטע" מענטשן, צווישן זיי אַזעלכע וואָס פאַרנעמען וויכטיקע פּאָזיציעס אין עפנטלעכן לעבן; מיט גרויע האָר און קנייטשן אויפן געזיכט. בלויז דאָס „פייערל" איז פאַרבליבן אין די אויגן...

דער אָפיציעלער טייל האָט זיך געעפנט מיט אַן הזכרה, געהאַלטן פון דוד באַגאָן (גראַדואַנט פון 1934), פאַר די נשמות פון די וואָס זיינען שוין נישטאָ; די גרינדער, לערער און תלמידים פון דער גימנאַזיע וועלכע זיינען אומגעקומען צוזאַמען מיטן גאַנצן ביאַליסטאָקער אידנטום.

יעקב סאַמיד (שעמיאַטיצקי), גראַדואַנט פון יאָר 1929, איניציאַטאָר און אָרגאַניזירער פונעם צוזאַמענפאָר, האָט מיט וואַרעמע ווערטער באַגריסט דעם עולם, באַטאָנענדיק די וויכטיקייט פון דער באַגעגעניש. ער האָט דערביי דערציילט, אַז אין 1939 האָט די גימנאַזיע געפלאַנט אַרויסגעבן אַ בוך צו איר 20סטן יובילי. די מלחמה האָט דעם פּלאַן צו נישט געמאַכט. עס ווערט געזאַמלט מאַטעריאַל אַרויסצוגעבן אַ בוך צו פאַראייביקן דעם אָנדענק פון דער גימנאַזיע. ער האָט אָפּגעלירט צום עולם, אַז יענער וואָס האָט זאָל אַריינשיקן בילדער, זיכרונות, און אַנדערע מאַטעריאַלן וועגן דער גימנאַזיע.

יצחק שמיר, ישראל׳ס פרעמיער־מיניסטער, דער באַרימטער גראַדואַנט פון דער גימנאַזיע (1932) איז אויפגענומען געוואָרן מיט אָפּלאָדיסמענטן. אין זיין באַגריסונג־רעדע האָט ער דערציילט, אַז זיינע צוויי יאָר אין דער גימנאַזיע זיינען אים טיף אײַנגעקריצט אין זיכרון. ער האָט באַטאָנט די ציוניסטישע ווערטן וועלכע מען האָט אַרײַנגעפלאַנצט ביי די שילערס. פיל פון זיי זיינען אַ דאַנק דעם עולה געווען און געהאָלפן דעם אויפקום פון

איצט זיינען מיר דאָ...

דער גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער ביאַליסטאָקער העברעאישער גימנאַזיע — אָפּיצוייכענען 70 יאָר זינט איר גרינדונג און 50 יאָר זינט איר ליקווידאַציע — האָט ביי מיר אויפגעבליצט גאַנץ פלוצלונג.

אין מאַי, 1989, האָב איך זיך וועגן דעם געווענדעט צו אונזער פּרעמיער־מיניסטער, יצחק שמיר (אַליין אַ גראַדואַנט פון דער גימנאַזיע אין 1932). ער האָט מיר געענטפערט שריפטלעך, אַז ער האַלט דאָס פּאַר אַ געוואונטשענעם שריט. כ׳האָב דעם געדאַנק אָנגעהויבן איבערצוגעבן די חברים און פריינט און באַקומען פון אַלע זייטן אויסדרוקן פון סימפּאַטיע — מינדלעך, טעלעפאָניש און אין בריוו. דאָס האָט מיר צוגעגעבן קוראַזש, אָנצופּאַנגען די ניט־לייכטע אַרגאַניזיר־אַרבעט.

מיין ציל איז געווען צו באַערן דעם אָנדענק פון דעם דאָזיקן פּרעכטיקן לערן־אַנשטאַלט. ער איז געווען אַ צירונג פון אונזער אידישער ביאַליסטאָק, וועמענס השפּעה האָט זיך גוט געפילט ווייט אויסער דער שול־געביידע. די גימנאַזיע האָט ניט בלויז געגעבן אירע שילער אַ גלענצנדע העברעאישע און אַלגעמיינע בילדונג, נאָר אין זיי אויך איינגעפלאַנצט מאָראַלישע ווערטן און ליבע צו אונדזער פאָלק און לאַנד. פיל פון אונזערע גראַדואַנטן פאַרנעמען טאָקע וויכטיקע שטעלעס אין אונזער לאַנד און אין אויסלאַנד אויף פיל געביטן פון וויסנשאַפט, עקאָנאָמיע און געזעלשאַפטלעכן לעבן.

מיין געדאַנק איז געווען, אַז דער צוזאַמענפאָר זאָל דערמעגלכן די אַנטיילנעמער צו זען זייערע שול־יאָרן דורך דער היסטאָרישער פּערספּעקטיוו: טיילן זיך מיט זכרונות און אייndrוקן פון דאָזיקן אַנשטאַלט, וועלכער האָט געלייגט זיין „חתימה" אויף זייער גאַנץ וועזן.

• פֿון יעקב סאַמיד (סעמיאַטיצקי)
פאָרזיצער פון אָרגאַניזיר־קאָמיטעט

נישט קוקנדיק אויף מיין עלטער — ס׳איז שוין 60 יאָר ווי כ׳האָב גראַדואירט פון דער גימנאַזיע — האָב איך זיך אַרײַנגעוואָרפן אין דער אַרבעט ממש מיט אַ יוגנטלעכן ברען. ס׳איז ניט געווען לייכט צו געפינען די הונדערטער

יעקב סאַמיד מיט פּרעמיער יצחק שמיר

אַדרעסן, וועלכע זענען צעזייט און צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט. איך האָב דאָס אין אַ גרויסער מאָס צו פאַרדאַנקען מיינע צוויי זין, גדעון און אמנון, וועלכע האָבן מיר אַרויסגעהאָלפן אין דער דאָזיקער אַרבעט. עטלעכע מאָל האָב איך וועגן דעם געדאַרפט אויף דער ישראל־ראַדיאָ; זיך אויך געווענדט צו פאַרשיידענע אַנשטאַלטן אין לאַנד און אויסלאַנד. איך וויל דאָ אויך באַמערקן דעם געהעריקן אָפּקלאַנג וואָס מיר האָבן באַקומען דורך דער „ביאַליסטאָקער שטימע".

ביז צו דער דערעפענונג פון צוזאַמענפאָר האָב איך אָנגעבונדן אַ קאָנטאַקט מיט אַרום 90 פּראָצענט פון אונזערע געווענען שילער. צייטנווייז האָב איך זיך געשראָקן, אַז דאָס וועט אונז ניט געלונגען: אַז מיר וועלן דאָס ניט קענען דורכפירן. איך האָב דאָס אויסגעדריקט צו אונזערע חברים און זיי האָבן געענטפערט: „זע דאָס צו מאַכן וואָס שנעלער. מיר זיינען דאָך שוין אין די יאָרן!"...

און איצט זענען מיר דאָ און פירן דורך דעם פּרעכטיקן צוזאַמענטרעף!

האָט געזען פאַרשיידענע בילדער פון ביאַליסטאָק, צווישן זיי דעם בנין פון דער גימנאַזיע, ווי אויך אַן אינטערוויו מיטן לערער שמעון דאַטנער ז״ל, אייניקע מאָנאַטן פאַר זיין טויט.

אַ פּאָעמע געווידמעט דער גרינדונג פון דער גימנאַזיע, פאַרפאַסט דורך דעם גראַדואַנט צבי בוד־נאָווסקי, איז פּאַרגעליגט געוואָרן דורך אַן אייניקל פון אַ גראַדואַנט.

אַ כאָר און אָרקעסטער פון תל־אביבער שול־קינדער האָבן באַגלייט די פייערונג מיט פּאָסיקע לידער און מוזיק.

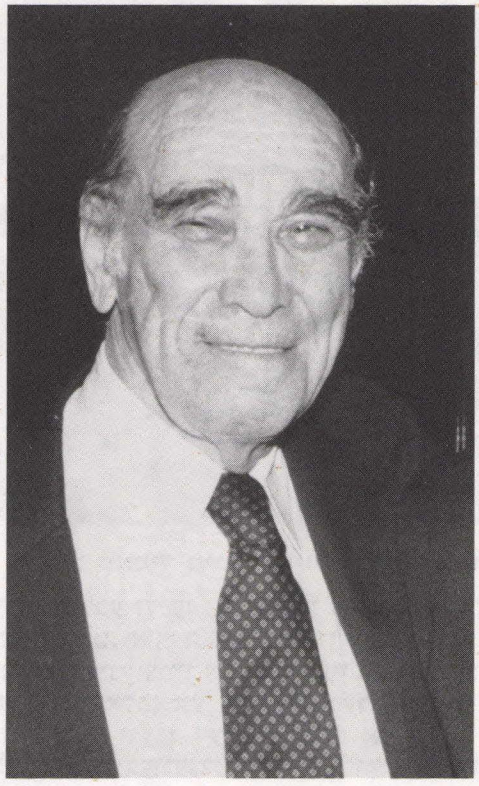
נאָכן אייndרוקספולן אָפּיציעלן טייל איז אין גאָרטן סערווירט געוואָרן אַ מיטאָג. דער עולם האָט דאָרטן זיך ווידער פאַרווויילט ביי די פיין באַדעקטע טישן. מען האָט באַנייט די אַלטע פריינדשאַפטן, צוריקקערנדיק זיך כאָטש אויף אַ וויַיל צו די גליקלעכע קינדער־ און יוגנט־יאָרן.

נאָך אַ קורצער שלוס־רעדע פון יעקב סאַמיד און דאַנקווערטער פאַר אים און פאַר אַלע וואָס האָבן געהאָלפן דורכפירן דעם געלונגענעם צוזאַמענפאָר, איז זיך דער עולם צעגאַנגען, פול מיט באַגייסטערונג פון דער טיפער איבערלעבונג.

מאַקס ראַטנער, אַ גאַסט אין ישראל

אין אָנהויב איז עס געווען אַזוי ווי נאָך אַ נאָמען. איך בין געווען פֿאַרנומען מיט צוגרייטן דעם צוזאַמענפֿאָר פון די גראַדואַנטן פון דער העברעאישער גימנאַזיע אין ביאַליסטאָק. איך האָב אַריינגעשריבן דעם נאָמען מאַקס ראַטנער צוזאַמען מיט די אַנדערע. „איז ער אַ גראַדואַנט?", האָב איך געפרעגט מיין קאָלעגע שלומה. „ניין", האָט ער געענטפֿערט. טאָ פֿאַרוואָס וויל ער ביישטייערן?, האָב איך זיך געוואונדערט.

איך האָב זיך נאָכגעפֿרעגט ביי אַנדערע און אויסגעפונען, אַז ער איז אַ הייסער, איידעלער איד, געבוירן אין 1907 אין ביאַליסטאָק, געוואוינט אויף טשיסטאַ־פּאָלנאַ און געלערנט אין תּרבות, וואו ער האָט אינגעזאַפּט אין זיך דעם אידישן גייסט. אינעם עלטער פון דרייצן יאָר האָט ער מיט זיין פֿאַמיליע עמיגרירט קיין אַמעריקע.

מאַקס ראַטנער

ס׳איז אינטערעסאַנט צו באַמערקן, אַז צווישן דער קליינער צאָל זאָכן וואָס דער יונגער מאַקס האָט מיט זיך געבראַכט קיין אַמעריקע זענען געווען זיינע שול־העפטן, זיין שול־בוך (פישמאַנ׳ס), אַ ק[אָלעקציע פון העברעישע פּאָעמעס און אַנדערע. אין פֿאַרלויף פון די יאָרן איז מאַקס׳עס העברעאיש אַביסל אויסגעוועפּט געוואָרן, אָבער ניט זיין ליבע און איבערגעבנקייט צו דער העברעאישער שולע פון זיינע קינדער־יאָרן. מאַקס ראַטנער איז איבערגעגעבן מיט גאַנצן לעבן צום לאַנד פון אונזערע אבות, און ער האָט דאָס אויסגעדריקט מיט אַ סך געפיל אין אַ פֿרעכטיקער פּאָעמע, וועלכע ער האָט פֿאַרפֿאַסט ווען ער איז געווען נאָר 15 יאָר אַלט.

היינט איז מאַקס ראַטנער דער טשערמאַן פון דער באָארד פון „פֿאָרעסט סיטי ענטערפּרייזעס", אָבער ער געפינט אויך צייט צו העלפן אידישע ארגאַניזאַציעס. זיין איבערגעגעבנקייט צו ישראל איז אַ מוסטערהאַפֿטע: אין 1951 איז ער, אויף דער ביטע פונעם דעמאָלסדיקן האַנדלס־מיניסטער לוי אשכול, געוואָרן דער פֿיאָנער פון דער כעמישער אינדוסטריע אין ישראל. די דאָזיקע אונטערנעמונג האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין „פּרוטאַרום" — אַ גרויסע פֿאַבריק אינעם האָפן פון חיפה.

מאַקס ראַטנער האָט געהאָלפן אויפבויען סטודענטן־הייזער פֿאַרן העברעאישן אוניווערסיטעט אין ירושלים און דעם אוניווערסיטעט אין תל־אביב. ער האָט אויך בייגעשטיירט צו מוזעאומס און אַנדערע וויכטיקע אינסטיטוציעס.

מאַקס ראַטנער איז אַ דערפֿאָלגרייכער אינדוסטריעלער, אַ וויזיאָנער און אַ וואַרעמער איד. ער האַלט, אַז דער אַרויסגעבאַרבעטער איד אין די תּפוצות דאַרף העלפן ניט נאָר מיט זיין טשעק־ביכל, נאָר אויך פֿערזענלעך העלפן בויען די אינסטיטוציעס אין וועלכע ישראל נויטיקט זיך, כדי זי זאָל ווערן באמת זעלבסטשטענדיק.

י. ס.

בריוו אין רעדאַקציע

טייערער מר. ריבאַלאָווסקי,

שוין אַ לענגערע צייט ווי איך האָב ניט געשריבן, הגם איך טראַכט אָפט וועגן אייך, ספּעציעל ווען איך באַקום די „ביאַליסטאָקער שטימע".

איך באַוואונדער אייער מאָנומענטאַלע אַרבעט ביים אויפהאַלטן און כסדר אויסבעסערן די ביאַליסטאָקער היים פאַר עלטערע מענטשן, וועלכע איז די וויכטיקסטע אינסטיטוציע פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט אין דער שטאָט ניו־יאָרק. די אַלע אויסצייכענונגען וואָס איר האָט ביז איצט געקראָגן, זענען געווען פאַר אייערע אויפטוען פאַרן ביאַליסטאָקער צענטער. איר וואָלט אויך געדאַרפט באַקומען אַ ספּעציעלע אויסצייכענונג פאַר אייער טאַלאַנטירטער רעדאַקציע און אַרויסגעבן די „ביאַליסטאָקער שטימע" אין ביידע שפּראַכן.

איך בין געווען צופֿרידן צו זען אין דעם לעצטן נומער דאָס בילד פון מיין פֿריינד סעם ניידאָרף און זיין שיינער פאַמיליע. איך האָב געקענט זיינע עלטערן און סעמ׳ען ווען ער איז נאָך געווען א קינד אין ביאַליסטאָק. איך האָב געהאַט דאָס פֿאַרגעניגן צו באַזוכן אים און זיין פאַמיליע אין לאָס אַנדזשעלעס. בעת יענעם וויזיט האָב איך אויך באַגעגנט זיין פעטער פּאָגאָרעלסקי. דאָרט זענען אויך געווען אַנדערע ביאַליסטאָקער. איך גלויב, אַז דאָס איז געווען אין די אָנהויב פופציקער.

גאָט זאָל אייך בענטשן מיט גוטן געזונט, כדי איר זאָלט זיין שטאַרק און ענטוזיאַסטיש פאַרצוזעצן די גוטע אַרבעט נאָך פאַר אַ סך יאָרן.

זונדל בערענס

די האַס קאָנפערענץ אין אָסלאָ

• פון יוסף דאָברימאַן

וון מ׳שרייבט אַן אַרטיקל פאַר דער „ביאַליסטאָקער שטימע״ איז נאַטירלעך, אַז עס ווילט זיך שרייבן וועגן אונדזער אַלטער ביאַליסטאָק. ווייל ערשטנס איז ביאַליסטאָק איינגעבאַקן ביי יעדן פון אונדז אין האַרצן און צווייטנס, טראָץ דעם וואָס עס איז שוין אַזוי פיל געשריבן געוואָרן וועגן ביאַליסטאָק אין דער „שטימע״, וועט די טעמע זיך פאַר אונדז קיינמאָל נישט אויסשעפן.

ביאַליסטאָק איז געווען אַ שטאָט, באַוואוסט אין דער אידישער וועלט מיט איר קולטורעלן, פאָליטישן און רעליגיעזן לעבן, מיט וועלכן מיר זענען שטאָלץ נאָך עד־היום. דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים אין ניו־יאָרק, אונטער דער פירערשאַפט פון פריינד איסאַק ריבאַלאָווסקי, היט אָפּ דעם המשך פון די אַמאַליקע גרויסע אויפטוען אַ דאַנק וועלכער אונדזער ביאַליסטאָק איז אַזוי באַוואוסט.

אָבער היינט וויל איך נישט שרייבן אויף דער טעמע ביאַליסטאָק. היינט וויל איך שרייבן וועגן אַ קאָנפערענץ וואָס אלי ויזעל, דער נאָבעל־פּרייז געווינער, און איינער וואָס האָט דורכגעמאַכט די צווייטע וועלט־מלחמה און די קאָנצענטראַציע־לאַגערן אַלס אַ יונגנטלעכער, האָט צוזאַמענגערופן אין אָסלאָ, נאָרוועגיע. דאָרט זענען איינגעלאַדן געוואָרן נאָבל־פּרייז געווינער, פרעזידענטן, צווישן וועלכע עס איז געווען דער פרעזידענט פון פראַנקרייך מיטעראַנד: דער גרעוועזענער פרעזידענט פון אַמעריקע, קאַרטער: דער פרייהייט־קעמפער פון אַפריקע נעלסאָן מאַנדעלאַ: 70 שרייבער, וויסנשאַפטלער, און אַקאַדעמיקער פון דער גאַנצער וועלט און אַ גרויסע צאָל נאָבל־פּרייז געווינער.

אלי ויזעל האָט געגעבן אַ נאָמען דער קאָנפערענץ די „האַס קאָנפערענץ״. אויף דער קאָנפערענץ האָבן די גרויסע פּערזענלעכקייטן באַהאַנדלט די פראַגע פאַרוואָס די מענטשהייט אויף דער וועלט איז פול מיט האַס. די טעמע האָט רעגיסטרירט ביי מיר אין געדאַנק אונדזער טריוויריקע פאַרגאַנגענהייט. מיט וואָס פאַר אַ רוגזה, מיט וואָס פאַר אַ ברוטאַליטעט מיר, די עדות פון דעם גרעסטן חורבן אין דער מענטשלעכער געשיכטע זענען באַהאַנדלט געוואָרן אין דער צווייטער וועלט־מלחמה, פון די נאַציס און אויך פון דעם גרעסטן טייל פון דער דייטשער באַפעלקערונג. און איך קום צום באַשלוס אַז אלי ויזעל איז גערעכט. איינער מוז זיין פול מיט האַס כדי צו קענען דורכפירן אַזעלכע גרויזאַמע פאַרברעכנס, וויל ווי אַנדערש קען מען דערקלערן די ברוטאַלע האַנדלונג אין כינע, וואו אַזוי פיל יוגנטלעכע סטודענטן האָבן דעמאָנסטרירט פאַר פרייהייט, זענען פון זייערע אייגענע כינעזישע ברידער־סאָלדאַטן אויסגעשאָסן געוואָרן.

און די איצטיקע געשעענישן אין מיטל־מזרח, וואו דער דיקטאַטאָר פון איראַק האָט זיך אויסגעדריקט אַז ער וועט פאַרניכטן מיט זיינע גיפטיקע גאַזן אַ האַלב ישראל. און מען קען אים האַלטן ביים וואָרט, וויל מיט אַ צייט צוריק האָט ער געוונצט די זעלבע גאַזן קעגן זיין אייגענער באַפעלקערונג. און נאָך אַ סך אַזעלכע פאַלן, וואו דער האַס

איז אַזוי גרויס אַז דער מענטש איז גרייט אָפּטאָן דאָס ערגסטע קעגן אַנדערע מענטשן, נאָר וויל ער איז פול מיט האַס.

איז טאַקע דערפאַר די „האַס קאָנפערענץ״ פאַר אונדז, די שארית־הפּליטה, אַזוי וויכטיק. איך האָב געמיינט אַז ווען אַזעלכע גרויסע וועלט־פּערזענלעכקייטן קומען זיך

יוסף און נעשקע דאָברימאַן

צוזאַמען, צו דיסקוטירן דעם פראָבלעם, וועלן זיי אפשר געפינען אַן אויסוועג פאַר דער מענטשהייט אויף דער וועלט.

די קאָנפערענץ האָט אָנגעהאַלטן 4 טעג, וואו די גרויסע פּערזענלעכקייטן פון אונדזער דור זענען אויפגעטראָטן מיט לאַנגע רעדעס, און די אונטערשטע שורה איז, אַז זיי וויסן נישט און קענען נישט דערגיין פון וואַנען עס נעמט זיך אַזאַ האַס צווישן מענטשן: צי ווערט דער מענטש געבאָרן מיט דעם האַס, אָדער עס קלייבט זיך אָן ביי אים אין דער יוגנט.

דעם ענטפער צו דער קאָמפּליצירטער פראַגע האָבן מיר ליידער פון דער קאָנפערענץ נישט באַקומען. אָבער דאָך ווילט זיך נישט גלויבן אַז דאָס איז אַ קראַנקהייט וואָס מען קען נישט אויסהיילן. וויל טאָמער מיר וועלן עס נישט בייקומען, איז אונדזער פּלאַנעט פאַראורטיילט אויף צוקונפטיקע טראַגעדיעס, וועלכע מיר מוזן פאַר יעדן פרייז אויסמיידן.

ברענגט אַריין אייערע קינדער און אייניקלעך אַלס מיטגלידער אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן

צום 47טן יאָרטאָג פון אויפשטאַנד און אומקום פון ביאַליסטאָקער געטאָ

• פֿון ש. זאבוסקי, פּאַריז, פראַנקרייך

דעם 16טן אויגוסט 1990 פאַלט אויס דער 47טער יאָרטאָג פון העלדישן אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ. ער איז אויסגעבראָכן לויטן ביישפיל פון די ווארשעווער רומפולע אידישע בחורים און מיידלער, וועלכע האָבן זיך אַזוי העלדיש געשלאָגן מיט די שטאַרק באַוואָפנטע היטלעריסטישע מערדער, וואָס האָבן זיך פאַרמאָסטן טאָטאַל אומצוברענגען אונזער פאָלק.

פון 16טן אויגוסט האָבן זיי מער ווי אַ וואָך פאַרביסן געקעמפט מיטן פאַשיסטישן שונא און זיך נישט געלאָזט פרייוויליק אַרויספירן צום טויט, קיין טרעבלינקע און מיידאַנעק, שטעלנדיק אַ העפטיקן וויידערשטאַנד. טראָץ די שווערע פאַרלוסטן דורך אַ שונא וואָס איז געווען באַוואָפנט ביז די ציין, מיט אַלע מאָדערנסטע מכשירים, זענען געשטאַנען אידישע קעמפער, וועלכע זענען געפאַלן אין אַן אומגלייכן קאַמף.

אָנגעהויבן האָט עס זיך מיט אַרויסקלעפּן אפֿישן אויף די ווענט, וועלכע האָבן געהרופן אַלע איינוואוינער פון געטאָ, זיך צונויפזאַמלען אויף די גאַסן יוראָוויצקאַ און קופיעצקאַ, מעלדנדיק אַז מען קען מיטנעמען אַ קליין פּעקל פון די נויטיקסטע זאַכן. עס איז געווען אַ טומל, אַ בהלה, ווייל יעדער איינער האָט שוין געוואוסט אַז עס איז געקומען די לעצטע שעה.

אונזער גאַנצע פאַמיליע און שכנים האָבן זיך באַהאַלטן אויפן בוידעם, מיינענדיק אַז דער געטאָ וועט ווייטער בלייבן נאָכן אַרויספירן אַ געוויסע צאָל אידן. אָבער די נאַציס, צוזאַמען מיט דער אידישער פּאָליציי, זענען געגאַנגען פון הויז צו הויז און ווענען זיי האָבן געטראָפן שטעלנדיק אַ וויידערשטאַנד, האָבן זיי גלייך דערשאָסן אויפן אָרט.

מיר זענען לאַנג נישט געבליבן אין דער באַהעלטעניש. איינער נאָכן צווייטן האָבן מיר אַרויסגעשלייכט און זיך צונויפגעזאַמלט מיטן גאַנצן עולם. מיר זענען אַזוי צוגעקומען ביזן אידישן שפּיטאָל, וואו עס זענען שוין פאָרגעקומען קאַמפן צווישן דער אידישער זעלבסטשוץ, מיט דער דייטשער בעסטיע.

מיר האָבן גלייך באַמערקט ווי אַ דייטשער טאַנק האָט געבראַנט. ער איז געוואָרן אונטערגעצונדן מיט אַ צינד־פלאַש (וואָס מען האָט גערופן מאָלאָטאָוו־קאָקטייל) דורך אַ גרופּע אידישע פּאַרטיזאַנער, וועלכע זענען אָנגעקומען פון וואַלד, צעברעכנדיק דעם פלויט פון געטאָ.

אַלע פיר עקן פון געטאָ האָבן געבראַנט. דאָס האָט געזאָלט זיין דער סיגנאַל זיך אַרויסצורייסן פון געטאָ און לויפן אין וואַלד אין וואָס אַ גרעסערע צאָל. עס איז אָבער געקומען אַ פאַרשטאַרקונג פון פרישע דייטשע טאַנקן, וועלכע זענען געווען באַגלייט פון אויבן דורך עראָפלאַנען, וועלכע האָבן געזייט טויט אין ביאַליסטאָקער געטאָ.

צוהילף די דייטשן זענען געקומען אוקראַינער און ליטווינער, וועלכע האָבן אונז געטריבן דורך יוראָוויצקאַ גאַס, שלאָגנדיק אונז מיט די קאָלבעס פון די ביקסן. אַן אַדורכפאָרנדיקער טאַנק האָט צעקוועטשט די אידן, וועלכע זענען געשטאַנען אויף זייער וועג, לאָזנדיק זיי אין אַ בלוטיקער מאַסע.

אַזוי זענען אַרויסגעטריבן געוואָרן די איבער 50,000 ביאַליסטאָקער אידן און פון אַלע אַרומיקע שטעטלעך. אַדורכגייענדיק רייען פון דייטשן מיט זייערע אַרויסהעלפער, אָפּגערוקט אַ מעטער איינער פון אַנדערן, זענען מענטשן געפאַלן איינע אויף די אַנדערע. אַ סך זענען אַראָפּ פון זינען, פרויען האָבן געחלשט, מענטשן האָבן זיך געריסן די האָר פון קאָפּ. אַזוי זענען מיר אָנגעקומען אויפן גרויסן פעלד פּעטראָשי, וואו מיר זענען געלעגן צוזאַמענגעקווטשט דעם גאַנצן טאָג און אַ גאַנצע נאַכט אויף דער קאַלטער ערד, הונגעריקע און דורשטיקע, צעשיידט פון דער פאַמיליע.

פאַרטאָג האָבן די דייטשן אונדז געטריבן צו די וואַגאָנען, וועלכע זענען שוין געשטאַנען גרייט און עס האָבן זיך ווידער אָפּגעשפּילט שרעקלעכע סצענעס. מאַמעס האָבן זיך נישט געוואָלט שיידן מיט זייערע קינדער און מענער מיט זייערע פרויען. אָבער די דייטשן מיט זייערע נאַגייקעס אין די הענט האָבן אַריינגעטריבן אין די וואַגאָנען יונגערע מענער און יונגע פרויען באַזונדער און עלטערע לייט מיט קליינע קינדער אין אַנדערע וואַגאָנען. בלויז אַ מאַך פון דער האַנט, אָדער מיט דער נאַגייקע, האָט באַדייט צום לעבן אָדער צום טויט. די וואַגאָנען זענען געוואָרן פאַרפלאָמבירט אַזוי ווי פאַר חיות.

47 יאָר זענען פאַרביי זינט דער גרויסער ביאַליסטאָקער טראַגעדיע. איך דערמאָן דאָס היינט, ווי אַלע יאָר, אַזוי ווי איך האָב זיך געגעבן אַ נדר, אַז אַזוי לאַנג ווי איך וועל לעבן, וועל איך יעדעס יאָר וועגן דעם שרייבן.

מיר דאַרפן פאַרנייגן די קעפּ פאַר דער גבורה פון אונזער רומפולער יוגנט, ווי אויך פאַרן ליכטיקן אָנדענק פון די העלדן און קדושים, וועלכע זענען פאַרגאַזט געוואָרן אין די קרעמאַטאָריעס פון טרעבלינקאָ און אוישוויץ; פאַר די דערשאָסענע אין געטאָ; פאַר די 3,000 אידן וועלכע זענען געוואָרן פאַרברענט לעבעדיקערהייט אין דער ביאַליסטאָקער סינאַגאָגע.

מיר גיבן אָפּ כבוד און אייביקן רום די העלדישע קעמפער, די מוטיקע קאָמענדאַנטן פון געטאָ, דניאל מאָשקאָוויטש, מרדכי טענענבוים, טאַמאַראָפ, אַנטאָני יאַקובאָוויטש, דעם מאַרטירער יצחק מאַלמעד. מיר באַערן די טויזנטער נאָמענלאָזע קעמפער פאַר פרייהייט און פאַרן כבוד פון אידישן פאָלק.

שליסט זיך אָן אַלס מיטגלידער אין ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל!

די אַסימילאַציע מגיפה אין אַמעריקע

• פון מאיר באַראַק

אַ יך געפין פאַר נויטיק צו שרייבן וועגן אַ זייער אָנגעווייטיקטער פראָבלעם וואָס גיט ניט קיין מנוחת־הנפש יעדן רעכט־דענקנדן איד — די פאַרשפרייטע מגיפה פון געמישטע חתונות בייַ אידן אין אַמעריקע.

די מוראַ׳דיקע אַסימילאַציע פאַרשלינגט אַלץ מער אידישע יוגנטלעכע, וועלכע זיינען אויסגעטאָן אינגאַנצן פון אידישקייט, פון אידיש־נאַציאָנאַלן און גייסטיקן לעבן. וועגן דער אידישער שפראַך און קולטור איז שוין אָפּגעראַטן; אָט די טרויעריקע דערשיינונג אין אונדזער ציבור־לעבן רופט אַרויס פּאַסימיסטישע מחשבות, וואָס שייך דער עקסיסטענץ פון אידישן פאָלק און די גלות־לענדער.

גלייכצייטיק מוז מען זיין קאָנסעקווענט און מודה זיין על האמת, צום גרויסן באַדויערן, וואַרצלט עס פון אייגענעם לאַגער. יאָ, די רעפאָרם־ראַבייס זענען די הויפּט־שולדיקע אין דער פאַר׳גוי׳אישקייט, מיט זייער ליבעראַליזם און אַזוי־גערופענעם פראָגרעס.

וויסן דאַרף מען, אַז דער אַמעריקאַנער יוגנטלעכער איז בטבע אַן ערלעכער און נאַיווער און מיט זיין צוטרוי און תמימות איז לחלוטין ניט שווער אים אַראָפצופירן פונעם גלייכן וועג. ס׳איז לייכט אים צו פאַרקויפן „אימיטאַציע", אָנשטאָט אָריגינעלע אמת׳ע סחורה. זיין גאַנצער גייסטיקער באַגאַזש איז אָנעמיש און יעדע אויטאָריטעט וואָס טראָגט דעם נאָמען „ראַבאַי" איז בכוח אויסצואיבן איינפלוס, ער זאָל האָבן די פולע השפּעה אויף זיין אידישער געשטאַלטונג.

דאָס האַרץ טוט וויי צו זען, ווי די היינטיקע אידישע אינטעלעקטואַלן זענען געוואָרן היטערס פון פרעמדע ווייַנגערטנער — פון אַלע מיני אידעאָלאָגיעס און ריכטונגען, קולטורן און „פילאָזאָפיעס". דאָקעגן זייער אייגענעם פרוכטבאַרן גאָרטן, דעם „כרם ישראל", האָבן זיי ניט אָפּגעהיט און פאַרנאַכלעסיקט אויף אַן אומדערהערטן אופן.

מיר, די פאָלקס־מאַסן, האָבן גאָר קיין באַגריף ווי ווייט דער אַסימילאַציע־גייסט האָט געשלאָגן טיפע ווארצלען אין דער אידישער געזעלשאַפט.

מען האָט דערציילט דעם ישראל־פּרעמיער אַ מעשה נורא, בכן אַ רעפאָרם־ראַבאַי האָט דורכגעפירט אַ געמישטע חתונה אום תשעה באב... מ׳האָט אַקצענטירט תשעה באב. אָבער אַן אַנדער טאָג, משמעות, וואָלט עס ניט אַרויסגערופן קיין שטוינונג. עס דערמאָנט מיך די מעשה מיט יענעם חסיד:

„אַ איד איז אַמאָל געקומען צום רבי׳ן מיט אַ קלאָגע, אַז זיינער אַ חסיד איז אַראָפּ פון דרך הישר, ער לויפט אין גאַס נאַקעט. נעמט דער רבי די בּאָרד אין דער האַנט, גייט צום פענצטער און שרייט אַרויס: ׳ינקעל, וואָס איז דער מער מיט דיר, האָסט ניט אָנגעטאָן דעם גאַרטל?!׳..."

ליידער איז שוין דערגאַנגען צו אַזאַ מדריגה, אַז די עצם־דערשיינונג פון אויסמישונג, גויים מיט אידן, איז געוואָרן אַ נאַטירלעכע טאָג־טעגלעכע פאַסירונג, וועלכע רופט ניט אַרויס קיין באַזונדערע אויפמערקזאַמקייט און אוודאי ניט קיין פאַראַכטונג.

מערקווירדיק, ס׳איז גאָרניט צו פאַרשטיין די רואיקייט און אַפאַטישקייט פון אונזערע גייסטיקע פירער, די כל׳ער־ליי אָרטאָדאָקסישע רבנים. זיי טוען גאָרניט אויף דעם געביט, כאָטש אָפּצוהאַלטן די שטראָמיקע אַסי־מילאַציע־כוואַליעס און אויפקלערן דער היגער פאַר־בלאָנדזשעטער יוגנט די קאַטאַסטראָפאַלע קאָנסעקווענצן פון אַ געמיש־טער היראַט.

ס׳איז דערפאַר קלאָר, אַז עס דאַרף געפירט ווערן אַ שטאַרקע אויפקלערונג אין די שוהלן, סינאַגאָגעס און צענטערס, און געבן לעקציעס דער נייער געזעלשאַפטיק, זיי אויפווייזן מיט רעאַלע בולטע פאַקטן די גרויסע סכנה וואָס שטעקט דערין, ס׳קען חלילה זיין אַן אומגליק פאַר דורות.

ראַטעווט, כל זמן עס ווערט ניט צו שפּעט!

מאַניע און טיבאָר מלך שאָנפעלד באַערט ביים פייערלעכן באַנקעט פון „דיין קלוב"

דיין קלוב, פּעלהאַם פאַרקווער דיסטריקט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין אַמעריקע, האָט זיך אַלעמאָל אויסגעצייכנט מיט זייער הילף פאַר מדינת ישראל. דעם יאָר האָבן זיי אונטערגענומען אַ נייעם פּראָיעקט — אַ ספּאָרט צענטער אין אמנון, אין גליל העליון, וואָס וועט דינען אַלס צענטער פאַר פיזישער אַנטוויקלונג פאַר 12 ישובים אין דער געגנט.

זונטיק דעם 3טן יוני איז פאָרגעקומען אַ גרויסער באַנקעט ביי וועלכן עס זיינען באַערט געוואָרן מאַניע און טיבאָר מלך שאָנפעלד. מאַניע און טיבאָר מלך זיינען פון דער שארית הפּליטה — אַקטיוו אין דעם אידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן אין ניו־יאָרק. זיי האָבן מיטגעהאָלפן אין אַ גרויסער מאָס צו שאַפן די סומע פון 150,000 דאָלאַר פאַר דער בויאונג פון דעם ספּאָרט צענטער.

צו דער דאָזיקער פייערונג זיינען ספּעציעל געקומען דער מעיאָר פון געגנט, ראובן שלום, און דער הויפּט פאַר סאָציאַלער באַדינונג, לעסטער זאַרוטשעס.

דער באַנקעט איז געעפנט געוואָרן פון רובי זאַ־רוטשעס, פאָרזיצער פון באַנקעט. מר. טשאַרלס שוועכער, פאָרזיצער פון דיין קלוב האָט באַגריסט דעם גרויסן עולם און געמאַכט דעם אַפּיל. פּר׳ ישראל אַמיתי, פּראָמינענטער זשורנאַליסט האָט געגעבן אַן אַלזייטיקן באַריכט וועגן דער איצטיקער לאַגע אין און אַרום מדינת ישראל.

צום דערפאָלג פון דער אונטערנעמונג האָבן אין אַ גרויסער מאָס מיטגעהאָלפן די פאָלגנדיקע מיטגלידער פון קאָמיטעט: אדם אַש, וועלכער איז זייער פאָפולער בייַ די מיטגלידער: בערני בערגער, מאָריס דאָמבראָוער, יוסף פעלדשוה, פעי מיזוס און לאַזאַר ספילער.

אין צוגאָב צו די גרויסע ביישטייערונגען פון דער שאָנפעלד משפּחה האָבן אויך בריטהאַרציק בייגעשטייערט דער דיין קלוב. מר. און מרס. מייק קרעמער און דער ביאַליסטאָקער צענטער דורך איזאַק ריבאַל.

פייערלעכע דערעפענונג פון דעם סמאָרגאַן־פאַמיליע אוידיטאָריום

• פון מ. אייזענבוד, מעלבורן, אויסטראַליע

נאָך פון דער זעקס יאָריקער עקזיסטענץ פון חורבן־צענטער זענען געוואָרן אונטערגענומען און רעאַליזירט געוואָגטע בוי־פּראָיעקטן. שוין בייַ די ערשטע טריט וועלכע דער מוזיאום האָט געשטעלט, האָט די באַדערפענישׂ פאַר מער אויסשטעלונגס־אָרט, פאַר גרעסערע לעקציע זאַלן – זיך אַרויסגערוקט אויפן ערשטן אָרט.

נאָכן קויפן די צווייטע געביידע און אַריבערטראָגן דעם סעקרעטאַריאַט און די אַרבעטס־צימערן, איז טאַקע באַפּריט געוואָרן דער זאַל פאַר אויסגעבריטערטער אַקטיוויטעט. אָבער די לייזונג האָט זיך אַרויסגעוויזן ווי אַ צייטווייליקע. ערשט דער פּראָיעקט פון פאַראייניקן די צוויי גביידעס דורך צובויען אַ צוויי־שטאָקיקן בנין – דאָס האָט זיך אויסגעוויזן אַנטשפּרעכנט פאַר אונדזערע נויטן.

אַ דאַנק די באַקאַנטע פילאַנטראָפּן איז אונדזער ישוב – די משפּחה סמאָרגאַן – איז מעגלעך געווען דעם פּראָיעקט צו רעאַליזירן. אַצינד פאַרמאָגט דער חורבן־צענטער אַ פּרעכטיקן אוידיטאָריום מיט 500 זיץ־פּלעצער, קאָנטראָלירטע לופט־קילונג און הייצונג, קינאָ־אינסטאַלאַציע צו דעמאָנסטרירן פילמען. די פילמען פאַרמאָגן אויסער דאָקומענטאַרע באַווייזן פון נאַצישער בעסטיאַליטעט, אויך פסיכאָלאָגישע דערציאונגס־מאָטיוון, וועלכע רופן אַרויס די געהעריקע רעאַקציע ביי די שילער. דאָס זענען קינדער צווישן 14 און 18 יאָר אַלט, וועלכע לערנען אין די אויסטראַלישע שולן און די דאָקומענטאַציע מיט וועלכער זיי באַקענען זיך אין חורבן־צענטער דינט זיי צו פאַרשטיין וואָס מיינט נאַציזם, און אויך פאַרוואָס די גאַנצע ציווילייזירטע וועלט איז אויפגעשטאַנען אָט דידאָזיקע ברוינע מגפה צו באַקעמפן און פאַרניכטן.

בייַצואוועזנען די היסטאָרישע געשעענישׂ – די אַנטהילונג פון סמאָרגאַן פאַמיליע אוידיטאָריום – זענען געקומען קנאַפּע טויזנט מענטשן, און אויך וויכטיקע מלוכה מענער, ווי דער מיניסטער קלאַיד האָלדינג, דער ישראל אַמבאַסאַדאָר צבי קדר, דער פירער פון דער אָפּאָזיציע אנדריו פּיקאַק, דער לאָרד מאַיאָר פון קאָולפילד, מר בלום, דער פּרעזידענט פון דער אידישער קהילה שמואל ראָזענקראַנץ, דער פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער פעדעראַציע דזשאַני בייקער און אַנדערע פּראָמינענטע פערזענלעכקייטן פון ישוב.

ביי דער געלעגנהייט איז אויך געעפנט געוואָרן דער רעקאָנסטרואירטער אויסשטעלונג פון עקספּאָנאַנטן און בילדער – פּלאַנירט און אויסגעפירט דורך סאבא פענינגער, לויט די עקספּערטעזע אָנווייזונגען פון אַן ארכיטעקט פאַר מוזיי־פּלאַנירונג.

דער אָנווועזנדער עולם האָט אויסגעדריקט זייער אָנערקענונג דער סמאָרגאַן־משפּחה, פאַר זייער בריט־

וויקטאָר סמאָרגאַן עפענט דעם „סמאָרגאַן־אוידיטאָריום". פון רעכטס: א. גאָלדבערג, מ. אייזענבוד, ב. ניסנבוים. א. פרייליך, ב. פורמאנסקי, א. סאקאלאוויטש און מרס. סאָניא וויצמאן

האַרציקייט צו פאַרפעסטיקן אַזאַ וויכטיקע אינסטיטוציע ווי אַ חורבן און פאָרש־צענטער.

די קונסט־בילדער אין אוידיטאָריום, געמאָלן פון באַקאַנטן מאָלער סטעפאַן קנאָפּ, דריקן אין סובטעלע קאָליר אויס סימבאָלן, פון וועלכע עס שרייט אַרויס די אידישע טראַגעדיע. די דאָזיקע בילדער האָט געבראַכט פון לאָנדאָן דער גענוי. קאַצעטלער פראַנק דאביא און זיי איבערגעגעבן דעם חורבן־צענטער.

די אַנטוויקלונג פון צענטער – דאַרף מען אונטערשטרייכן – האָבן מיר צו פאַרדאַנקען די פרייוויליקע פּרויען און מענער וועלכע באַדינען די שול־קינדער מיט אינפאָרמאַציע פון דער ערשטער האַנט – ווי געווען קאַצעטלער. זייערע טאָטאירטע אָרעמס רופן אַרויס צוטרוי און דערשטוינונג, ווי אַזוי די מענטשן קאָנען איבערגעבן זייערע איבערלעבונגען און זיך ניט איינברעכן.

ביי דער פייערונג איז אויסגעדריקט געוואָרן אָנערקענונג אַ צאָל מיטאַרבעטער. ווילן מיר צוגעבן צו דער רשימה פון די פאַרדינסטפולע מיטאַרבעטער די נעמען פון:

חנה אייזענבוד און פרוי הערצבערג, די בוירא וואלונטערן וועלכע האָבן געהאָלפן אָרגאַניזירן די פייערונג. צילאַ סאָקאָלאָוויטש – די רעדאַקטאָרין פון אונדזער זשורנאַל. דורך סובסידירן דעם סמאָרגאַן־אוידיטאָריום האָט די פאַמיליע צוגעטראָגן אַ וויכטיקן ביישטייער צום אויפשטעלן אַ מאָנומענט דער פאַרשוואונדענער אידישער וועלט און די אומשולדיקע נאַצי־קרבנות.

פאָרש־אַרבעט וועגן ביאַליסטאָק

דאָס „ביאַליסטאָקער יזכור־בוך", וועלכער איז דערשינען נאָך לאַנגע צוגרייטונגען, פֿרובירט אויפצוכאַפּן די גלאָררייכע ירושה פון דער אידישער ביאַליסטאָק — איר אייניקאַרטע געשיכטע און דעם שטאַרקן חותם וואָס זי האָט געמאַכט אויף דעם סאָציאַלן, פּאָליטישן, עקאָנאָמישן און רעליגיעזן לעבן פון מזרח־אייראָפּעאישן אידנטום.

צו פֿאַרשטיין ביאַליסטאָק, דאַרף מען אָפּשאַצן דעם אונטערנעמונגס־גייסט פון אירע אידן, ווי אויך זייערע גרענעצלאָזע רחמנות־געפילן — צו העלפן די וועלכע נויטיקן זיך אין הילף, אַרויסווייזן מיטגעפיל צו די אונטערדריקטע, העלפן די אָרעמע. דאָס וויכטיקסטע איז אָבער געווען דאָס גייסטיקע לעבן, וועלכעס איז געווען פֿאַרשיידנאַרטיק; מיט פֿאַרשיידענע מיינונגען וועגן אַלע וויכטיקע פֿראַגן. ביאַליסטאָק איז געווען אַ פֿלאַץ וואו די מענטשן זענען גייסטיק געוואַקסן און געבליט, וואָס האָט זיי געהאָלפן איבערצוקומען אַלערליי שוועריקייטן. די דאָזיקע קהילה האָט געהאַט מענטשן פון פֿאַרשיידענע עקאָנאָמישע קלאַסן, סאָציאַלן שטאַנד, פּאָליטישע פֿאַרטייען און רעליגיעזע פֿאָרשטעלונגען.

דער גרעסטער ציל פֿאַר די אידן אין ביאַליסטאָק איז געווען צו לעבן אין פרייהייט. קיינער האָט ניט געהאַלטן קיין מאָנאָפּאָל אויפן אמת, אידייען און וועגן. די אומגעבונג האָט געקאָכט ווי אַ גרויסער קעסל, אין וועלכן ס׳זענען אַריינגעוואָרפן געוואָרן פֿאַרשיידענע באַשטאַנדטיילן.

די ביאַליסטאָקער איינוואוינער האָבן געהאַט אַ געפיל פון פֿאַרוואַנדשאַפט. אַלע האָבן געפילט, אַז זיי געהערן איינער צום אַנדערן. אויב דער שדלעכער געפיל פון אָפּגעפֿרעמדקייט האָט זיך באַוויזן פון צייט צו צייט, האָט עס לאַנג ניט אָנגעהאַלטן. דאָס איז דערפֿאַר, ווייל אין דער שטאָט איז געווען אַ פֿאַרפֿלאָכטענע נעץ פון אינסטיטוציעס, אָרגאַניזירטע און ניט־אָרגאַניזירטע, וועלכע האָבן אויסגעשטרעקט אַ האַנט צו די וועלכע זענען געווען אין אַ נויט.

ווי מיר וועלן באַלד זען, איז דער אויפקום פון ביאַליסטאָק, פון אַ פּוסטער, ניט־קולטויוירטער זומף אין די וועלדער פון מזרח־פוילן, אין אַ בליענדיקן צענטער פון מענטשלעך לעבן, געווען צו פֿאַרדאַנקען דער שפּעריש־קייט און אַרבעטזאַמקייט פון אירע אידן. לאָמיר כאָפּן אַ בליק אין דער פֿאַרגאַנגענהייט און בקיצור באַרירן אַ צאָל פון די מיילשטיינער אין איר עוואָלוציע.

* * *

אַרום דעם 10טן יאָרהונדערט פון דער איצטיקער צייט־רעכענונג, איז די געגנט פון ביאַליסטאָק געווען באַוואוינט דורך אַ באַרבאַרישן באַלטישן־לעטישן שבט. אַ צייט שפּעטער זענען די דאָרטיקע איינוואוינער פֿאַרטריבן געוואָרן דורך רוסיש־ליטווישע פֿאַרכאַפערס. אין 1320 האָט דער ליטווישער גראַף געדימין געגרינדעט דאָס שטעטל ביאַליסטאָק. נאָך דעם איז דאָס שטעטל איבערגעגאַנגען בירושה פון איין דור צום צווייטן פון דער ליטווישער פֿאַמיליע. אין יאָר 1542 איז עס געוואָרן די פריוואַטע אימעניע פון דעם פּוילישן קעניג זיגמונט אַוגוסט.

ביים סוף פון 16טן יאָרהונדערט האָבן די אַריער — אַ קריסטלעכע סעקטע וועלכע האָט ניט אָנגענומען אַ צאָל וויכטיקע קאַטוילישע דאָגמעס — אָקופּירט ליטע און פּוילן. זיי האָבן זיך אַרײַנגעריסן אין אַ טעמפּל, וועלכער איז אויפגעבויט געוואָרן מיט אַ סך יאָרן פריער, און אים פֿאַראומריניקט. די דאָזיקע אָפּטריניקע זענען פֿאַריאָגט געוואָרן און אין יאָר 1668 איז ביאַליסטאָק געוואָרן אַן איינגעזעסענע פּוילישע טעריטאָריע. אין 1795, נאָך דער צעטיילונג פון פּוילן, האָט פֿרייסן אַנעקסירט ביאַליסטאָק. וועגן די נאָפּאָלעאָנישע אַרמיי האָט מאַרשירט אויף רוסלאַנד, האָבן זיי איבערגענומען דעם קאָנטראָל פון ביאַליסטאָק און דאָרט געהערשט אַ יאָר צייט. אין 1808 איז די שטאָט אַריינגעפֿאַלן אין רוסישע הענט. אין 1812 האָט נאָפּאָלעאָן פֿארכאַפּט ליטע און פּוילן, און דריי יאָר שפּעטער, נאָך דער שלום־קאָנפֿערענץ אין טילסיט, האָט רוסלאַנד ווידער אַרויפגעצוואונגען איר יוריסדיקציע אויף ביאַליסטאָק, און דאָרט געהערשט איבער אַ יאָרהונדערט — ביזן אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. פּוילן האָט איבערגענומען די שטאָט אין 1919 און דאָרט געהערשט ביזן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה אין 1939, וועגן די רוסן האָבן קאָנטראָלירט די שטאָט פֿאַר צוויי יאָר. די נאַציס האָבן זי פֿארכאַפּט אין 1941 און זי פֿאַרניכטעט אין יאָר 1943.

די דאָזיקע געשיכטע שפּיגלט אָפּ די פּאָליטישע און סאָציאַלע אומסטאַבילקייט פון ביאַליסטאָק אין פֿאַרלויף פון קנאַפּע טויזנט יאָר. די דאָזיקע שטאָט איז געווען ווי א פוטבאָל, וועלכער איז געקאָפּעט געוואָרן אַהין און צוריק, צוערשט צווישן גרופּן און שפּעטער צווישן לענדער, וועלכע האָבן געקעמפט פֿאַר דער דאָמינירונג פון דער דאָזיקער געגנט. ס׳איז צום באַוואונדערן ווי אַזוי די ביאַליסטאָקער אידן האָבן געקאָנט אונטער אַזעלכע שוידערלעכע באַדינגונגען וואַקסן, בויען און איינשטעלן קהילה־אינסטיטוציעס פון אַלע סאָרטן און שאַטירונגען.

דאָקומענטן פון טיקטין, די ערשטע הויפּטשטאָט פון דער געגנט, וויזן, אַז די אידן האָבן שוין דאָרט געלעבט אין יאָר 1658. אין 1703 האָט דער פּוילישער גראַף יאַן קלעמענטס בראָניצקי אויפגעבויט אין ביאַליסטאָק פֿאַר זיך אַ הילצערנעם פּאַלאַץ. דער אַלטער בית המדרש איז אויפגעבויט געוואָרן אין 1718, אויפן פּלאַץ וואָס איז שפּעטער באַקאַנט געוואָרן ווי דער סינאַגאָגע־פּלאַץ. אין 1742 האָט בראָניצקי דערהויבן דאָס דאָרף צום סטאַטוס פון אַ שטאָט. אידן האָבן זיך דאָרט באַזעצט אין 1745. אין דעם זעלבן יאָר האָט בראָניצקי אויפגעבויט אַ טורעם, וועלכער האָט געדינט ווי אַ תפיסה פֿאַר פֿאַרברעכער. אינעם אונטערשטן טייל פון טורעם זענען אויפגעשטעלט געוואָרן 80 קראָמען, וועלכע בראָניצקי האָט איבערגעגעבן צו אידישע סוחרים.

ביאַליסטאָק, וועלכע ליגט נעבן ביאַלי־טייך (פון וואַנען ס׳נעמט זיך דער נאָמען ביאַליסטאָק) איז געוואָרן אַ מקום מקלט פֿאַר אידן. בראָניצקי האָט זיי איינגעלאַדן זיך דאָרט צו באַזעצן און אויפבויען די שטאָט; ער האָט זיי באַזאָרגט

מיט לאַנד, האָלץ און אַנדערע מאַטעריאַלן. אין 1749 זענען קיין ביאַליסטאָק געקומען אַ קליינע צאָל אידן און אין 1765 האָבן זיי געציילט 765 נפשות. אין די ווייטערדיקע 50 יאָר איז די אידישע קהילה אויסגעוואַקסן אין דער צאָל און אין איינפלוס. אין 1800 איז אויפגעבויט געוואָרן דער נייער בית המדרש אויפן סינאַגאָגע־פּלאַץ. ביאַליסטאָק האָט פאַרטראָטן טיקטין ווי די דאָמינירנדיקע שטאָט, וועלכע איז געווען אַרומגערינגלט מיט קלענערע קהילות ווי כאָראָשטש, אָראָדאָק, יאַנאָווא, יאַשינאָווקאַ, קנישין, אָדעלסק, סאָקאָלאַ, זאַבלודאָווא און ווישליקאָווא.

הרב אהרן הלוי האָראָוויץ האָט געעפנט די ערשטע דרוקעריי אין ביאַליסטאָק אין 1804. אין 1807 האָבן אין דער שטאָט געוואוינט 6 טויזנט מענטשן, צווישן זיי 4 טויזנט אידן. ביאַליסטאָק איז געוואָרן די הויפטשטאָט פון דער געגנט אין 1808. ביים יאָר 1897 האָט די שטאָט געציילט 42 טויזנט איינוואוינער און די אידן האָבן באַטראָפן 64 פּראָצענט פון דער גאַנצער באַפעלקערונג.

* * *

ווי מיר זעען, האָט דער אידישער קיבוץ געשפילט אַ וויכטיקע ראָלע אין ביאַליסטאָק פון זיין אויפקום ביז דער ליקווידאַציע דורך די רוצחישע נאַצים. זייער לאַגע איז אָבער ניט תמיד געווען די זעלבע. ס׳זענען געווען צייטן וועז זיי האָבן געגאָסן פון רו און פּראָספּעריטעט און אין אַנדערע צייטן האָבן זיי אַדורכגעמאַכט פּאָליטישע און עקאָנאָמישע קריזיסן, וועלכע האָבן געצוואונגען אַ גרויסע צאָל אידן צו פאַרלאָזן ביאַליסטאָק און זיך באַזעצן אין אַנדערע לענדער. דער דאָזיקער שטראָם האָט דערגרייכט זיין הויכפונקט אין די 1880ער און 1890 יאָרן, וועז אַ סך ביאַליסטאָקער אידן זענען אָנגעקומען אין די פאַראייניקטע שטאַטן, אַרגענטינע, ישראל און אין אַנדערע לענדער. וואוהין זיי האָבן זיך באַזעצט. זיי האָבן מיט זיך מיטגענומען דעם שטאָלץ מיט זייער היימשטאָט. זיי האָבן איבערגעפלאַנצט זייער גייסט און לעבנסלוסט, זייער שעפּערישקייט און געניאַליטעט אין זייערע נייע היימען.

קורץ פאַרן יאָר 1914 זענען 80 פּראָצענט פון די איינוואוינער אין ביאַליסטאָק געווען אידן. כמעט איר גאַנצע עקאָנאָמיע און סאָציאַלע אינסטיטוציעס זענען געווען אין אידישע הענט. ביי 1939, איידער די נאַצים האָבן אָקופּירט פּוילן, האָבן אין ביאַליסטאָק געלעבט 100 טויזנט איינוואוינער, פון זיי זענען 60 טויזנט געווען אידן. דער עטנישער געמיש האָט איינגעשלאָסן פּאָלאַקן, אידן, רוסן, וויסרוסן, דייטשן און ליטווינער.

ליבער פריינד איסאַק ריבאַלאָווסקי,

אַ הארציקן דאַנק אייך, און אַלע מיטאַרבעטער און טוער פון ביאַליסטאָקער צענטער, פאַרן זשורנאַל „ביאַליסטאָקער שטימע״. ער דערמאָנט אונז, אַז ס׳איז געווען אַ טייערע אידישע שטאָט ביאַליסטאָק, אונזער אַלעמענס היים. די „ביאַליסטאָקער שטימע״ קריצט איין אין זכרון און אין אונזערע הערצער דעם אָנדענק פון אונזערע טייערע עלטערן, ברידער און שוועסטער און אַלע טייערע קדושים מיט גרויס בענקשאַפט און גרויס וויטיק.

איך ווינטש אייך אַ גליקלעך יאָר וכל טוב!

שמחה נייער, רמת־גן, ישראל

בריוו אין רעדאַקציע

צו דעם רעדאַקטאָר פון „ביאַליסטאָקער־שטימע״

חשובער פריינד איסאַק ריבאַלאָווסקי,

אין שייכות מיט דעם ערשיינען פון „וואַשילקאָווער יזכור־בוך״ וואָלט איך אייך געבעטן אָפּצודרוקן אין דעם קומענדיקן נומער פון „ביאַליסטאָקער־שטימע״ די פאָלגענדע באַקאַנטמאַכונג:

דער ביאַליסטאָקער צענטער אין מעלבורן גיט צו וויסן אַלע לאַנדסלייט פון וואַשילקאָווע, ביאַליסטאָק און אַנדערע פריינד, אַז אין די טעג פון נייעם אידישן יאָר ראש השנה (1990) וועט ערשיינען דער לאַנג דערוואַרטערטער „וואַשילקאָווער יזכור בוך״ אין אידיש און א קירצונג אין ענגליש.

דאָס איז אַ ווערטפולע אויסגאַבע פון מחבר לעאָן מענדעלעוויטש וואָס נעמט אַרונטער די געשיכטע פון דעם שטעטל פון זיין אַנטשטייהונג ביז דעם שרעקלעכן חורבן און אונטערגאַנג. עס ווערט דאָרט אַרויסגעבראַכט די פאָלקס־טימלעכקייט פון לעבן, טיפן, עפיזאָדן און געשעענישן ווי אויך דער טיפער בטחון אין דעם אידישן המשך און אויסדויער. מיר געפינען אויך געשיכטלעכע און אַקטועלע שאַפונגען וואָס דאַרף דערהויבן די אידישע מאַראַל.

דאָס בוך איז אין האַרטע טאָוולען מיט אַ גרויסע צאָל בילדער און דאָקומענטן, און איז געשריבן אין אונדזער היימישער שפּראַך.

מיטן אַרויסגעבן פון וואַשילקאָווער יזכור בוך באַרייכערן מיר אונדזער היסטאָרישע ליטעראַטור וועגן דעם לעבן און שאַפן פון דעם אידישן ישוב אויף דער פוילישער ערד.

געוויינערע פּרטים וועגן „וואַשילקאָווער יזכור בוך״ קען מען שרייבן אין אידיש, ענגליש, פויליש אויף דעם אַדרעס:

Mr. Leon Mendelowicz
63 Celia Street
Burwood Vic. 3125
Australia

צום חשובן ביאַליסטאָקער צענטער, ניו יאָרק

חשובע פריינט,

אַלס מיטגליד פון ווילנער פאַרבאַנד אין ישראל און לאַנגיאָריקער מיטגליד פון זיין פאַרוואַלטונג: אַלס זון פון ביאַליסטאָקער אידן, וולאַדימיר מילאַקאָווסקי, ז״ל; צו דעם אַלעם אַלס לאַנגיאָריקער פאַלקלאָריסט — וואָלט איך אייך געווען זייער דאַנקבאַר, וועז איר וואָלט מיר געשיקט אַלס מתנה דעם דורך אייך אַרויסגעלאָזטן אין זיינער צייט „גרויסן ביאַליסטאָקער יזכור־בוך״. מיט דער מתנה וואָלט איר מיר געגעבן די מעגלעכקייט צו געפינען אין אים דאָס אַלץ, וואָס אינטערעסירט מיך.

איך וועל אייך זיין זייער דאַנקבאַר און שטענדיק זיין צו אייער דיספּאָזיציע.

מיט כבוד און דאַנק,

יצחק מילאַקאָווסקי, גבעתיים, ישראל

די ירושלימער נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק באַערט ד״ר יוסף חאַזאַנאָוויטש ע״ה

• פון אריה שמיר (ירושלים)

די נאַציאָנאַלע און אוניווערסיטעט־ביבליאָטעק אין ירושלים האָט באַשלאָסן צו פאַראייביקן דעם אָנדענק פון אונזער לאַנדסמאַן, דאָקטאָר יוסף חאַזאַנאָוויטש ע״ה (1844־1919), מיטן אָנרופן אויף זיין נאָמען אַ פליגל פון דער נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק, וואו ס׳גײַפינט זיך די מאַנוס־קריפטן־אָפּטיילונג און קאָלעקציעס פון פּראָמינענטע פּערזענלעכקייטן ווי פּראָפ. איינשטיין, זיגמונד פרויד און אַנדערע גדולי עולם. אַ פּאַסיקער אויפשריפט איז באַצייכנט געוואָרן ביים איינגאַנג צום פליגל.

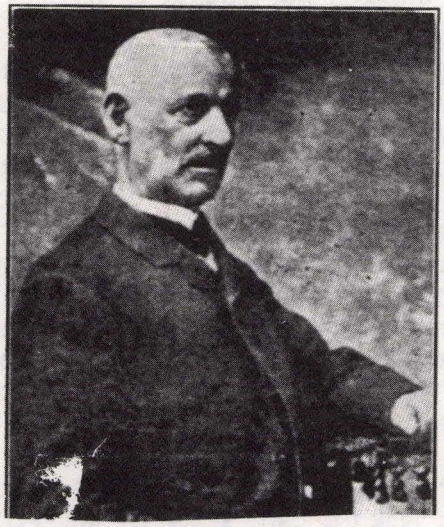
די פאַרבינדונג צווישן ד״ר חאַזאַנאָוויטש און די נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק איז אַלט ווי די ביבליאָטעק אַליין. נאָך אין פּריערדיקן יאָרהונדערט האָט ד״ר חאַזאַנאָוויטש — אַרומלויפנדיק צו זיינע קראַנקע אין די אָרעמע ביאַליסטאָקער געסלעך — געחלומט וועגן שאַפן אַ נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק אין ארץ־ישראל, וואו ס׳וועלן קאָנצענטרירט ווערן ביכער איבער יודאַיקאַ און אַנדערע קולטור־אוצרות, צונויפגעזאַמלטע פון גאָר דער וועלט.

זיין באַגער ווערט ממשותדיק נאָך זיין באַזוך אין ירושלים אין 1890. צוריקקומענדיק וואַרפט ער זיך אַריין מיט זיין גאַנצער ענערגיע און מיטלען צום פאַרווירקלעכן זיין ציל. אויפזאַמלען ביכער און ספרים, איבערשיקן זיי קיין ירושלים, צו דער שוין דאַן געגרינדעטער ביבליאָטעק. אין משך פון זיין 20־יאָריקער טעטיקייט, דערגרייכט די צאָל איבערגעשיקט עקזעמפלאַרן צענדליקער טויזנטער. אַ גאָר באַדייטנדע מאַסע אין דער דאַן נאָך יונגער ביבליאָטעק.

זייט דאַן האָט די נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק דורכגעמאַכט פאַרשיידענע פּעריאָדן. אומרוען, מלחמות, שוועריקייטן, ווי אויך וואוקס און אַנטוויקלונג. אין 1920 איז די ביבליאָטעק איבערגענומען געוואָרן דורך דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע. פינף יאָר שפּעטער וועלט זי איינגעשלאָסן אין ירושלימער העברעאישן אוניווערזיטעט. נאָך דעם פּראָקלאַמירן מדינת־ישראל, אין 1948, וועלט דער קעמפּוס אויפן הר־הצופים אַרומגעריגלט טאַקע דורך די פיינטליכע ירדנישע כוחות. די ביבליאָטעק מיט איר קרוב האַלבן מיליאָן ביכער בלייבט אָפּגעשניטן פון אידישן ישוב במשך 19 יאָר, ביז דער באַפרייאונג אין 1967.

אין יענע שוועריע יאָרן וועלט די ביבליאָטעק לאָקירט אין נייעם אויפגעבויטן אוניווערסיטעט־קעמפּוס אויף גבעת רם, אין אַ מאָדערן־איינגעריכטער געביידע, וואו זי וואַקסט און אַנטוויקלט זיך. די ביכער אוצרות דערגרייכן שוין צו אַרום מיליאָן עקזעמפלאַרן. היינט צו טאָג איז די נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק די גרעסטע און וויכטיקסטע אינסטיטוציע פון איר שטייגער, אויף גאָר דער וועלט. זי איז אַ צענטער פאַר אידישער פאָרשונג און שטודיע פאַר וויסנשאַפטלער און סטודענטן, אידן און נישט־אידן, פון צענדליקער לענדער.

אין דעם פליגל אויפן נאָמען פון ד״ר חאַזאַנאָוויטש, איז באַשטימט געוואָרן אַ פלאַץ פאַר גנזך ביאַליסטאָק. דער ביאַליסטאָקער אַרכיוו אַנטהאַלט שוין אַ באַזונדערע קאָלעקציע פון ביכער און מאַטעריאַלן, אויפגעזאַמלט און סאָרטירט אין טויזנטער קאַרטאָטעקעס, וועגן ביאַליסטאָק און איר אומגעגנט. דער דאָזיקער אַרכיוו וועט געעפנט ווערן פאַר פאָרשערס און היסטאָריקער, האָפּנטלעך אין אַ צוויי יאָר, אויב ס׳וועט זיך געפינען דער נויטיקער בודזשעט. דער גנזך ביאַליסטאָק וועלט אָנגעפירט דורך אַ קאָמיסיע, אין וועלכער ס׳באַטייליקן זיך אריה מאָהילעווער (אַן אוראייניקל פון אונזער באַוואוסטן הרב שמואל מאָהילעווער), פּראָפעסאָר מנחם שטערן (באַקומען דעם „פרס ישראל״ פאַר אידישער היסטאָריע) און אַנדערע

ד״ר יוסף חאזאנאָוויטש ע״ה

פּראָמינענטע פּערזענלעכקייטן. אַ גרופּע היסטאָריקער און ביבליאָגראפן געהערן צום ערן־ראַט פון גנזך.

מען דאַרף באַמערקן מיט גרויס צופּרידנקייט, אַז דער נאָמען פון דאָקטאָר חאַזאַנאָוויטש ווערט ענדלעך פאַראייביקט (בעסער שפּעטער איידער קיינמאָל נישט...) אויף אַ פיינעם אופן דורך דער נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק. איר שאַפונג און אַנטוויקלונג איז דאָך געווען בייַ אים אַ לעבנס־וועג, וועלכן ער האָט געדינט לאַנגע יאָרן מיט אַלע זיינע כוחות און איבערגעגעבנהייט.

ד״ר חאַזאַנאָוויטש איז געשטאָרבן אין טראַגישער איינזאַמקייט, פאַרוואָגלט אין ווייטן יעקאַטערינאָסלאַוו. דער דאָזיגער מיטאָס איז געווען אַ סימבאָל פון אידישן ביאַליסטאָק, וועלכער איז געווען אַ פּולער שותף צו זיין טעטיקייט. הונדערטער ביאַליסטאָקער אידן האָבן געשענקט זייערע ספרים פאַר דעם וויכטיקן צוועק. דער איצט צוגעטיילטער כבוד פאַר דאָקטאָר יוסף חאַזאַנאָוויטש ע״ה, איז אויך דער כבוד פאַר אונזער אומפאַרגעסלעכער היימשטאָט!

מאַקסים ליטווינאָוו (וואַלאַך), צו זיין 50טער יאָרצייט

• פֿון ברוך באָראַק

קן ומענדיקן יאָר ווערן 50 יאָר ווי ס׳איז געשטאָרבן מאַקסים ליטווינאָוו, דער באַרימטער קאָמוניסט, לאָנגיאָריקער סאָוועטישער דיפּלאָמאַט און אויסערן־מיניסטער.

ער איז געבוירן געווארן אין 1876 אין ביאַליסטאָק, ביי אַ אידישער רעליגיעזער פאַמיליע. אין זיינע קינדער־יאָרן האָט ער געלערנט אין אַ ביאַליסטאָקער חדר, מיט אַלע אַנדערע אידישע אינגלעך. שפּעטער איז ער אַריינגעצויגן געווארן אין דער אַרבעטער־באַוועגונג, געפירט אונטער־ערדישע רעוואָלוציאָנערע פראָפּאַגאַנדע צווישן די אַרבעטער. פאַר דער דאָזיקער טעטיקייט איז ער אַ סך מאָל אַרעסטירט געווארן און געזעסן אין צאַרישע טורמעס.

אין 1902 איז ער אַנטלאָפן קיין אויסלאַנד. ער האָט געלעבט אין לאָנדאָן, שווייץ און אין אַנדערע לענדער. דאָרט האָט ער זיך באַקענט מיט לענינען, טראָצקין און סטאַלינען. אויך אַנדערע רוסישע רעוואָלוציאָנערן האָבן דאָרט אויפגעשטעלט באַזעס, פון וואָנען צו פירן פראָפּאַגאַנדע און דער עיקר צו שאַפן געלט, צו בויען דעם קאָמוניזם.

פאַר דעם ציל פלעגט סטאַלין מיט א רעוואָלווער אין האַנט באַפאַלן די צאַרישע בענק און פון דאָרט צוריבן אַ סך געלט. ער האָט אין דער דאָזיקער אַרבעט אויך אַריינגעצויגן ליטווינאָוו׳ן. ער האָט געדאַרפט עמיצן מיט אַן אָרנטלעכן אויסזען, ער זאָל קענען פאַרשפּרייטן די גרויסע באַנקנאָטן, ווי 1,000 רובלס, פאָרן מיט זיי אין אַנדערע לענדער און אויסבייטן אויף קלענערער וואַלוטע. די דאָזיקע ויכטיקע אַרבעט האָט מעגלעך געמאַכט אויפצוהאַלטן די אונטערערדישע קאָמוניסטישע וועלט־באַוועגונג. די פאַריזער פּאָליציי האָט שוין אָבער געהאַט אַן אויג אויף ליטווינאָוו׳ן, מען האָט אים אַרעסטירט און איינגעזעצט אין דער פאַריזער טורמע. אַ דאַנק זיין גוטן פראַנצויזיש איז אים אָבער געלונגען זיך אַרויסצודרייען פון די פראַנצויזישע זשאַנדאַרן.

ליטווינאָוו איז אויך געווען דער קוריער ביים פאַרשפּרייטן און פירן צייטונגען און צייטשריפטן פון אויסלאַנד קיין רוסלאַנד, דורך דער גרויסער אונטערערדישער נעץ וואָס ער האָט אויפגעבויט. דורך איר פלעגט ער אויך שיקן געווער, וויבל די קאָמוניסטן האָבן זיך שוין געגרייט צו דער רעוואָלוציע אין 1917. שפּעטער איז ער געווארן אַ טייל פון דער פירערשאַפט, צוזאַמען מיט לענין, טראָצקי, סטאַלין און אַנדערע.

ליטווינאָוו האָט געדינט ווי דער סאָוועטישער אַמבאַסאַדאָר אין לאָנדאָן, בערלין און אַנדערע לענדער. אים איז געלונגען איינצושטעלן גוטע באַציאונגען אין אויסלאַנד און אין יאָר 1930 איז ער באַשטימט געווארן אַלס אויסערן־מיניסטער פון סאָוועטן פאַרבאַנד.

אין 1939 איז די לאַגע אין אייראָפּע געווארן זייער אָנגעשטרענגט. ס׳האָבן זיך דאַן געשאַפן צוויי בלאָקן, איינער פון אַמעריקע, ענגלאַנד און פראַנקרייך: און דער צווייטער פון דייטשלאַנד, איטאַליע און יאַפּאַן. דער צווייטער בלאָק איז געווארן אַגרעסיוו און סטאַלין האָט באַשלאָסן צו גיין מיט דייטשלאַנד. ער האָט געמיינט, אַז דורך שליסן אַן אָפּמאַך מיט דייטשלאַנד, וועט אים געלינגען אויסצושפּרייטן די סאָוועטישע אימפּעריע און דעם קאָמוניזם אין אייראָפּע. סטאַלין האָט דאַן אַראָפּ־געזעצט זיין אידישן אויסערן־מיניסטער מאַקסים ליטווינאָוו און באַשטימט אויף זיין פּלאַץ מאָלאָטאָוו׳ן. ער האָט געוואוסט אַז ליטווינאָוו איז קעגן זיין פּאָליטיק פון פאַרבינדן זיך מיט נאַצי־דייטשלאַנד.

צוזאַמען מיט ליטווינאָוו׳ן האָט סטאַלין באַזייטיקט אַלע אידן פון אויסערן־מיניסטעריום. טייל האָט מען פשוט

מאַקסים ליטווינאָוו

אויסגעמאָרדעט און אַנדערע האָט מען פאַרשיקט קיין סיביר און אין טורמעס. ליטווינאָוו׳ן אַליין האָט סטאַלין ניט געטשעפּעט. ער האָט געפילט, אַז ער וועט אים נאָך צונוץ קומען.

ווי נאָר היטלער איז באַפאַלן רוסלאַנד, איז ליטווינאָוו צוריק אַרויף אויף דער פּאָליטישער אַרענע. סטאַלין האָט אים באַלד געשיקט קיין וואַשינגטאָן אַלס אַמבאַסאַדאָר, צו בעטן הילף. איינע פון ליטווינאָוו׳ס גרויסע אויפטוען איז טאַקע געווען צו קריגן גרויסע קרעדיטן. אַמעריקע האָט אויך געגעבן סאָוועט־רוסלאַנד אַ ביליאָן דאָלאַר און אַלץ וואָס זיי דאַרפן. ליטווינאָוו, דער אַמאָליקער אידישער ביאַליסטאָקער בחור, האָט געוואוסט ווי אַזוי צו רעדן צו די אַמעריקאַנער פירער.

נאָכן דורכפירן די רעטונגס־מיסיע, וועלכע האָט געראַטעוועט רוסלאַנד; נאָך היטלער׳ס מפּלה, קומט ליטווינאָוו צוריק קיין מאָסקווע. אין 1946 לאָזט מען אים ווייסן, אַז ער איז באַפרייט געווארן פון זיין אַרבעט און מען האָט אים געשיקט אויף פענסיע.

ליטווינאָוו איז געשטאָרבן דעם 31טן דעצעמבער, 1951. די „פּראַוודאַ״ האָט דאַן געשריבן אַ קליינעם נעקראָלאָג און מ׳האָט אפילו ניט דערלויבט צו לייגן בלומען אויף זיין קבר.

די ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטאָ

(סוף פון פריערדיקן נומער)

● פון פסח שמוש, מעלבורן, אויסטראַליע

דער טאָג האַלט זיך ביים ענדיקן און ס׳פאַלט צו אַ שטילע, זומערדיקע נאַכט. מיר, אַ גרופּע אידן, זיצן אויפן גראָז אין אומרו און שרעק פאַרן מאָרגנדיקן טאָג. די דייטשן האָבן אונז אינדערפרי אַרויסגעטריבן פון ביאַליסטאָקער געטאָ און מיך נאָרוואָס צעשיידט פון מיינע טייערע טאַטע־מאַמע. איך פיל אַז כ׳וועל זיי מער ניט זען קיין לעבעדיקע. אָבער מיר זענען שטאַרק אויסגעשעפט פון די איבערלעבונגען און שלאָפן ווי עס איז איין.

מיטן באַווייזן זיך פון די ערשטע זון־שטראַלן ווערט מען אונז אויף. מיט געשרייען און קלעפ ווערן מיר אויסגעשטעלט צו פינף אין אַ רייע און די דייטשן באַפעלן אונז צו מאַרשירן. אַ הויכער דייטש שטייט אויף אַ בענקל און פילמירט די פּראָצעסיע. מיר גייען אַדורך וואַסילקאָווסקי גאַס, צו דער פּאָליעסער באַן־סטאַנציע. דאָרט ווארטן שוין אויף אונז באַן־וואַגאָנען. מיט קלעפ פון שטעקנס און ווילדע געשרייען שטופּט מען אונז אַריין צו 120 אין די וואַגאָנען, ווערן באַלד פאַרריגלט פון אויסנווייניק.

אַ גרויליקער פייף רייסט דורך די לופט און דער טראַנספּאָרט רירט פון אָרט. נאָכן אָפּפאָרן א פּאָר קילאָמעטער האָבן מיר אָפּגעדראָטעוועט דאָס קליינע פענצטערל אין וואַגאָן כדי צו קענען זען אין ווע־לכער ריכטונג מען פירט אונז. מיר האָבן זיך איבערצייגט, אַז מען פירט אונז אין דער ריכטונג פון מאַלקין, קיין טרעבלינקע.

מיר זענען ווי פון שכנות׳דיקע וואַגאָנען שפּרינגען פון די פענצטערלעך יונגע בחורים און מיידלעך. די אוקראַינער זיצן אָבער אויף די דעכער און שטייען צווישן די וואַגאָנען און זיי שיסן אויף די שפּרינגענדיקע. צוויי פון אונזער וואַגאָן, אַ בחור און אַ מיידל, זענען אויך אַרויסגעשפּרונגען און זיי זענען גלייך דערשאָסן געוואָרן.

מען האָט געדאַרפט זיין גאָר דאַר כדי זיך קענען אַדורכשטופּן דורכן פענצטערל. איך האָב אויך געוואָלט שפּרינגען, אָבער מיין ברודער האָט מיך אָפּגעהאַלטן. ער זאָגט אַז טאָמער בלייב איך ליגן אַ פּאַרוואונדעטער, איז עס ערגער ווי דער טויט. איך זע איין אַז ער איז געוועכט. איך שטיי אַ דערדריקטער אין אַ ווינקל, ווייל ס׳איז ניטאָ פּאַר קיינעם קיין פּלאַץ צו זיצן. מאָמענט האַלטן זייערע קליינע קינדער אויף די הענט, ווען דער האָפענונג אַז אפשר ווען פּאַלאַקן רחמנות האָבן אויף די קינדער און זיי אויסהאָדעוונען. אויך מיין שוועגערין האָט אַרויסגעוואָרפן איר קינד און די לעצטע ווערטער צום קינד זענען געווען: „זיי מיר מוחל וואָס איך ווארף דיך אַרויס. מיט מיר פּאָרסטו צום טויט, אפשר וועסטו דאָך בלייבן לעבן". אָבער די אוקראַינער האָבן אויך ניט געזשאַלעוועט די קינדער און אַ סך פון זיי דערשאָסן.

פאַרטאָג דערנענטערן מיר זיך צו לובלין. דער טראַנספּאָרט איז אַריינגעפאָרן אין אַ פאַרצוימטן פּלאַץ און די טירן האָבן זיך געעפנט. ס׳באַווייזן זיך אידישע קאָפּאָס מיט לאַנגע לעדערנע נאַגייקעס אין די הענט און זיי יאָגן אונז אַרויס פון די וואַגאָנען.

ס׳באַווייזט זיך אויף אַ וויס פערד אַן אַלטער ס.ס. מאַיאָר, דער באַלעבאָס פון מיידאַנעק. מיט אַ דונערדיקער שטימע באַפעלט ער אונז אָפּצוגעבן אַלץ וואָס מיר פאַרמאָגן – ווערטפולע זאַכן, וואַלוטע, גאָלד, זייגעס און בעטן דעם באַשעפער פון דער וועלט, אַז פאַרן טויט זאָל ער אונז מוחל זיין אונזערע זינד... אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָב איך געהערט אַ סך „כל נדרי׳ס", אָבער יענער, אינעם פאַרמאַכטן וואַגאָן, קלינגט מיר נאָך אַלץ אין די אויערן און לאָזט מיך ניט אָפּ.

נאָך לאַנגע שעה׳ען פאָרן בלייבט די באַן שטיין. איך קוק אַרויס דורכן פענצטערל און כ׳זע די אויפשריפט „טרעבלינקע". די טירן ווערן אויפגעמאַכט, ס׳גייט אַן ס.ס. מאַיאָר פון וואַגאָן צו וואַגאָן און באַטראַכט די „סחורה". די לעצטע אַכט וואַגאָנען ווערן אָפּגעטשעפּט און בלייבן אין טרעבלינקע.

מיר פאָרן ווייטער. איך שטיי און קוק דורכן פענצטערל: אַ וועלט אַ שיינע, אַ וואַרעמער, זומערדיקער טאָג, און אונז אומגליקלעכע פירט מען ווייטער. ווער וייסט וואו? און איך זע פאַר מיינע אויגן די צוויי יאָר געטאָ. צוויי יאָר אָן איין רואיקן טאָג. צוויי יאָר אין כסדר׳דיקע שרעק פאַר דעם וואָס מיר לעבן איצט דורך. אָבער דאָך האָט יעדער דאַן געהאַט זיין וויקל, זיין געלעגער, משפּחה און פריינט. דאָס געטאָ־קאַפּיטל איז אָבער פאַרענדיקט. ס׳איז איצט שטיל און רואיק אין וואַגאָן: יעדער איז פאַרנומען מיט זיינע געדאַנקען.

דער טראַנספּאָרט בלייבט אָפּט שטיין. די אוקראַינער פאַרווויילן זיך דורך אַריינשיסן אין וואַגאָן דורך די קליינע פענצטערלעך. זיי פאָדערן מען זאָל זיי געבן געלט, זייגערלעך, רינגלעך און ווען זיי באַקומען ניט, שיסן זיי ווידער אַריין אין די וואַגאָנען. ביי אונז אין וואַגאָן זענען שוין דאָ זעקס טויטע, צווישן זיי אַ מאַמע מיט אַ קינד. מיין ברודערס קינד, אַ אינגעלע פון אַכצן חדשים, האָט שטאַרק געווויינט און מען האָט אים בשום אופן ניט געקענט איינשטילן. אויך די אַנדערע קינדער וויינען. זיי ווילן עסן, טרינקען און ס׳איז ניטאָ וואָס זיי צו געבן. מאַמעס האָבן אָנגעהויבן אַרויסווארפן זייערע קינדער דורך די פענצטערלעך, מיט דער האָפענונג אַז אפשר וועלן פאַלאַקן רחמנות האָבן אויף די קינדער און זיי אויסהאָדעוונען. אויך מיין שוועגערין האָט אַרויסגעוואָרפן איר קינד און די לעצטע וועכטער צום קינד זענען געווען: „זיי מיר מוחל וואָס איך ווארף דיך אַרויס. מיט מיר פּאָרסטו צום טויט, אפשר וועסטו דאָך בלייבן לעבן". אָבער די אוקראַינער האָבן אויך ניט געזשאַלעוועט די קינדער און אַ סך פון זיי דערשאָסן.

פאַרטאָג דערנענטערן מיר זיך צו לובלין. דער טראַנספּאָרט איז אַריינגעפאָרן אין אַ פאַרצוימטן פּלאַץ און די טירן האָבן זיך געעפנט. ס׳באַווייזן זיך אידישע קאָפּאָס מיט לאַנגע לעדערנע נאַגייקעס אין די הענט און זיי יאָגן אונז אַרויס פון די וואַגאָנען.

ס׳באַווייזט זיך אויף אַ וויס פערד אַן אַלטער ס.ס. מאַיאָר, דער באַלעבאָס פון מיידאַנעק. מיט אַ דונערדיקער שטימע באַפעלט ער אונז אָפּצוגעבן אַלץ וואָס מיר פאַרמאָגן – ווערטפולע זאַכן, וואַלוטע, גאָלד, זייגעס און שטילע, זומערדיקע נאַכט. מיר, אַ גרופּע אידן, זיצן אויפן גראָז אין אומרו און שרעק פאַרן מאָרגנדיקן טאָג. די דייטשן האָבן אונז אינדערפרי אַרויסגעטריבן פון ביאַליסטאָקער געטאָ און מיך נאָרוואָס צעשיידט פון מיינע טייערע טאַטע־מאַמע. איך פיל אַז כ׳וועל זיי מער ניט זען קיין לעבעדיקע. אָבער מיר זענען שטאַרק אויסגעשעפט פון די איבערלעבונגען און שלאָפן ווי עס איז איין.

מיטן באַווייזן זיך פון די ערשטע זון־שטראַלן ווערט מען אונז אויף. מיט געשרייען און קלעפ ווערן מיר אויסגעשטעלט צו פינף אין אַ רייע און די דייטשן באַפעלן אונז צו מאַרשירן. אַ הויכער דייטש שטייט אויף אַ בענקל און פילמירט די פּראָצעסיע. מיר גייען אַדורך וואַסילקאָווסקי גאַס, צו דער פּאָליעסער באַן־סטאַנציע. דאָרט ווארטן שוין אויף אונז באַן־וואַגאָנען. מיט קלעפ פון שטעקנס און ווילדע געשרייען שטופּט מען אונז אַריין צו 120 אין די וואַגאָנען, ווערן באַלד פאַרריגלט פון אויסנווייניק.

אַ גרויליקער פייף רייסט דורך די לופט און דער טראַנספּאָרט רירט פון אָרט. נאָכן אָפּפאָרן א פּאָר קילאָמעטער האָבן מיר אָפּגעדראָטעוועט דאָס קליינע פענצטערל אין וואַגאָן כדי צו קענען זען אין ווע־לכער ריכטונג מען פירט אונז. מיר האָבן זיך איבערצייגט, אַז מען פירט אונז אין דער ריכטונג פון מאַלקין, קיין טרעבלינקע.

מיר זענען ווי פון שכנות׳דיקע וואַגאָנען שפּרינגען פון די פענצטערלעך יונגע בחורים און מיידלעך. די אוקראַינער זיצן אָבער אויף די דעכער און שטייען צווישן די וואַגאָנען און זיי שיסן אויף די שפּרינגענדיקע. צוויי פון אונזער וואַגאָן, אַ בחור און אַ מיידל, זענען אויך אַרויסגעשפּרונגען און זיי זענען גלייך דערשאָסן געוואָרן.

מען האָט געדאַרפט זיין גאָר דאַר כדי זיך קענען אַדורכשטופּן דורכן פענצטערל. איך האָב אויך געוואָלט שפּרינגען, אָבער מיין ברודער האָט מיך אָפּגעהאַלטן. ער זאָגט אַז טאָמער בלייב איך ליגן אַ פּאַרוואונדעטער, איז עס ערגער ווי דער טויט. איך זע איין אַז ער איז געוועכט. איך שטיי אַ דערדריקטער אין אַ ווינקל, ווייל ס׳איז ניטאָ פּאַר קיינעם קיין פּלאַץ צו זיצן. מאָמענט האַלטן זייערע קליינע קינדער אויף די הענט, ווען דער האָפענונג אַז אפשר ווען פּאַלאַקן רחמנות האָבן אויף די קינדער און זיי אויסהאָדעוונען. אויך מיין שוועגערין האָט אַרויסגעוואָרפן איר קינד און די לעצטע וועכטער צום קינד זענען געווען: „זיי מיר מוחל וואָס איך ווארף דיך אַרויס. מיט מיר פּאָרסטו צום טויט, אפשר וועסטו דאָך בלייבן לעבן". אָבער די אוקראַינער האָבן אויך ניט געזשאַלעוועט די קינדער און אַ סך פון זיי דערשאָסן.

פאַרטאָג דערנענטערן מיר זיך צו לובלין. דער טראַנספּאָרט איז אַריינגעפאָרן אין אַ פאַרצוימטן פּלאַץ און די טירן האָבן זיך געעפנט. ס׳באַווייזן זיך אידישע קאָפּאָס מיט לאַנגע לעדערנע נאַגייקעס אין די הענט און זיי יאָגן אונז אַרויס פון די וואַגאָנען.

ס׳באַווייזט זיך אויף אַ וויס פערד אַן אַלטער ס.ס. מאַיאָר, דער באַלעבאָס פון מיידאַנעק. מיט אַ דונערדיקער שטימע באַפעלט ער אונז אָפּצוגעבן אַלץ וואָס מיר פאַרמאָגן – ווערטפולע זאַכן, וואַלוטע, גאָלד, זייגעס און בעטן דעם באַשעפער פון דער וועלט, אַז פאַרן טויט זאָל ער אונז מוחל זיין אונזערע זינד... אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָב איך געהערט אַ סך „כל נדרי׳ס", אָבער יענער, אינעם פאַרמאַכטן וואַגאָן, קלינגט מיר נאָך אַלץ אין די אויערן און לאָזט מיך ניט אָפּ.

נאָך לאַנגע שעה׳ען פאָרן בלייבט די באַן שטיין. איך קוק אַרויס דורכן פענצטערל און כ׳זע די אויפשריפט „טרעבלינקע". די טירן ווערן אויפגעמאַכט, ס׳גייט אַן ס.ס. מאַיאָר פון וואַגאָן צו וואַגאָן און באַטראַכט די „סחורה". די לעצטע אַכט וואַגאָנען ווערן אָפּגעטשעפּט און בלייבן אין טרעבלינקע.

מיר פאָרן ווייטער. איך שטיי און קוק דורכן פענצטערל: אַ וועלט אַ שיינע, אַ וואַרעמער, זומערדיקער טאָג, און אונז אומגליקלעכע פירט מען ווייטער. ווער וייסט וואו? און איך זע פאַר מיינע אויגן די צוויי יאָר געטאָ. צוויי יאָר אָן איין רואיקן טאָג. צוויי יאָר אין כסדר׳דיקע שרעק פאַר דעם וואָס מיר לעבן איצט דורך. אָבער דאָך האָט יעדער דאַן געהאַט זיין וויקל, זיין געלעגער, משפּחה און פריינט. דאָס געטאָ־קאַפּיטל איז אָבער פאַרענדיקט. ס׳איז איצט שטיל און רואיק אין וואַגאָן: יעדער איז פאַרנומען מיט זיינע געדאַנקען.

דער טראַנספּאָרט בלייבט אָפּט שטיין. די אוקראַינער פאַרווויילן זיך דורך אַריינשיסן אין וואַגאָן דורך די קליינע פענצטערלעך. זיי פאָדערן מען זאָל זיי געבן געלט, זייגערלעך, רינגלעך און ווען זיי באַקומען ניט, שיסן זיי ווידער אַריין אין די וואַגאָנען. ביי אונז אין וואַגאָן זענען שוין דאָ זעקס טויטע, צווישן זיי אַ מאַמע מיט אַ קינד. מיין ברודערס קינד, אַ אינגעלע פון אַכצן חדשים, האָט שטאַרק געווויינט און מען האָט אים בשום אופן ניט געקענט איינשטילן. אויך די אַנדערע קינדער וויינען. זיי ווילן עסן, טרינקען און ס׳איז ניטאָ וואָס זיי צו געבן. מאַמעס האָבן אָנגעהויבן אַרויסווארפן זייערע קינדער דורך די פענצטערלעך, מיט דער האָפענונג אַז אפשר וועלן פאַלאַקן רחמנות האָבן אויף די קינדער און זיי אויסהאָדעוונען. אויך מיין שוועגערין האָט אַרויסגעוואָרפן איר קינד און די לעצטע וועכטער צום קינד זענען געווען: „זיי מיר מוחל וואָס איך ווארף דיך אַרויס. מיט מיר פּאָרסטו צום טויט, אפשר וועסטו דאָך בלייבן לעבן". אָבער די אוקראַינער האָבן אויך ניט געזשאַלעוועט די קינדער און אַ סך פון זיי דערשאָסן.

פאַרטאָג דערנענטערן מיר זיך צו לובלין. דער טראַנספּאָרט איז אַריינגעפאָרן אין אַ פאַרצוימטן פּלאַץ און די טירן האָבן זיך געעפנט. ס׳באַווייזן זיך אידישע קאָפּאָס מיט לאַנגע לעדערנע נאַגייקעס אין די הענט און זיי יאָגן אונז אַרויס פון די וואַגאָנען.

ס׳באַווייזט זיך אויף אַ וויס פערד אַן אַלטער ס.ס. מאַיאָר, דער באַלעבאָס פון מיידאַנעק. מיט אַ דונערדיקער שטימע באַפעלט ער אונז אָפּצוגעבן אַלץ וואָס מיר פאַרמאָגן – ווערטפולע זאַכן, וואַלוטע, גאָלד, זייגעס און

דייטש געלט. מיר וואַרפן אַריין וואָס מיר האָבן אין די הילצערנע פעסלער, וואָס זענען אַוועקגעשטעלט געוואָרן ביי דער באַן, ווייל, האָט ער געדראָט, אַז ביי וועמען מען וועט עפּעס געפינען, וועט ער גלייך דערשאָסן ווערן.

נאָך דעם באַפעלט דער ס.ס.־מאַן: מענער באַזונדער! פרויען אָן קינדער באַזונדער! און פרויען מיט קינדער אויך באַזונדער! ער אַליין, דער אַלטער נאַצי, נעמט יאָגן די פרויען און שלאָגט זיי מיט זיין לעדערנער געפלאָכטענער נאַגייקע. עטלעכע פרויען פאַרשמייסט ער גלייך אויפן אָרט צום טויט.

די פרויען מיט קינדער זענען אין גרויס שרעק און דערביי שפּילן זיך אָפּ שוידערלעכע סצענעס. מאַמעס וואַרפן אַוועק זייערע קינדער, ווייל אפשר וועט מען אָן זיי בלייבן לעבן. אָבער אַנדערע האָבן אויסגעקליבן יאָ צו גיין מיט זייערע קינדער. ס׳בלאָנקען אַרום קליינע קינדערלעך — דריי, פיריאָריקע און עלטערע. אַ קליין מיידעלע פרעגט אַ ווייַנענדיקע: „וואו איז מיין מאַמע? די גאַנצע צייט איז זי געווען מיט מיר און איצט האָט זי מיך געלאָזן אַליין". אָבער קיין ענטפער קומט ניט.

אַ יונגע פאַמיליע פון דריי נפשות האָט זיך ניט געוואָלט צעשייַדן און באַשלאָסן צו שטאַרבן צוזאַמען. דער מאַן האָט איבערגעשניטן מיט אַ ראַזיר־מעסער די אָדערן אין דער האַנט ביים קינד, דערנאָך ביי דער פרוי און שוין געזומען איבערשנייַדן זייַנע אייגענע אָדערן. דאָס האָט אָבער באַמערקט אַ דייטש און איז שנעל צו אים צוגעלאָפן. ער באַפעלט דעם יונגן מאַן צו קניען און שיסט אים אַריין אַ קויל אין קאָפּ פאַר דער „חוצפּה" פון וועלן זיך אַליין נעמען דאָס לעבן... צוויי דאָקטוירים, לוקאַטשעווסקי און גורעוויטש, האָבן אייגענומען סם.

נאָך דעם ווי מען האָט אַוועקגעפירט די פרויען מיט די קינדער, האָבן די אַנדערע זיך געמוזט אויסטאָן אינגאַנצן נאַקעט. די דייטשן, מיט נאַגייקעס אין די הענט, טרייבן זיי ווי א סטאַדע בהמות. מען שלאָגט און מען באַפעלט זיי צו לויפן. פאַר די אַוועקגעוואָרפענע קינדער איז געקומען אַ לאַסט־אויטאָ און די דייטשן האָבן זיי אַרויפגעוואָרפן ווי שטיינער און אַוועקגעפירט. שפּעטער האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז זיי, צוזאַמען מיט די מאַמעס און קינדער, זענען גלייך אַוועק אין די גאַז־קאַמערן.

דער ס.ס.־מאַיאָר גיט ווידער אַרויס אַ באַפעל, אַז אַלע מענער מוזן זיך אויסטאָן און אויסשטעלן צו פינף אין א ריי. די ערשטע גרופּע פון עטלעכע הונדערט ווערט אָפּגעפירט. איך מיט מיין ברודער זענען אין דער צווייטער גרופּע. מען פירט אונז אַריין אין אַ באַראַק, וואו עס איז די באָד. מיר וואַשן זיך אַרום אונטער אַ קאַלטן דוש און גייען אַרויס דורך אַן אַנדער טיר. יעדער איינער באַקומט אַ פּאָר הויזן און אַ העמד, ווי ס׳איז אויסגעפאַלן. הויכע און דיקע באַקומען קורצע און שמאָלע הויזן און קליינע מענער קריגן גרויסע הויזן. מיר אַלע האָבן אויסגעזען ווי קאַריקאַטורן.

מען פירט אונז אַריין אין לאַגער. ס׳איז שוין פאַרנאַכט. מען לאָזט אונז אַריין אין גרויסע באַראַקן, מיט דריי־שטאָקיקע נאַרעס. איידער ס׳ווערט פינצטער רופט מען אונז צום אַפּעל. מען מוז זיך אויסשטעלן לויטן באַראַק, זיך ניט רירן פון אָרט און קוקן אויף רעכטס. ווער ס׳פירט ניט אויס די געוויע באַפעלן, קריגט קלעפּ מיט אַ לעדערנער נאַגייקע פונעם בלאָק־עלטסטן, אַ איד. נאָך אַ שעה אַזוי שטיין גייען מיר צוריק אַריין אין באַראַק און באַקומען אַ ביסל זופּ, געמאַכט פון גראָז, גרינע בלעטער און קרויט. מידע און אויסגעשעפּטע פון די לעצטע עטלעכע טעג, פאַלן מיר אַוועק אויף די נאַרעס און שלאָפן גלייך איין.

פאַרטאָג ווערן מיר אויפגעוועקט און ווידער אַרויסגעטריבן פון באַראַק. מיר נעמען זיך אַרומקוקן וואו מיר זענען און דערוויסן זיך פון פריערדיקע קאַצעטלער, אַז דאָ איז אַ פאַרניכטונגס־לאַגער און אַז קיינער פון דאַנען וועט ניט אַרויס אַ לעבעדיקער. איך האָב געטראָפן אַ ביאַליסטאָקער יונגערמאַן, וואָס איז שוין דאָ פיר יאָר. ער איז אַ בוי־אינזשיניער און זיי נויטיקן זיך אין אים. ער איז געווען אין דער פּוילישער אַרמיי און איז אַריינגעפאַלן אין גפּאַנגנשאַפט. די פּאָלאַקן האָבן די דייטשן באַפרייט, אָבער די אידישע זעלנער האָבן זיי געבראַכט אַהער אויפצובויען די לאַגערן. ער זאָגט מיר, אַז אין עטלעכע טעג אַרום וועט מען רעגיסטרירן פאַכלייט און אַוועקשיקן אין אַן אַרבעטס־לאַגער. ער ראַט מיך זיך אָנצוגעבן ווי א פאַכמאַן און אַרויסגיין פונדאַנען. ער וואָלט דאָס אויך געטאָן, נאָר ער קען נישט.

אין דער פרי האָט מען אונז גאָרניט געגעבן — ניט קיין עסן און ניט קיין טרינקען. בייטאָג קריגן מיר ווידער אַ ביסל זופּ, געמאַכט פון דעם זעלבן גראָז, גרינע בלעטער און קרויט. פאַרנאַכט באַקומען מיר צו צוויי הונדערט גראַם ברויט. זעקס אזייגער איז ווידער דער אָפּעל. דער באַלעבאָס, דער אַלטער ס.ס.־מאַיאָר, נעמט אָפּ דעם אָפּעל. צו יעדן באַראַק קומט צו אַן ס.ס.־מאַן און ציילט, און ווייַ איז צו יענעם וואָס שטייט ניט גלייך אָדער קוקט ניט אויף רעכטס. יענעם אָוונט האָט מען אונז באַשטראָפט מיט שטיין צוויי שעה.

צומאָרגנס גאָר פרי ווערן מיר אַרויסגעטריבן צו דער אַרבעט. איך מיט מיין ברודער זענען אַריינגעפאַלן אין אַ בריגאַדע צו טראָגן שיך פון איין באַראַק צו אַ צווייטן. איינער איז פול מיט טויזנטער פאָר מענער־שיך און אַ צווייטער באַראַק איז פול מיט פרויען און קינדער שיך. דער קאַפּאָ איבער די שיך־באַראַקן, אַ איד, זאָגט מיר, אַז דאָס זענען די שיך פון די וואָס זענען פאַרגאַזט און פאַרברענט געוואָרן אין די לעצטע דריי יאָר.

אַזוי גייט אַוועק די ערשטע וואָך. דעם 26טן אויגוסט קומט דער לעצטער טראַנספּאָרט פון ביאַליסטאָק מיט די לעצטע אידן — די פייערלעשער און די דאָקטוירים פון שפּיטאָל. זיי דערציילן אונז וואָס ס׳איז פאָרגעקומען אין ביאַליסטאָק נאָך אונזער אַרויסטרייבן. אַלע מענטשן וואָס זענען געווען אין שפּיטאָל, די קראַנקע און די געזונטע אויפזיערס און קראַנקן־שוועסטערס, האָט מען געבראַכט אויף זשאַביע גאַס, ביים געטאָ בית־עולם, אַריינגעוואָרפן אין אַ גרויסער גרוב און צענדליקער אוקראַינער האָבן מיט מאַשין־ביקסן אַלעמען דערשאָסן. דערנאָך איז די גרוב געוואָרן פאַרשאָטן מיט זאַמד.

דאָס זעלבע האָבן די דייטשן געטאָן מיטן צווייטן, קלענערן שפּיטאָל, וואו ס׳זענען געווען די קימפּעטאָרנס מיט זייערע נייַ־געבוירענע קינדער. אויך אַלע קאָליקעס און אַלטע לייט, וואָס זענען געווען אינעם געטאָ־הקדש, האָט מען געבראַכט אַהין, צוזאַמען מיטן געזונטן פּערסאָנאַל, און אויך אַזוי דערשאָסן. דאָס זעלבע איז געשען מיט עטלעכע און זיבעציק געטא־קעמפּער, וואָס האָבן זיך נאָכן קאַמף

באַהאַלטן אין אַ בונקער. די דייטשן מיט די אוקראַינער און ליטווינער האָבן נאָכער זיך אַרויסגעלאָזט מיט הינט פון הויז צו הויז צו זוכן באַהאַלטענע אידן. וועמען זיי האָבן געפונען, האָבן זיי גלייך דערשאָסן.

די פייערלעשער האָבן געמוזט פאַרלעשן די פייערן אין געטאָ, אָבער זיי האָבן ניט געהאַט מיט וואָס און אַ סך הייזער זענען פאַרברענט געוואָרן. שפּעטער האָבן זיי, צוזאַמען מיט דער אידישער פּאָליציי, געמוזט ברענגען אַלע דערשאָסענע צום בית־עולם און באַערדיקן.

אַזוי האָבן די נאַצישע באַרבאַרן אויסגעראָטן דעם אידישן ישוב אין ביאַליסטאָק פון זעכציק טויזנט אידן, וואָס האָבן דאָרט געלעבט און געשאַפן לאַנגע יאָרהונדערטער. אַזוי האָט זיך געענדיקט די געשיכטע פון ביאַליסטאָקער געטאָ.

צומאָרגנס, דעם 27טן אויגוסט, האָט מען אָנגעהויבן צו רעגיסטרירן די פאַכלייט — שניידערס, שוסטערס, סטאָליאַרס און רימערס. איך האָב ניט געקאָנט קיין איינעם פון די דאָזיקע פאַכן. מיין ברודער איז געווען אַ שניידער, האָב איך זיך אויך פאַרשריבן פאַר אַ שניידער. אַ טייל מענער האָבן זיך ניט רעגיסטרירט, ווייל זיי האָבן מורא געהאַט אָפּצונאַרן די דייטשן. אַנדערע האָבן געגלויבט, אַז אין מיידאַנעק וועט זיי זיין בעסער.

נאָך דער רעגיסטראַציע האָט מען אונז יעדן געגעבן אַ פּאָרציע ברויט און אַוועקגעפירט צו אַ פלאָץ וואו ס׳האָבן שוין געוואַרט וואַגאָנען. מען האָט אונז אַריינגעשטופט צו ניינציק מענער אין אַ וואַגאָן און מיר זענען אָפּגעפאָרן פון מיידאַנעק. די ענגשאַפט אין וואַגאָן איז גרויס און אַלע מענטשלעכע באַדערפענישן מוזן געמאַכט ווערן דורך אַ לאָך אין דער פּאָדלאָגע.

מען האָט אונז געזאָגט, אַז מיר פאָרן קיין בליזשין, אין אַן אַרבעטס־לאַגער, וואָס איז ניט ווייט פון ראַדאָם. ס׳דערוועקט זיך ביי אונז אַ פונק פון האָפענונג, אַז אפשר וועלן מיר פאָרט אַרויסקומען לעבעדיקע. מיר פאָרן צוויי טעג און נעכט, אָן עסן און אָן טרינקען. דער דורשט איז שרעקלעך גרויס. דער טראַנספּאָרט שטייט שעהן־לאַנג און ענדלעך, אויפן דריטן טאָג, ביינאַכט, זענען מיר אָנגעקומען קיין בליזשין.

אַרויסקומענדיק פון וואַגאָן האָבן מיר ענדלעך אַריינגעאָטעמט אין זיך אַביסל פרישע לופט. צו אונדזער גרויסער איבעראַשונג זענען אין זעלבן טראַנספּאָרט געווען דריי וואַגאָנען מיט ביאַליסטאָקער פרויען, די וואָס מען האָט פון אונז אָפּגעטיילט. אַ סך מענער דערקענען זייערע פרויען, שוועסטער און טעכטער: מען קושט זיך און מען ווייַנט. און ערשט דאַן האָט זיך אָנגעהויבן פאַר אונז אַ נייַ קאַפּיטל — דאָס קאַפּיטל בליזשין.

די איינציקע קאָצעטלער וואָס האָבן איבערגעלעבט מיידאַנעק זענען געווען די וואָס זענען אַוועק מיטן טראַנספּאָרט קיין בליזשין. ווען די רויטע אַרמיי האָט זיך דערנענטערט, האָבן די נאַצים אויסגעשאָסן אין מיידאַנעק אַלע אידן און מיט זיי אַלע ביאַליסטאָקער, וואָס זענען דאָרט געבליבן.

כבוד דעם אָנדענק פון אונזער פאַרניכטעטער אידישער ביאַליסטאָק!

הספד ביי דער לוויה פון גדליה לין ע״ה

● פון פּיניע (פּאָול) כאָראָווסקי

טייערע מאַשקע, חיהלע, קעראָל און פאַמיליעס
און מיינע טייערע ביאַליסטאָקער פריינד!

מיר האָבן זיך היינט פאַרזאַמלט אָפּצוגעבן דעם לעצטן כבוד אונזער אַלעמענס באַליבטן און גוטן פריינד, גדליה לין ע״ה. איך האָב גוט געקענט גדליה׳ן און ווען כ׳האָב געהער, אַז ער איז שוין מער ניטאָ, האָב איך אַרויסגענומען אונזער יזכור־בוך, „פנקס זאַבלודאָוע״ און אים גענומען אַדורכ־קוקן. דאָרט האָב איך געטראָפן פולע זייטן וועגן דער משפחה לין און כ׳וועל דאָ איבערגעבן אַ פּאָר פּרטים.

גדליה׳ן האָבן מיר אַלע געקענט, אָבער זיין משפחה האָב איך נאָך געקענט פון זאַבלודאָוע. זיין פאָטער, ר׳ יצחק לין ע״ה איז ביי אונז געווען אַן אָנגעזעענער עסקן. מיר אַלע האָבן געדאַוונט אין איין שול, וואו ער איז געווען דער גבאי, צוזאַמען מיט מיין אָנקל אבא דניאל ע״ה, און מיין פאָטער ע״ה איז געווען דער בעל־תפילה. כמעט יעדן שבת אַוונט פלעגט ער קומען צו אונז, אָדער צו מיין אָנקל און פאַרשרייבן די „עליות״ און די אויסגאַבן פון דער שול.

די גאַנצע משפחה שטייט מיר איצט פאַר די אויגן: זיין שוועסטער אסתר איז געווען מיין קוזינעס אַ חברטע, און זיין שוועסטער מאַרישאַ איז געווען מיין שוועסטערס אַ חברטע. ר׳ יצחק לין פלעגט יעדן טאָג לערנען גמרא אָדער משניות און שבת פאַרטאָג פלעגט ער גיין זאָגן תהילים. ער האָט זיך דאָס אויסגעלערנט אויף אויסנווייניק און דאָס איז אים שפּעטער צונוצגעקומען. נאָכן דורכגיין פאַרשיקונג אין רוסלאַנד און קומענדיק קיין ישראל, איז ער שוין כמעט געווען בלינד. בעת איך האָב אים באַזוכט אין זיין היים, האָט ער געזאָגט תהילים פון אויסנווייניק.ער האָט מיר אויך דערציילט אין דייטשלאַנד ווי אַזוי זיין פרוי און טעכטערל זענען אויסגעגאַנגען אויף זייַנע הענט און ער האָט זיי אַליין מקבר געווען אין טיף רוסלאַנד. איך האָב אויך געהערט וועגן די איבעריקע טעכטער און פאַמיליעס, וועלכע זענען אומגעקומען דורך די מערדערישע נאַצים, ימח שמם וזכרם!

נאָך דער באַפרייאונג אין דייטשלאַנד בין איך געווען זייער קראַנק און שוואַך. ווען גדליה מיט מאַשקען האָבן זיך דערוואוסט אַז איך לעב, זענען זיי גלייך געקומען מיך באַזוכן אין שפּיטאָל. און נאָך דעם ווי איך האָב זיך געפילט בעסער, האָבן זיי מיך גלייך גענומען צו וואוינען צוזאַמען מיט זיי אין וואַלדהיים. זיי זענען געווען די אונטערפירערס ביי מיין חתונה. קומענדיק קיין אַמעריקע זענען זיי געווען ביי מיין זונ׳ס ברית און פדיון־הבן; שפּעטער ביי זיין חתונה און ביי מיין טאָכטער׳ס חתונה. מיר האָבן זיך געהאַלטן זייער נאָענט און ווען מיר פלעגן זיך טרעפן, האָבן מיר שטענדיק געהאַט וועגן וואָס צו רעדן, איבערהויפט וועגן דער אַלטער היים.

און איצט איז אַוועק פון אונז אַ טייערער, אָרנטלעכער מענטש און אַלעמענס פריינד. זאָל אים די ערד גרינג זיין; זאָל ער זיין אַ גוטער בעטער פאַר זיין גאַנצער משפּחה און פאַר אונז אַלעמען.

קריטישע מאָמענטן אין מיין לעבן

זכרונות פון דער צווייטער וועלט־מלחמה

• פֿון שמאי קיזלשטיין, ישׂראל

נאָך צוויי יאָר געטאָ אין ביאַליסטאָק און אָנדערהאַלבן יאָר קאָנצענטראַציע־לאַגערן, האָב איך סוף יאָר 1944 זיך געפונען אין דרום־טייל פון דײַטשלאַנד, צופוסנס פון די אַלפֿן־בערג. דאָרט האָבן די דײַטשן אָנגעפאַנגען צו בויען אַ פאַבריק צו פֿראָדוצירן קריגס־מאַטעריאַלן. שפּעטער האָבן מיר אויסגעפֿונען, אַז דאָרט האָט מען אויסגעאַרבעט די ראַקעטן „ווי־2".

אָרדרוף איז אין אָנהויב געווען אַן אַרבעטס־לאַגער און אין יאָנואַר 1945 האָט ער זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַ שטרענגן קאָנצענטראַציע־לאַגער. ער איז געהאַט אויפֿגעקומען סוף 1944 און איז נאָך דאַן אַפֿילו ניט געווען פֿאַרצוימט מיט שטעכל־דראָט. די וואוינונגס־באַראַקן האָבן געהאַט פּענצטער און זיי זענען אַפֿילו געווען באַהייצט.

דער באַראַק, אין וועלכן איך האָב זיך געפונען, איז געווען נומער 12. נעבן אים האָט זיך געפונען דער באַראַק נומער 10, וועמענס „אייננוואוינער" האָבן געמוזט אויפֿזאַמלען די טויטע אַראָפּנעמען די געהאָנגענע פון די תליות אויפן אַפּעל־פּלאַץ.

איין מאָל איז צום באַראַק 10 צוגעפֿאָרן אַ טראַקטאָר מיט אַ פֿלאַטפֿאָרמע, ווי אויך אַ צאָן־דאָקטאָר, אַ געהילף און צוויי ס.ס.־לייט. ס׳האָט זיך גלייך אָנגעהויבן אַן אינטענסיווע אַרבעט צו קאָנטראָלירן די ציין ביי די קרבנות. זיי האָבן די טויטע קערפּערס אַרויפגעוואָרפן אויף דער פֿלאַטפֿאָרמע און דער טראַקטאָר האָט זיי פֿרובירט אַוועקפירן. אָבער צוליב דער קעלט האָט זיך דער טראַקטאָר ניט געירט פון אָרט און זיי האָבן די פֿלאַט־פֿאָרמע מיט די טויטע קערפּערס געלאָזט הינטער אונזערע פּענצטער.

וועג מיר פלעגן דאָרפן אַרויסגיין ביינאַכט טאָן די מענטשלעכע באַדערפענישן, האָבן מיר געמוזט אַדורכגיין נעבן דעם שוידערלעכן בילד: הענט און פיס זענען אַראָפּגעהאָנגען פון דער פֿלאַטפֿאָרמע און דער שטאַרקער ווינט האָט זיי געוויגט אין אַלע זייטן. דאָס דאָזיקע בילד האָט אונז אָבער ניט אָפּגעשראָקן, ווייל יעדער איינער פון אונז האָט געוואוסט, אַז אינגיכן קאָן ער אויך אַזוי ליגן.

די דערנערונג אין אָרדרוף איז געווען פונקט אַזוי שלעכט ווי אין אַלע קאָנצענטראַציע־לאַגערן. די שווערע אַרבעט ביים פירן שטיינער פון די בערג, ווי אויך דער מאַנגל אין מלבושים און די קעלט, האָבן דערפירט אַ סך פון אונז צו פולער אויסשעפונג.

אויפן וועג צוריק פון דער אַרבעט זענען אַ סך פון אונז ניט געווען בכוח צו דערגיין צום לאַגער און זיי זענען אומגעפאַלן. די וועלכע האָבן ניט געקענט אַליין אויפשטיין, זענען דערשאָסן געוואָרן אויפן אָרט.

דער לאַגער איז געווען נאָענט פון דער שווייצאַרישער גרענעץ און ביי אַ סך פון אונז איז אויפגעקומען דער געדאַנק צו אַנטלויפן אין דער שווייץ. אין לאַגער האָבן זיך געפונען אַרעסטירטע פון כמעט גאַנץ אייראָפּע. אין מיין באַראַק זענען געווען אידן, פֿאַלאַקן, אונגאַרן, רוסן, פראַנצויזן, האָלענדער, גריכן און אויך דייטשן. אַ טייל פון זיי זענען שוין דאָרט געווען פאַרשפּאַרט פון 6 ביז אַכט יאָר. פֿוילישע אידן זענען דאָרט געווען קליין אין צאָל און די אונגאַרישע אידן האָבן זיך שנעל איינגעבראָכן פון דער קעלט און שווערער אַרבעט.

אין יאָנואַר 1945 זענען צו מיר צוגעקומען צוויי רוסישע קריגס־געפֿאַנגענע און מיר פֿאָרגעלייגט צו אַנטלויפן צוזאַמען מיט זיי צו דער שווייצאַרישער גרענעץ. די צוויי רוסן האָבן איך געקענט פון בלאָק און פון דער אַרבעט ביי די שטיינער. ביים דערליידיקן די מענטשלעכע באַדערפענישן אינעם פעלד (דאָרט האָט קיינער ניט געקענט אונטערהערן) האָבן מיר אָפּגערעדט אויסצונוצן די ערשטע געלעגנהייט און זיך לאָזן אין וועג אַריין.

אין איינעם אַ טאָג, אָנהויב פעברואַר, האָבן מיר באַמערקט אַז די דייטשע וואַך איז ניט געניג וואַכזאַם און מיר זענען אַרויס פון לאַגער. מיט איבערמענטשלעכע כוחות זענען מיר שנעל געלאָפן צום דערבייאיקן וואַלד. נאָך דעם וויי מיר האָבן זיך איבערצייגט, אַז די דייטשן יאָגן אונז ניט נאָך, האָבן מיר זיך געלאָזן גיין אין דער ריכטונג פון דער שווייצאַרישער גרענעץ.

מיר זענען געוואָרן אויסגעשעפּט: די פיס זענען געוואָרן מיט יעדן שריט שווערער אין דעם טיפן שניי. אָבער דער ווילן צום לעבן און די האָפֿענונג צו דערגרייכן די פרייהייט איז געווען זייער שטאַרק און אַרום מיטאָג־צייט האָבן מיר זיך דערשלעפּט צו אַ דייטש דערפל. דאָרט איז געווען שטיל און מיר האָבן זיך אַריינגעשאַרט אין אַ שייער מיט הייַ.

פון אונטערן הייַ האָבן מיר אָנגעהויבן צו באַטראַכטן אונזער לאַגע. די צוויי רוסן זענען שוין אַמאָל געהאַט אַנטלאָפן און די דייטשן האָבן זיי געכאַפּט און צוריק־געבראַכט אין לאַגער. מיר האָבן איצט געטראַכט וווי אַזוי אויסצומיידן זייערע פריערדיקע פעלערן, כדי מען זאָל אויך אונז ניט כאַפּן. די מידקייט און די וואַרעמקייט אין שייער האָבן מיך אָבער באַהערשט און איך בין איינגעשלאָפן.

דאָס בילן פון הינט און געשרייען האָבן מיך אויפגעוועקט פון שלאָף. דער שייער איז געווען אַרומגערינגלט דורך ס.ס.־לייט. איך האָב באַמערקט, אַז כ׳בין געבליבן אַליין. די רוסן האָבן געוואָלט אַליין אַנטלויפן און מיך איבערלאָזן, אָבער זיי זענען גלייך געכאַפּט געוואָרן.

וועג איך בין אַרויס פון שייער, זענען זיי שוין געשטאַנען שטאַרק־צעשלאָגענע נעבן אַ לאַסט־אויטאָ. אַ דייטש האָט מיר געגעבן אַ פּאָר שטאַרקע קלעפּ מיט דער קאָלבע פון זיין ביקס און דער אונטער־אָפיציר האָט באַפוילן אונז אַרויפוואַרפן אויפן לאַסט־אויטאָ און אָפּפירן אין לאַגער.

אַ קורצע צייט שפּעטער זענען מיר שוין געשטאַנען פאַרן לאַגער־פירער, וועלכער איז געווען באַוואוסט פון זיין אַכזערישקייט. ער האָט אַ געשריי־געטאָן: „צובינדן זיי צו סלופּעס אין מיטן אַפּעל־פּלאַץ!" איך האָב אויך געהערט ווי

מען שטעלט אויף תליות פּאַר אונז הינטער אונזערע פּלייצעס.

אָלע לאַגערניקעס זענען דערווייל זיך צונויפּגעקומען אויף אַ באַפּעל־פּלאַץ. זיי האָבן שוין געהאַט געהערט, אַז מען האָט געכאַפּט די אַנטלאָפענע און אַז מען וועט זיי זיכער באַלד אויפהענגען. דער ס.ס.־אָפּיציר האָט איבערגעלייענט דעם באַפּעל פון טאָג. נאָך דעם איז צוגעגאַנגען אַ דייטש צום ערשטן פון אונז, אים אָפּגעבונדן פון סלופ און מיט כוח צוגעשלעפּט צו דער תליה. איך האָב נאָר געהערט אַ שטילן אויסגעשריי פון די מענטשן אויפן אַפּעל־פּלאַץ.

עטלעכע מינוט שפּעטער האָט דער ס.ס.־מאַן אָפּגעבונדן דעם צווייטן רוס און מיט דער הילף פון אַנדערע וועכטער אים אויך צוגעשלעפּט צו דער תליה.

אין דעם מאָמענט האָב איך געטראַכט וועגן מיינע עלטערן; וועגן מיין ברודער משה, וועמען די דייטשן האָבן צוגענומען אין ביאַליסטאָק; וועגן מיין שוועסטער מינע, וועלכע איז אַרויס פון ביאַליסטאָקער געטאָ צו די פּאַרטיזאַנער; און אויך וועגן מיינע חברים און פריינט, וועלכע איך האָב באַגעגנט אין מיין קורצן 20־יאָריקן לעבן.

אַ דייטש איז צוגעקומען צו מיר, האָט אָפּגעבונדן די שטריק און איך האָב זיך לייכט אַ שאָקל־געטאָן אויף די פיס. אין דעם מאָמענט האָט מיך זיין שטאַרקע האַנט אַ שלעפּ געטאָן אין דער זייט פון די תליות. ערשט איצט האָב איך דערזען דאָס שוידערלעכע בילד: די צוויי וואָס זענען אַנטלאָפן צוזאַמען מיט מיר זענען געהאָנגען, אויף די תליות, אָן אַ סימן פון לעבן. גלייכצייטיק האָב איך אָבער אויך באַמערקט, אַז ס׳איז ניטאָ קיין דריטע תליה.

צוויי פּאָר פעסטע הענט האָבן מיך אַ שלעפּ געטאָן צו אַ באַנק, וועלכע איז געשטאַנען נעבן די תליות. זיי האָבן מיך אָנגעקעלייגט אויף דער באַנק און איך האָב נאָר באַוויזן צו הערן די וועכטער פון דעם לאַגער־פּירער: „50 שמיץ״ און דעם באַפּעל: „ציילן!״.

צי איך האָב געציילט, ווייס איך ניט. איך ווייס אויך ניט ווי לאַנג מען האָט מיך געשלאָגן, ווייל גלייך נאָך די ערשטע שמיץ האָב איך פאַרלאָרן דאָס באַוואוסטזיין. ווען כ׳האָב זיך אויפגעכאַפּט, בין איך געלעגן אויפן שניי און דערפילט אַ שטאַרקן וויינטאָג אין רעכטן אַקסל. כ׳האָב אויך דערפילט אַ וואַרעמע, קלעפּיקע מאַסע נעבן דעם לינקן אויג. איך האָב באַלד דערהערט לייכטע טריט אויפן שניי און געטראַכט, אַז דאָס זענען זיכער די פון 10טן בלאָק, וועלכע פלעגן אויפקלייבן די טויטע.

איך לעב נאָך! — האָב איך צו זיך אַליין געזאָגט — אָבער ווי אַזוי גיט מען זיי צו וויסן? איך האָב זיי פּרובירט דאָס צו באַווייזן מיט דער האַנט, אָבער זי האָט מיר שטאַרק וויי געטאָן. כ׳האָב זיך אויך באַמיט עפּעס צו זאָגן צו זיי. איך האָב עפּעס געברומט, אָבער ס׳איז אַרויסגעקומען אַ ניט־מענטשלעך קול.

די טריט האָבן זיך אָפּגעשטעלט און עמיצער האָט זיך אַראָפּגעבויגן צו מיר צו הערן מיין ברומען. דאָ האָב איך מיט אַמאָל דערהערט: „שמאי, דו לעבסט?״ און איך האָב געענטפערט מיט אַ שטאַרקערן באַוועגן מיט דער האַנט. די טריט האָבן זיך שנעל דערווייטערט און איך בין ווידער געבליבן ליגן מיטן פּנים צום שניי, צופּוסנס פון די צוויי תליות.

פּלוצלונג האָב איך דערפילט ווי צוויי פּאָר הענט האָבן מיך פּאָרזיכטיק אויפגעהויבן פון שניי און מיך אָפּגעפּירט אין דער ריכטונג פון אונזער באַראַק. זיי האָבן מיך אַוועקגעלייגט אויף אַ פּריטשע. איך געדענק אַז כ׳האָב שטאַרק געקרעכצט פון די ווייטיקן. מיין לייב איז געווען צעשניטן פון דער בייטש, ווי מיט מעסערס; ס׳האָבן מיר געפּעלט ציין; דער קאָפּ איז געווען געשפּאָלטן; די פינגער פון דער לינקער האַנט זענען געווען צעבראָכן; די לינקע ברעם איז געווען אויפגעהאַקט; און די אויגן זענען געווען שטאַרק געשוואָלן.

מיין חבר, וועלכער האָט מיך פריער געפונען אויפן שניי און געפּרעגט צי איך לעב, האָט מיר שפּעטער דערציילט, אַז ער איז גלייך אַוועק צום בלאָק־עלטסטן און אים איבערגעגעבן, אַז איך בין געבליבן לעבן. יענער האָט באַלד באַפוילן מיך צו ברענגען אין באַראַק אַריין. נאָך דעם איז דער בלאָק־עלטסטער אַוועק צום לאַגער־פּירער און אים געמאָלדן, וואָס ער האָט געטאָן.

דער לאַגער־פּירער פלעגט שטענדיק נאָך די אויסגעפּירטע עקזעקוציעס שיכור׳ן מיט זיינע ס.ס.־לייט. ער האָט אָבער אויסגעהערט דעם בלאָק־עלטסטן און צו אים גע־זאָגט: „גוט, זאָל ער בלייבן, ביז מען וועט אַוועקשיקן די ניט־נוצלעכע קיין זאַקסענהאַוזען״.

אונזער בלאָק־עלטסטער איז געווען אַ האָלענדישער קריסט, פון האַאַג, מיט אַ „רויטן ווינקל״ (אַ פּאָליטישער אַרעסטאַנט). ער האָט אויסגעפּועלט ביים לאַגער־פּירער, אַז עטלעכע טעג זאָל איך זיך ניט דאַרפן צושטעלן צום אַפּעל, צוליב מיין מצב, ווי אויך ניט גיין צו דער אַרבעט.

מיין חבר פלעגט מיר העלפן מיט וואָס ער האָט נאָר געקענט: אַ ביסל הייסע, ביטערע קאַווע, שאָלעכטס פון קאַרטאָפל און אַפילו מיט אַ טאָפּלטער זופּ, געקאָכט פון ברוקווע. אין מיטן פעברואַר, 1945, בין איך שוין ווידער געשטאַנען אויפן אַפּעל־פּלאַץ. איך האָב פּאַרשטאַנען, אַז אויב איך וועל ניט גיין צו דער אַרבעט, וועלן די דייטשן מיך אַרויסשיקן צום טויט.

עטלעכע טעג שפּעטער איז ביים אַפּעל פּאָרגעקומען אַ סעלעקציע און איך בין געווען איינער פון די ערשטע וואָס איז פּאַרשריבן געווארן צו ווערן אַרויסגעשיקט פון לאַגער. דעם זעלבן אָוונט זענען מיר, די פּאַרשריבענע, פּאַרמאַכט געווארן אין אַ באַזונדערן באַראַק. אין דער פרי האָט מען אונז אָפּגעפּירט צו דער באַן, וועלכע האָט אונז געדאַרפט ברענגען קיין זאַקסענהאַוזען־אָריענבורג, ביי בערלין. דער דאָזיקער לאַגער איז געווען איינער פון די לעצטע, וואו די קרעמאַטאָריעס האָבן נאָך געברענט אין יאָר 1945.

נאָך דעם ווי מיר האָבן באַקומען אַ פּייקע ברויט און אַ ביסל קאָווע, האָט מען אונז אויסגעשטעלט צו פּינף אין אַ רייַ צום איבערציילן. אויך דאַן האָט אַלץ געמוזט ביי די דייטשן שטימען... בעת מען האָט אונז אַרויפגעטריבן אויף אַ לאַסט־אויטאָ, איז צו מיר צוגעלאָפן מיין חבר און האָט מיר געגעבן זיין ברויט, וואָס ער האָט באַקומען אויפן גאַנצן טאָג. איך האָב נאָך באַוויזן אים צו פרעגן: „וואָס וועסטו עסן?״ און דערהערט זיין ענטפער: „איך בלייב דאָך אַ דו פּאָרסט אַוועק״...

אַ קורצע צייט שפּעטער זענען מיר, די סעלעקטירטע, שוין געוויסן אין אַ באַן־וואַגאָן, וועלכער האָט אונז געדאַרפט ברענגען אין דעם טויטן־לאַגער אריענבורג. מיר

זענען אָבער געשטאַנען דריי טעג אויף איין אָרט און די לאַגע אין די וואַגאָנען איז געווען אַ שרעקלעכע. יעדע שעה פלעגט מען פון דאָרט אַרויסנעמען טויטע מענטשן. ענדלעך האָט די באַן, מיט די טויזנטער פאַרמשפּטע צום טויט, געירט פון אָרט. אַביסל שפּעטער איז זי ווידער געבליבן שטיין אויף עטלעכע טעג. די באַן פלעגט זיך אַזוי באַוועגן, מיט איבערריסן, אין פאַרלויף פון 10־12 טעג.

פלוצלונג זענען מיר געבליבן שטיין אין אַ פעלד. מיר האָבן דערהערט דעם געוויש פון ערשאָפלאַנען און ס׳האָט זיך אָנגעהויבן אַ שטאַרקע באָמבאַרדירונג. די דייטשן האָבן געעפנט די טירן פון די וואַגאָנען און באָפוילן: „אַרויס!״ איך בין דער ערשטער אַרויס פון וואַגאָן, ווייל אַ דאַנק דעם שטיקל ברויט וואָס מיין חבר האָט מיר געגעבן פאַרן אַוועקפאָרן פון אָרדרוף, האָב איך זיך געפילט שטאַרקער ווי די אַנדערע.

די באָמבאַרדירונג איז געווען אַן אינטענסיווע. אַ גרויסע צאָל וואַגאָנען, ווי אויך דער לאָקאָמאָטיוו זענען געווארן אַראָפּגעשלייַדערט פון די רעלסן. נאָכן צעשמעטערן דעם צוג זענען די ערשאָפלאַנען אָפּגעפלויגן.

מיר זענען אַזוי געזעסן אינעם פעלד עטלעכע שעה צייט. די דייטשע וועכטער האָבן ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט אונז. זיי האָבן ניט געהאַט קיין מעגלעכקייט אונז צו טראַנספּאָרטירן צום לאַגער און ס׳זעט אויס אַז זיי האָבן ניט געהאַט קיין באַפּעל אונז אויסצושיסן אויפן אָרט. ס׳האָט אָנגעהויבן צו ווערן פינצטער און איינער פון די דייטשן האָט באַפוילן: „בלייבן אויפן אָרט און ניט אויפשטיין, ווייל מיר וועלן שיסן!״

מיר זענען אַזוי געזעסן אַ גאַנצע נאַכט, ביזן אויפקום פון דעם שפּעטן פרימאָרגן אין חודש פעברואַר. נאָך דער קאַלטער נאַכט האָט זיך באַוויזן אַ ליכטיקע זון, וועלכע האָט אונז אַביסל אָנגעוואַרעמט.

זיצנדיק אַזוי אויף דער ערד האָב איך באַמערקט ווי ס׳דערנענטערט זיך פון דער ווייטנס אַן אויטאָ און נאָך אים אַ גרויסער לאַסט־וואַגאָן. עטלעכע ציווילע דייטשן זענען אויסגעשטיגן פון אויטאָ און עפּעס געריידט מיטן אונטער־אָפּיציר. גלייך נאָך דעם האָט ער אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, מיר זאָלן אויפשטיין און זיך אויסשטעלן אין רייען. די וועלכע זענען ניט אויפגעשטאַנען, זענען דערשאָסן געוואָרן אויפן אָרט.

איך בין געשטאַנען אין דער ערשטער רייע. כ׳האָב זיך אָריענטירט, אַז דאָ וועט פאָרקומען אַ סעלעקציע און מען וועט אפשר נעמען צו דער אַרבעט. איינער פון די ציווילע דייטשן איז צוגעקומען צו אונז און געפרעגט, ווער פון אונז איז אַ שלאָסער. איך האָב גלייך אויפגעהויבן די האַנט און דער דייטש האָט מיך געפרעגט: „וואָס קענסטו?״ „איך בין אַן עלעקטראָ־שווייסער״, האָב איך געענטפערט. אין דער ביאַליסטאָקער האַנטווערקער־שולע האָב איך זיך געלערנט דאָס דאָזיקע פאַך און דאָ איז עס מיר איצט צונוץ־געקומען.

„אויף לינקס!״, האָב איך דערהערט אַ באַפעל. דאָרט זענען שוין געשטאַנען עטלעכע צענדליק אַנדערע אַרעסטירטע. אַביסל שפּעטער האָט דער זעלבער דייטש ווידער אַ געשרייַ־געטאָן: „געגוג!״ און אונז געהייסן אויפשטייגן אויפן לאַסט־אויטאָ.

די וועלכע זענען פאַרבליבן אויפן פעלד האָב איך מער קיינמאָל ניט געזען. ווי מען האָט שפּעטער דערציילט, האָט מען זיי אַלע דעם זעלבן טאָג אויסגעשאָסן.

אַ קורצע צייט שפּעטער זענען מיר מיטן לאַסט־אויטאָ אָנגעקומען צו אַ טויער מיט אַ גרויסער אויפשריפט: „הענקעל ווערקע״. דאָס איז געווען אַ פאַבריק פון ערשאָפלאַנען, אין וועלכער עס האָבן געאַרבעט פאַרשיקטע. צווישן די גרויסע פאַבריק־האַליעס זענען געשטאַנען עטלעכע צענדליק באַראַקן, אין וועלכע ס׳האָבן געוואוינט די אַרבעטער אין דער פאַבריק. צווישן זיי זענען געווען ווייניק אידן. די מערהייט איז באַשטאַנען פון פראַנצויזן, פאָלאַקן און אַ סך דייטשן, קעגנער פון היטלעריזם.

אויך דאָ, פונקט ווי אין אַלע לאַגערן, איז די לאַגע אין יאָר 1945 געווען אַ שווערע. מען האָט געאַרבעט 10 שעה אַ טאָג, אָבער דאָ האָבן מיר באַקומען אַן אַרבעטס־צוגאָב. קיין ס.ס.־לייט זענען דאָ ניט געווען און מען האָט אונז ניט געשלאָגן. דאָס האָט דערמעגלעכט מיין יונגן קערפּער זיך צוביסלעך שטאַרקן און אויסהיילן די וואונדן פון די בלוטיקע שמיץ, וואָס איך האָב באַקומען אין אָרדרוף.

פון דעם ערשטן אַפּריל, 1945, האָבן מיר געאַרבעט נאָר אַכט שעה אַ טאָג, אָבער די דערנערונג איז געווארן ערגער. דעם 20טן אַפּריל, גאַנץ פרי, זענען מיר פאַרהאַלטן געווארן אויפן אַפּעל־פּלאַץ און אין געשלאָסענע רייען זענען מיר אַרויסגעגאַנגען פון לאַגער, אין דער ריכטונג פון האַמבורג.

מיר האָבן אַזוי מאַרשירט צוויי וואָכן צייט. איין מאָל האָב איך באַגעגנט אַ ביאַליסטאָקער בחור, יחיאל שעדלער, מיט וועמען איך האָב זיך באַמיט צו האַלטן צוזאַמען. נאָך עטלעכע טעג זענען מיר, ליידער, צעשיידט געוואָרן צוליב די אָפּטע באָמבאַרדירונגען פון ערשאָפלאַנען, ווי אויך צוליב דער מאַסע פוסגייער אויפן וועג. יחיאל שעדלער האָט צום גליק איבערגעלעבט, זיך באַזעצט אין ישראל און אויפגע־בויט אַ גליקלעך משפּחה־לעבן.

דעם 5טן מאַי, 1945, בין איך באַפרייט געוואָרן דורך דער אַליאירטער אַרמיי, וועלכע האָט באַזיגט די דייטשן. מיר זענען ווידער געוואָרן פרייַע מענטשן!

* * *

אָנהויב 1956 האָב איך מיט מיין משפּחה זיך באַזעצט אין ישראל, אין קרית־ביאַליסטאָק. יום־כיפור בין איך געקומען דאַוונען אין דער ביאַליסטאָקער שול, צו זאָגן קדיש נאָך מיין אומגעקומענער משפּחה, מיינע פריינד און חברים, וועלכע האָבן ניט איבערגעלעבט די מלחמה.

ביים סוף פון האַלבן טאָג זענען אויף דער בימה אַרויף דריי כהנים צו בענטשן. דער ערשטער איז אַרויף פייוול קאָמען, וועמען אַלע האָבן געקענט ווי דער קאָסירער פון קאָמיטעט. אַ גרויסער טייל איינוואוינער האָבן פון אים געהאַט באַקומען הלוואות זיך איינצואָרדענען.

דער צווייטער כהן האָט אויסגעזען צו זיין פון אַ יאָר דרייסיק; ער איז געגאַנגען גלייך און שטאָלץ. וועג ער איז אַרויף צום ארון־קודש האָב איך ניט געקענט זען זיין פּנים, ווייל ער איז געווען איינגעהילט אין אַ גרויסן טלית.

דער דריטער איז געווען לינדענפעלד, ז״ל, וועמען אַלע האָבן געקענט. ער איז געהאַט געווען דער שפּייז־קרעמער אין שיכון ביאַליסטאָק.

מיך האָט אָבער פאַראינטריגירט דער אומבאַקאַנטער כהן. נאָכן בענטשן, וועג דער גבאי האָט געגעבן אַ קלאַפּ אין

שטענדער, מעלדנדיק וועגן דעם איבערריס, בין איך צוגעגאַנגען צום אָרט וואו דער יונגער כהן האָט געדאַוונט. ער האָט געלאַסן צונויפגעלייגט זיין גרויסן טלית, געוואָרפן אויף מיר אַ זייטיקן בליק און כ׳האָב פֿלוצלונג דערהערט די זעלבע פראַגע ווי אַמאָל אין אָרדרוף: „שמאי, דו לעבסט?".

איך האָב גלייך דערקענט מיין חבר איצל, מיט וועמען כ׳האָב געשפּילט פוטבאָל אויפן פישמאַרק אין ביאַליסטאָק. דאָס איז געווען דער זעלבער איצל, וועלכער האָט זיך אין די לעצטע מינוטן פונעם אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ צוריקגעצויגן, צוזאַמען מיט מיר, פון דער נאַוואָגרודזקע גאַס, וועו די דייטשע טאַנקען זענען אַריין אין געטאָ.

דאָס איז געווען איצל, וועלכער האָט מיך אויפגעהויבן וועו כ׳בין געלעגן אַ פאַרשמיסענער כמעט צום טויט, צופוסנס פון די תליות. דער זעלבער וואָס האָט זיך געטיילט מיט מיר מיט זיין שטיקל ברויט, כדי איך זאָל קענען אויסהאַלטן די וווייטאָגן פון די שרעקלעכע וואונדן.

דאָס איז געווען איצל, וועלכער האָט אין מאָמענט, וועו מען האָט מיך אַרויסגעפירט אין טויטן־לאַגער, אָפּגעגעבן זיין פייקע ברויט, וועלכע ער האָט באַקומען אויף אַ גאַנצן טאָג. און איצט איז ער יצחק יודקעס, דער יונגער כהן, וועלכער האָט געבענטשט די לעבנגעבליבענע ביאַליסטאָקער אידן.

היינט, 45 יאָר שפּעטער, וועו מיר טרעפן זיך מיט אונזערע משפּחות, פילן מיר אַן גלעזלעך וויין און דערמאָנען אונזערע איבערלעבונגען, די שרעקלעכע טעג פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. אָבער פונקט אַזוי פאַראייניקט אונז די ווירקלעכקייט: דער דראַנג צו פרייהייט און פריינדשאַפט, וועלכע זיצט זיך נאָך פון אונזער היימשטאָט ביאַליסטאָק.

דאָס זיינען די נייע אויסדערוויילטע מיטגלידער פון דעם באָרד אָף דירעקטאָרן פון דער ביאַליסטאָקער היים

רובין בינדלער, ערן־פּרעזידענט
סעם סאָלאַזש, פּרעזידענט
מייק קרעמער, וויצע־פּרעזידענט
דזשאָסעף דיינעס, וויצע־פּרעזידענט
טשארלי שוועכער, פּאָרזיצער
ליאַן טראָכטענבערג, טראָסטי
סאל קרים, טראָסטי

צווייטער דור מיטגלידער פון דעם באָרד־אָף־דירעקטאָרן

מארק סאָלאַזש
אליס קרעמער גראָסמאַן
מייקל טאַדער

איזאַק ריבאַל, עקזעקוטיוו דירעקטאָר

יציאת רוסלאַנד

• פון מאיר באַראַק

פון דער רוסישער אימפּעריע שטוינט איצט די וועלט.
אַזאַ „רעוואָלוציאָנערע" ענדערונג, זיך ניט פאָרגעשטעלט.
אידן באַפרייט פון „קושי־השעבוד", פון דערניידערונג און שאַנד,
„על כנפי נשרים" — פליען זיי מאַסנווייז אין הייליקן לאַנד.

די פּלא׳דיקע דערשיינונג פון יציאת רוסלאַנד פּראָצעס, איז לגמרי ניט סתם אַ פּאַסירונג, נאָר אַ הימלישער נס.
וויער ס׳האָט אויגן אין קאָפּ זעט און פאַרשטייט
אַז אַ „העכערער כח" האָט עס באַשטימט, צוגעגרייט...

דער אידישער מצב געווען שטאַרק־פינצטער און ביטער,
צעשטערט די בתי־מדרשים — אונדזערע הייליקע גיטער.
די אַסימילאַציע מגיפה האָט געבושעוועט אומגעהויער,
אויסגעהוילט פון אידישקייט, אַלץ וואָס הייליק און טייער.

זיבעציק יאָר געקאָרמעט מענטשן מיט פאַלשע עבודה־זרות,
מיט אַטעאיסטישע אידעאָלאָגיעס, געבראַכט אומגליקן, צרות.
ספּעציעל די אידן געפּיניקט, אַרעסטירט, פאַרשלאָפּט, אומצאָליקע גייסטיקע יסורים יעדן פאַרשאַפּט.

דאָס קלאַפּישע לאַנד פון בלוט־בלבולים, פאָגראָמען, געשיכטע האָט מען כסדר דעם אידישן נאָמען.
אָפּהיטן אידישע ריטואַלן געווען פאַרבאָטן, טאַבו — מיט ברוטאַלע גזירות און הויכע שטראָפן דערצו...

* * *

פונקט ווי ביי יציאת מצרים דורכגעפירט „בחפזון",
אין גרויס איילעניש די טמא׳דיקע ערד צי פאַרלאָזן.
אויך איצט צאָלרייכע אידישע קאַראַוואַנען,
פאַרלאָזן סאָוועט־רוסלאַנד מיט ישראל־ערא׳פלאַנען.

מיט אָפענע אָרעמס און מיט התלהבות, פרייד,
ווערן די „עולי רוסיה" באַגריסט, מיט געזאַנג באַגלייט,
זיי פילן זיך גליקלעך, צופרידן אין דער אידישער מדינה,
באַפרייט פון פחד, פון פאַטאַלאָגישער שנאה.

שליסט זיך אָן אַלס מיטגלידער אין ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל!

אַ צייטווייליקער קאָמיטעט פאַר העלפן איינאָרדענען נייע עולים און זייערע פאַמיליעס

● פון פנחס אַדלער

טייערע פריינד,

דער איצטיקער גרויסער עליה־שטראָם פון סאָוועטן־פאַרבאַנד האָט אויך געבראַכט אַ צאָל פאַמיליעס פון אונזערע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט. זיי זענען אַ טייל פון די יוגנטלעכע, וועלכע זענען געהאַט מאָביליזירט געוואָרן אין דער רויטער־אַרמיי בעת דער אָקופּאַציע פון ביאַליסטאָק דורך די סאָוועטן אין די יאָרן 1939־1941. צוליב פאַר־שיידענע סיבות (אַריינגערעכנט מלחמה־אינוואַלידן) זענען זיי נאָך דער מלחמה געבליבן אין סאָוועטן־רוסלאַנד. אָבער אין פאַרלויף פון דעם האַלבן יאָרהונדערט האָבן זיי קיינמאָל ניט אויפגעגעבן זייער אידישע אידענטיטעט און די בענקשאַפט צו ציון, איבערגעבנדיק דאָס צו דעם צווייטן און דריטן דור. איצט קומען זיי קיין ישראל מיט ליידיקע הענט, ווייל זיי האָבן איבערגעלאָזט זייער האָב־און־גוטס און פאַרשיידענע סאָציאַלע רעכטן, וועלכע זיי האָבן אָנגעזאַמלט אין פאַרלויף פון קנאַפּע 50 יאָר.

אמת, די ישראל־רעגירונג, די אידישע אַגענטן, ווי אויך דאָס פאָלק פון ישראל, טוען אַלץ וואָס זיי קענען צו אַבסאָרבירן דעם אַלץ־וואָקסנדיקן שטראָם עולים, וואָס דריקט זיך מייסטנס אויס אין צושטעלן פאַר זיי וואוינונגען און אַרבעט. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז אַ שווערע און קאָמפּליצירטע אויפגאָבע, ספּעציעל בעת אַ סך פאַמיליע־קעפּ זענען אין די זיבעציקער יאָרן.

נאָכפאָלגנדיק אונזער טראַדיציע פון צוטיילן הילף צו נויטבאַדערפטיקע, האָבן מיר, די גראַדואירטע פון די ביאַליסטאָקער דערציאונגס־אינסטיטוציעס, אָרגאַניזירט זיך אויף אַ וואָלונטערער באַזע פאַר דעם איינציקן ציל פון צוטיילן פינאַנציעלע הילף פאַר די נייע עולים.

דערבי אַפּעלירן מיר צו אונזערע טייערע לאַנדסלייט אין דער גאַנצער וועלט, אָנטיילצונעמען אין דעם קאַמפּיין דורך שיקן אַ ביישטייערונג, וועלכע איר האַלט פאַר פּאַסיק אין די באַדינגונגען וועלכע מיר האָבן פריער דערמאָנט. מיר ווילן באַמערקן, אַז אַ צאָל פון די נייע עולים־פאַמיליעס געניסן שוין, מיט דאַנקבאַרקייט, פון דער פינאַנציעלער שטיצע וועלכע מיר האָבן זיי צוגעטיילט. אָבער די נויט איז צו גרויס, פאַר אונזערע מעגלעכקייטן! פאַר דעם צוועק האָבן מיר געעפנט אַ ספּעציעלע קאָנטע אין באַנק לאומי, תל־אביב, ברענטש 816, ככר מלכי ישראל נר. 9 — אַקאָונט נומער 330577097/80 פאַר אַדלער־באַרטאָר (פאַר נייע עולים). אָדער איר קענט איבערשיקן אייער ביישטייערונג דירעקט דורך פּאָסט, אויפן אַדרעס: פנחס אַדלער, 62 השופטים, תל־אביב 64365. פאַר נאָכפאָלגן דעם ענין, ביטע שיקט אַ בריוול צו פנחס אַדלער, פאַר יעדן וויטערדיקן טראַנספער צו דער באַנק אָדער אויפן אָנגעגעבענעם אַדרעס.

אַ ליסטע פון די עולים־פאַמיליעס:

1. לעאָן וויגדאָראָוויטש — דריי פאַמיליעס (10 פערזאָן) זענען שוין אָנגעקומען;
2. זאב רובין — 2 פאַמיליעס (6 פערזאָן) 1990־1988;
3. צבי באַרענבוים (ע"ה) — איבערגעלאָזן פיר פאַמיליעס (10 פערזאָן); געקראָגן אַ דערלויבעניש עולה צו זיין אין יאַנואַר 1990.
4. מיר זענען אין קאָנטאַקט מיט פינף אַנדערע פאַמיליעס, וועלכע גרייטן זיך פאַר עליה.

מיטגלידער פון דעם צייטווייליקן קאָמיטעט:

פּנחס אַדלער, מרדכי באַרטאָר (פאַקטאָר) דוב אפרת (דזשיוואַק), ישראל; לעוו מאָ (מאָוושאָווסקי), ישראל קיפּין, אויסטראַליע.

קאָנטראָלער פון צייטווייליקן קאָמיטעט:

אשר גאָפרעין, אריה סולל (סוכאָוואָלסקי), ישראל.

טייערע פריינד, מיר בעטן אייך זייער אויפצוענען אייערע הערצער און מוחות, לויט אייערע מעגלעכקייטן, און געדענקען די כמעט פאַרלוירענע זין, וועלכע קומען איצט צוריק מיט זייערע פאַמיליעס אין זייער היימלאַנד, נאָך אַ פאַרשפּעטיקטונג פון 50 יאָר.

שלום ובאיחולי שנה טובה

טרויער־אויסדרוק

מיט גרויס צער און וויטיק האָבן מיר אויפגענומען די טרויעריקע ידיעה וועגן טויט פון אונזער יוגנט־חבר

יודל פריידאָוויטש ז"ל

אונזער אויפריכטיקן מיטגעפיל זיין פרוי נאַטאַלי, זיין זון ראָנאַלד און טאָכטער עליזאַבעט

פון ישראל:

ה. הורוויץ, י. דראַזניק, ש. סיטאָווסקי
און משפּחות

פון ניו־יאָרק:

מר. און מרס. מ. קרעמער
מר. און מרס. ש. ראָסעק
מר. און מרס. ז. אַש
מר. און מרס. י. בערען
מר. און מרס. ס. סיסון
מר. און מרס. ר. זאַרוטשעס
מר. און מרס. ב. סולקעס
מר. און מרס. ס. גאַרבוז־מאַרען
מר. און מרס. מ. שאָענפעלד
מר. און מרס. ל. טראַכטענבערג

פון קאַנאַדע:

מר. און מרס. א. כעשעס
מר. און מרס. ל. פילאַנסקי

דער רוסישער אימיגראַנט

● פון סאָל קרים

שוין 8-9 יאָר ווי איך גיב אָפּ אַ טייל פון מיין טאָג פֿאַר די רוסישע אימיגראַנטן. איך העלף זיי מיט אויספילן זייערע ביטעס, פּאַפּירן וואָס זיי דאַרפן צושטעלן, אויך מיט זייערע דירות. איך קלער זיי אויף וואו צו נעמען די באַן (סאָבוועי), וואו זיי זאָלן אָפּשטייגן, נאָענט צום אַדרעס וואו זיי דאַרפן צופֿאָרן און אַ סך מאָל זעץ איך זיי פּשוט אַריין אין מיין אויטאָמאָביל און פּיר זיי צו.

צו די סאָוועטישע אימיגראַנטן האָט מיך דערנענטערט מיין ערשטער באַקאַנטער, אַ געוויסער מר. באַרעץ, וועלכער איז געקומען פון כארקאָוו. ער איז דאָן געווען 74 יאָר אַלט. מיין רוסיש איז געווען באַגרענעצט, אָבער זיין גוטער אידיש האָט אונז געהאָלפן זיך פֿאַרבינדן. ער האָט געדאַרפט אַ פּאָר שטולן צום זיצן; אַביסל כלים — טעלער, לעפל און אַ צוויי גלעזער.

זיינע פֿאַרלאַנגען, אַרויסגעזאָגט אין אַ מילדן טאָן, זענען געווען זייער באַשיידענע. אָבער דערפֿאַר האָט ער געהאַט אַ גרויסן דורשט צום לערנען. ער האָט געוואָלט וויסן וועגן אַלץ וואָס איז אידיש. ניט בלויז פון רעליגיעזן שטאַנדפּונקט, כאָטש ער קומט יעדן אינדערפרי אין שול מיטן זעקל תפילין. ער וויל וויסן וועגן ביכער וואָס שרייבן וועגן אידישע געלערנטע, מאַטעמאַטיקער (דאָס איז געווען זיין פאַך), אידישע וויסנשאַפטלער, פּראָפעסאָרן פון כעמיע און פיזיק. דער עיקר וויל ער וויסן וועגן די אידישע נאָבעל-פּרייז-געווינער. און אויב ס׳איז דאָ פון זיי אַ פּאָסט-מאַרקע, איז ער שוין מוחל די שטולן מיט די כלים.

זיין פרוי — אַ דאַרע, באַשיידענע און חנ׳עודיקע פרוי — וואָס פלעגט קומען אין שול יעדן שבת, האָט צוגעשטימט צו אַלץ וואָס ער האָט געזאָגט. איר געזונט-צושטאַנד איז ניט געווען קיין גוטער און נאָך דריי יאָר זיך ראַנגלען, איז זיך נעבעך געשטאָרבן.

מר. באַרעץ זיצט שבעה און איך גיי אים אויסדריקן מיין טיפן מיטגעפיל. דאָס איז מיין ערשטער באַזוך אין זיין דירה. ער האָט נאָך אַלץ זייער ווייניק מעבל — צוויי בעטן אין שלאָפצימער און אַ טיש מיט צוויי בענקלעך אין דער קיך. אָבער דערפֿאַר האָט ער געהאַט גאַנצע וועלט מיט ביכער און זשורנאַלן. די ביכער זענען געווען אין אידיש און רוסיש און די זשורנאַלן אין ענגליש.

אין די ענגלישע זשורנאַלן זוכט ער באַקאַנטע פּנימער. ווען ער געפינט אַזעלכע, ברענגט ער זיי צו מיר און וויל וויסן צי זיי זענען אידן. איך קוק אַריין אין מיין „ענסייקלאָפּידיאַ דזשודאַיקאַ״ און אויב ער אָדער זי זענען אידן, שרייב איך פֿאַר אים עפּעס אָן אויף אידיש. ער זעצט עס גלייך איבער אויף רוסיש, כדי אויך זיינע סאָוועטישע באַקאַנטע זאָלן עפּעס וויסן וועגן דער אידישער געשיכטע און די אידישע געלערנטע, וועלכע האָבן אַ סך בייגעשטייערט פֿאַר דער מענטשהייט. אַחוץ דעם האָט ער אויך אַ גרויסע קאָלעקציע פון פֿאָסט-מאַרקעס פון באַרימטע אידן.

אַ באַרימטער לערער האָט אַמאָל געזאָגט: „איך האָב אַ סך געלערנט אין די שולן פון מיינע לערער, אָבער

איינדרוקן פון אַ באַזוך אין ניו-יאָרקער ביאַליסטאָקער צענטער

● פון גור פסח, ישראל

זייענדיק אין ניו-יאָרק, האָב איך דעם ערשטן באַזוך געמאַכט אין ביאַליסטאָקער צענטער. דאָס איז סיי אַן אַנשטאַלט פֿאַר עלטערע און קראַנקע מענטשן און אויך אַ קולטור-צענטער. דאָרט זענען דאָ די נייעסטע איינ-ריכטונגען פֿאַר דער באַקוועמלעכקייט פון די אַלטע און קראַנקע, אַ בית-כנסת און אַ זאַל וואו ס׳קומען פֿאָר אויפטריטן פון אַרטיסטן און רעפֿעראַטן אויף אַקטועלע טעמעס.

דאָרט ווערט אויך אַרויסגעגעבן די „ביאַליסטאָקער שטימע״.

איך וויל ספּעציעל באַצייכענען די ריינקייט און איבערגעבנקייט פון פּערסאָנאַל — די אָנגעשטעלטע, דאָקטוירים, קראַנקן-שוועסטערס און אַדמיניסטראַציע — אונטער דער געניטער אָנפּירערשאַפט פון פריינט איסאַק ריבאַלאָווסקי. געבענטשט זאָלן זיין די הענט, וואָס פֿאַרנעמען זיך מיט אַזאַ וויכטיקער אַרבעט און איך ווינטש אַ סך דערפֿאָלג דעם פֿערסאָנאַל, וועלכער גיט די פֿאַסיקע הילף צו אַלע נויטבאַדערפטיקע.

איך בין אַ ביאַליסטאָקער, וואָס האָט געוואויינט אויף חיי-אדם גאַס ביזן יאָר 1941, ווען די רוסן האָבן מיך פֿאַרשיקט קיין סיביר. אין ישראל בין איך אַ לערער פון אידיש אין דער אַרבעטער-רינג שולע.

מיין אַדרעס איז:
רח׳ קצנלסון 84, גבעתיים, ישראל.
טעלעפֿאָן: 316773.

אַממייסטן האָב איך געלערנט פון מיינע שילער״. אויך איך האָב אַ סך געלערנט פון מיין אַזוי-גערופענעם „שילער״.

היינט איז מר. באַרעץ שוין 83 יאָר יונג. איך זע אים יעדן טאָג. וון ער איז תמיד מיט זשורנאַלן, מיט ביכער וון מיט פּראַגן. „וואָר איז ער? וואָר זענען די אַנדערע צוויי מיט וועלכע ער שמייכלט? זענען זיי אויך אידן?״ איך לייען איבער, ענטפֿער אויף די פּראַגן וון שרייב עפּעס אָן. ער ווייזט מיר אויך אויסשניטן פון אַרטיקלען וון בילדער פון די רוסישע און אידישע צייטונגען וועלכע ער לייענט אַליין.

ווען מענטשן פרעגן אים צי ער איז צופֿרידן מיט אַמעריקע? איז זיין ענטפֿער: „הלוואי וואָלט איך דאָ געקומען מיט יאָרן צוריק. איך בין דאָך געווען בלינד אין רוסלאַנד. אַמעריקע איז אַ רפואה פֿאַר מיינע אויגן וון מיין נשמה. אָלץ וואָס איז אידיש וון ערלעך איז דאָך פֿאַר אונז געווען באַהאַלטן. ס׳איז געווען פֿאַרבאָטן צו פרעגן וון זוכן״.

פֿאַר מיר איז מר. באַרעץ אַן אינספּיראַציע. ער האָט מיר אויך געהאָלפן פֿאַרשטיין די סאָוועטישע אידן וון איך העלף זיי אַרויס מיט וואָס איך קען.

„שלום פאַר דעם נייעם יאָר", אין אייוערי פישער האָל

די קאָנצערטן, וואָס ס׳ווערן טראַדיציאָנעל, יעדן יאָר, אַראַנזשירט פון ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפיטאָל, האָבן קונה שם געווען ווי אַראַנזשירונגען פון גרויסן קינסטלערישן ניוואָ, מיט דער באַטייליקונג פון אַ רייַ „שטערן" פון דער אידישער און ענגלישער בינעס.

דער הייַ־יאָריקער קאָנצערט, מוזיקאַלישע רעוויו אין אידיש, העברעאיש און ענגליש, איז געווען אָנגעזאָפט מיט פיל־פאַרביקע מעלאָדיעס פון מדינת ישראל, אידישע באַליבטע פאָלקסלידער ווי אויך ענגלישע לידער. אַלץ איז געווען געווידמעט אונדזער טייערער, ליבער ארץ־ישראל.

דער עולם האָט האַרציק באַגריסט דעם פרעזידענט און עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער און היים, סעם סאָלאָזש און איסאַק ריבאַלאָווסקי.

דער פולגעפאַקטער זאַל פון אייוערי פישער האָל האָט באמת הנאה געהאַט פון דעם קאָנצערט און די צושויער האָבן ספּאָנטאָן באַגריסט און באַדאַנקט די אַרטיסטן, וואָס האָבן געשאַפן אַן אויסערגעווייַנלעך געמיטלעכע אַטמאָספער מיט זייערע פּראָגראַמען.

דער אויפטריט פון קלער בערי האָט געשאַפן אין זאַל אַ קאסקאר פון אידישע, העברעאישע און ענגלישע לידער, פון הויכראַנגיקער קינסטלערישער אויסשטאַטונג. איר הויכע פּראָפּעסיאָנעלע קונסט, איר אויסערגעווייַנלעכער טאָלאַנט, האָבן פאַרכאַפט דעם עולם, וואָס האָט ממש געשטורעמט מיט אָוואַציעס, אַנערקענענדיק דעם גרויסן און נאָך פרישן טאַלאַנט פון דער באַוואוסטער אידישער אַקטריסע.

מ׳מוז אויך אויסדריקן גרויס אַנערקענונג פרוי קלעיר בערי פַאַר איר געלונגענעם אויסוואָל פון איר גרויסן רעפּערטואַר.

דער באַליבטער קינסטלער מייק בורשטיין, וואָס לעבט איצט אין ישראל, האָט ממש אַרויסגערופן ביי די צושויער כוואַליעס פון געלעכטער. זיינע ויצן אויף פילע שפּראַכן, זיין הומאָר, זיינע אימיטאַציעס און פאַרשידנאַרטיקע פּראָגראַם איז געווען וויַ אַ באַלזאַם פאַר די אויסגעהונגערטע ניו־יאָרקער אידן, נאָך אַ אידיש גלייכווערטל, אַ אידיש ליד וואָס כאַפט פאַרן הארץ, קאָמישע סצענעס און אימיטאַציעס, האָבן געהאַט אַ פאַרדינטן דערפאָלג.

מייק בורשטיין האָט זיך אַרויסגעוויזן וויַ אַ הויכבאַגאַבטער אַקטיאָר מיט אַ וואונדערבאַרער שטימע.

דער פידל ווירטואָז סאשא טאָרמאס, האָט דעמאָנסטרירט אַ גוטגעשולטע טעכניק. ס׳איז טאַקע שווער צו געפינען אַ פידל ווירטואָז, וואָס פאַרשטייט ווי אַזוי צו געווינען די סימפּאַטיעס פון גרויסן עולם.

אַ וועלט מיט קאָמישע עפּיזאָדן האָט געבראַכט אין זיין אויפטריט דער קאָמיקער בוירני בוירנס. ער האָט מיט אמתער אידישער היימלעכקייט און פאַרשטענדעניש אויסגעלאַכט די נעגאַטיוועַ דערשיינונגען פון אונדזער לעבן.

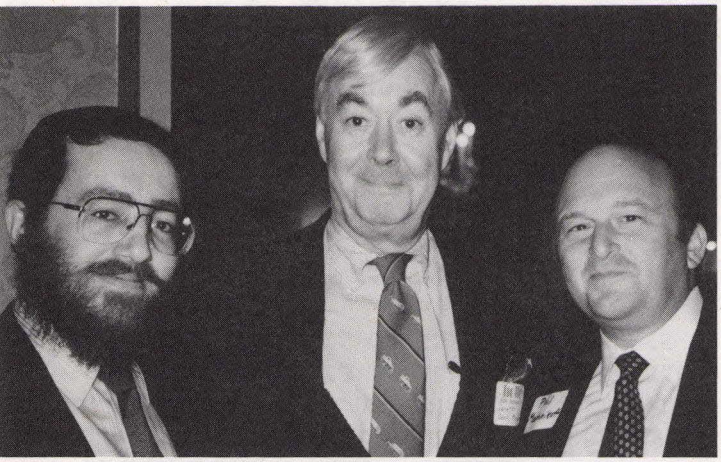
אַ גרויסן יישר כוח האָט פאַרדינט דער אָרקעסטער, מיט וועלכן ס׳האָט אָנגעפירט סאָל סיקאָרי. זיין אַקאָמפּאָנימענט ביי די אַקטיאָרן און זיינע סאָלאָ אַרויסטריטן האָבן דערגאַנצט דעם אַלגעמיינעם פּראָגראַם און האָט געמאַכט אַ קאָלאָסאַלן רושם.

אַ גרויסן דאַנק האָט פאַרדינט דער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר איסאַק ריבאַלאָווסקי ווי אויך פרוי עידא איינהאָרן, וואָס האָבן מיט גרויס מי אַראַנזשירט דעם אומפאַרגעסלעכן קאָנצערט.

שמעון פייגענאָו

סענאַטאָר דאַניעל מאָיניהען דיסקוטירט די פּלענער פון חב״ד אין גרעיט־נעק

סענאַטאָר דאַניעל פּ. מאָיניהען (דעמאָקראַט פון ניו־יאָרק) האָט זיך ניט לאַנג צוריק באַגעגנט מיט הרב יוסי גיישינסקי, דירעקטאָר פון חבד אין גרעיט־נעק און פיליפּ מעטשניקאָוו, סי.פּי.עי.. דירעקטאָר. זיי האָבן אַרומגעַרעדט די פּלענער און אַקטיוויטעטן פון חבד אין גרעיט־נעק. דער סענאַטאָר איז געווען שטאַרק אינטערעסירט אין דער גרויסער צאָל פּלאַנירטע אונטערנעמונגען און ספּעציעל אין די דערציאונגס־לעקציעס, וועלכע זענען שוין צוגעגרייט געווארן.

אויפן בילד, פון לינקס: הרב יוסי גיישינסקי, סענאַטאָר דאַניעל מאָיניהען און פיליפּ מעטשניקאָוו.

ברענגט אַריין אייערע קינדער און אייניקלעך אַלס מיטגלידער אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן

אַ 13־יאָריק מיידל לערנט וועגן דעם חורבן

• פון שלמה קרים

אין חודש מאי, 1990, האָט מר. קליין, אונזער שול־פרעזידענע, מיר פאַרטרויט אַ סוד און אויך געהאַט אַ בקשה. זיין 13־יאָריקע טאָכטער פייגעלע, וואָס לערנט אין פראָספעקט פאַרק ישיבה פאַר מיידלעך, דאַרף עפּעס אָנשרייבן וועגן „האָלאָקאָסט", וועגן אַ שטאָט אין פוילן. אפשר וויסן איך וואו זי קען קריגן אַ בוך וואָס שילדערט די טראַגעדיע פון אומקום. איך ענטפער אים, אַז איך האָב דעם גרויסן „ביאַליסטאָקער יזכור־בוך", וואָס דערציילט וועגן דעם אויפבוי און אומקום פון מיין שטאָט אין פוילן. איך וועל גערן באָרגן דאָס בוך זיין טאָכטער.

איך וויל דאָ איבערזעצן אין קורצן וואָס די 13־יאָריקע פייגעלע קליין האָט געפילט, לייענדיק דעם „ביאַליסטאָקער יזכור־בוך". זיה האָט דאָס אָנגעשריבן אין אַ באַריכט פון 14 זייטן, פאַר וועלכן זי האָט געקראָגן אַן "A". זי האָט דאָס כשר פאַרדינט:

ביאַליסטאָק, פוילן, האָט אַ 500־יאָריקע געשיכטע פון אידיש לעבן. דאָס איז געווען אַ צענטער פון תורה־לערנען און אידישער דערציאונג. קאָמערציעל איז ביאַליסטאָק געוואָקסן פון יאָר צו יאָר.

די אידן אין ביאַליסטאָק האָבן מיט הנאה געפירט אַ טראַדיציאָנעלן אידישן לעבנס־שטייגער, מיט חתונות, קינדער, פאַפלאָנצן צוקונפטיקע דורות. זיי האָבן אויך באַערדיקט מיט כבוד זייערע פאַרשטאָרבענע זיידעס און באָבעס.

דאָס גוטע מאָראַלישע לעבן האָט זיך פאַרענדיקט ווי אַ בליץ־דונער, וועו די אכזריות׳דיקע דייטשן האָבן אַריינמאַרשירט ביים אָנהויב פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. דאָס איז געווען דער טראַגישער סוף פון דער שטאָט ביאַליסטאָק אין פוילן.

די קליינע צאָל על־פּי־נס געראַטעוועטע, די רעשטלעך פון די 60 טויזנט אידן וואָס האָבן געלעבט אין ביאַליסטאָק, האָבן זיך מיט גרויסע אָנשטרענגונגען דערשלעפּט צו זייער שטאָט, זייער שטאָם, מיט דער האָפענונג אַז אפשר וועלן זיי עמיצן געפינען פון זייערע משפּחות: אפשר האָט זיך עמיצער פון זיי געראַטעוועט; אפשר האָבן זיי זיך אויסבאַהאַלטן אין פעלדער און וועלדער, אין גויאישע וואוינונגען? אָבער צום באַדויערן האָבן זיי קיינעם ניט געפונען.

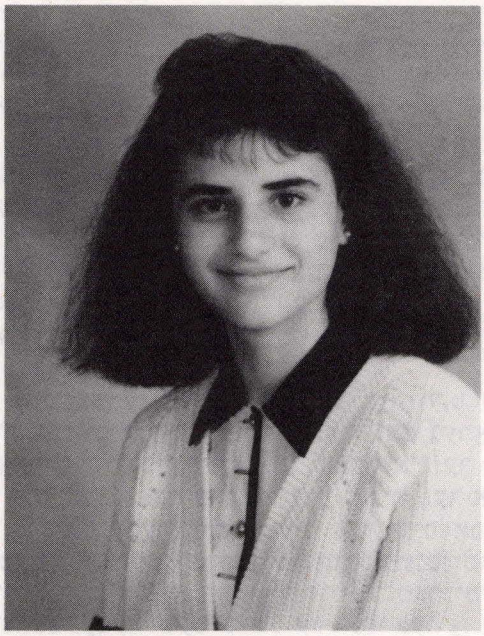
ס׳איז פשוט ניט געווען מעגלעך צו בלייבן אין ביאַליסטאָק. די געראַטעוועטע זענען געווען אָן האָפענונג, אָן משפּחות, בלויז אַרומגערינגלט מיט חורבות, צער און וויטאָג. לסוף האָבן אַלע געמוען דעם וואַנדער־שטעקן און זיך אַוועקגעלאָזט איבער דער וועלט. דער גרעסטער טייל איז געקומען קיין אַמעריקע, אַ סך זענען אַוועק קיין ישראל, אַנדערע קיין אויסטראַליע און אַרגענטינע.

דאָ אין אַמעריקע האָבן זיך אַלע איינגעאָרדנט גאַנץ גוט, אָבער זיי האָבן קיינמאָל ניט פאַרגעסן זייער ליבע ביאַליסטאָק, די שטאָט פון זייער יוגנט. זיי האָבן אויך געשוואָרן קיינמאָל ניט צו פאַרגעסן זייערע נאָענטסטע, וועלכע זיי האָבן פאַרלאָרן אין דעם חורבן.

פאַר דעם צוועק האָבן זיי זיך אָנגעשלאָסן אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים, וואָס זיי העלפן אויסהאַלטן. זיי שטיצן אויך אַנדערע אינסטיטוציעס פון ביאַליסטאָק און אומגעגנט, דער עיקר אין ישראל.

אידן אין ביאַליסטאָק האָבן געוויזן דער וועלט, אַז טראָץ דעם וואָס זיי האָבן אַדורכגעמאַכט דעם גהינום פון ליידן, האָבן זיי קיינמאָל ניט פאַרלאָזן דעם אידישן בטחון. זיי און אַנדערע אידן איבער דער גאָרער וועלט, האָבן געבויט נייע היימען, פאַרפלאַנצט נייע משפּחות, געבויט חדרים, שולן פאַר די קומענדיקע דורות. דאָס איז דער נר־תמיד, די גבורה פון אידישן פאָלק.

דער ביאַליסטאָקער צענטער פאַראייניקט אַלע

פייגעלע קליין

לאַנדסלייט איבער דער גאַנצער וועלט דורך דער „ביאַליסטאָקער שטימע", וועלכע דערשיינט צוויי מאָל אַ יאָר, און דורך דעם גרויסן יזכור־בוך. יעדן יאָר קומען זיך צוזאַמען די ביאַליסטאָקער, גראָדנער און פון דער אומגעגנט צום יזכור־טאָג. דאָרט דערמאָנט מען און מען באַערט די מאַרטירער, בריידער, שוועסטער, וואָס זענען אומגעקומען אויף קידוש־השם. זיי דריקן אויס די האָפענונג, אַז אַזעלכע אכזריותן וועלן שוין קיינמאָל מער ניט זיין און אַז די אידישע ליידן וועלן ברענגען אונזער אויסלייזער, משיח בן־דוד, אין אונזער צייט.

קויפט און העלפט פאַרשפרייטן
דעם נייעם גרויסן
ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

דייוויד דזשעי. גאָלדבערג ע״ה

דעם 16טן יולי, 1990, איז אין פלאָרידאַ געשטאָרבן דייוויד דזשעי. גאָלדבערג, אַ באַקאַנטער לאָיער און לאַנגיאָריקער פאָרזיצער פון דירעקטאָרן־באָארד פון ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן אין ניו־יאָרק.

דייוויד האָט דערגרייכט די לאָאַ־פראָפעסיע אויפן שווערן וועג, אַרבעטנדיק אין די יוגנט־יאָרן און לערנענדיק ביינאַכט. אָנקומענדיק אין די קאָלאָמביאַ לאָאַ־סקול, איז ער אויסגעוויילט געווארן פרעזידענט פון זיין קלאַס. שוין דאַן האָט ער אַרויסגעוויזן זיין טאַלאַנט פאַר פירערשאַפט.

נאָכן גראַדואירן איז ער געווארן אַ לאָיער פון ציווילע און קרימינעלע ענינים. ער האָט זיך שטאַרק אויסגעצייכנט אויף די געביטן און אַ סך פון די פראָצעסן זענען באַשריבן געווארן אין דער פרעסע.

די דאָזיקע באַרימטקייט האָט געבראַכט דערצו, אַז דייוויד גאָלדבערג איז אויסגעוויילט געווארן אַלס פרעזידענט פון דער אידישער לאָיערס גילד אין ניו־יאָרק סטעיט; געהילף גרענד טשענסעלאָר פון „נאַיטס אָוו פיטיאַס״, און אַנדערע. ער איז אויך געווען אַקטיוו אין געזעלשאַפטלעכע הומאַניטאַרע געזעלשאַפטן. ער איז געווען אין דער באָארד אָוו טראָסטיס אין צוויי ניו־יאָרקער שפיטאָלן; פאָרזיצער פון באָארד אָוו דירעקטאָרן פון דער ביאַליסטאָקער היים פאַר עלטערע מענטשן, פאַר 23 יאָר צייט; פרעזידענט פון „סי־קאָוסט טאַוער איסט סאַשל־קלאָב״, 2 יאָר צייט, ביז זיין טויט.

די אָנגעשטרענגטע אַרבעט האָט געווירקט שלעכט אויף זיין געזונט און דאָקטוירים האָבן אים געראַטן זיך איבערצוציען קיין פלאָרידע אויך דאָרט איז ער געווען אַקטיוו אַלס לאָיער אויף פאַרשיידענע געביטן. ער איז אויך געווען אַ ראַטגעבער צום סטעיט אַטוירניס אָפיס און געהאָלפן אין די אויספאָרשונגען פון קאָנסומענטן־שווינדל.

אויך אין פלאָרידאַ האָט זיך דייוויד פאַרנומען מיט געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. ער איז געווען וויצע־פרעזידענט פון פלאָרידאַ טשאַפטער פון די אַלומניי פון זיין לאָאַ־סקול; ניין יאָר צייט איז ער געווען פרעזידענט פון „מיאַמי ביטש אָפטימיסטס״; און אויך אָפט געהאַלטן לעקציעס וועגן יורידישע פראַגן.

ער האָט איבערגעלאָזט זיין פרוי ראָוז, וועלכע האָט אים תמיד מאָראַליש אַרויסגעהאָלפן; זיין זון געריי און זיין משפחה.

* * *

דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים האָבן געליטן אַ גרויסן פאַרלוסט מיטן אָוועקגיין אין דער אייביקייט פון דייוויד דזשעי. גאָלדבערג, וועלכער איז געווען אַ גוטער פריינד און שטיצער פון אונזער אינסטיטוציע.

מר. גאָלדבערג איז געווען פאַרבונדן מיט דער היים זינט איר אַנטשטייאונג. שפּעטער איז ער געווארן דער פאָרזיצער פון דירעקטאָרן־באָארד, אַן אַמט וואָס ער האָט געהאַט אָנגעהאַלטן פאַר 23 יאָר. אין פאַרלויף פון דער דאָזיקער צייט, פון 1966 ביז 1968, האָט ער אָנגענומען, צוזאַמען מיט מר. דייוויד סאָהן און מר. איסאַק איבאַלאָווסקי, די אויפגאַבע פון איבערבויען די געביידע. אַפילו נאָך זיין ריטייערן קיין פלאָרידאַ, האָט ער אָנגעהאַלטן זיין פאַרבינדונג און הילף פאַר דער אינסטיטוציע.

מיר דריקן אויס אויפריכטיקן מיטגעפיל זיין פרוי ראָוז, זון געריי און דער פאַמיליע. זאָלן זיי מער ניט וויסן פון קיין צער.

סעם סאַלאַזש, פרעזידענט
איסאַק ריבאַלאָווסקי, עקזעקוטיוו דירעקטאָר

יום הזכרון אין „יד ושם״

דעם 22טן אַפּריל, 1990 – כ״ז ניסן תש״נ – איז אָנדענקס־טאָג פון יום הזכרון לשואה ולגבורה, איז אין ירושלימער „יד ושם״ אָפּגעהאַלטן געווארן די יערלעכע הזכרה נאָך די אומגעקומענע אין דער שואה.

דער „ארגון יוצאי ביאַליסטאָק בישראל״ איז געווען רעפּרעזענטירט דורך אַ דעלעגאַציע: מכאל פליקער, סעקרעטאַר פון ארגון; שמחה קיזלשטיין, ביידע פון קרית ביאַליסטאָק; בערטאַ שוכאָווסקי, ישראל ביאַלאָסטאָצקי און אריה שמיר, פון ירושלים.

צום שלוס פון דער איינדרוקספולער הזכרה האָט אונזער דעלעגאַציע, צווישן אַנדערע, געלייגט אַ קראַנץ בייַ דער אָנדענקס־וואַנט פון וואַרשעווער געטאָ־אויפשטאַנד.

נאָך אַ בוים איז אַרויסגעריסן געווארן

דעם 5טן יולי, 1990, איז אַוועק אין דער אייביקייט גדליה לין ע״ה. עטל און איך, צוזאַמען מיט נאָך אַ הונדערט אבלים, זענען געקומען צו דער לוויה. שטייענדיק אין אַ זייט איז צוגעקומען צו מיר יאָסל קופּיצקי, מיר געגעבן די האַנט און מיט אומעטיקע אויגן אַ שעפּטשע געטאָן: „דער וואַלד ווערט שיטערער״.

פאַר אַ מאָמענט איז עס בלויז געווען אַ זאָג. אָבער שפּעטער, וען כ׳האָב באַטראַכט דעם עולם, האָב איך פאַרשטאַנען וואָס יאָסל האָט געמיינט מיט זיין זאָג „דער וואַלד ווערט שיטערער״. ער האָט געמיינט, אַז מ׳האָט אונטערגעשניטן אַ בוים פון וואַלד.

איך האָב געקענט אַלע מענטשן וועלכע זענען דאָרט געווען, אַחוץ די יונגע, וואָס זענען די קינדער, שניר און איידעמס פון די פאַרזאַמלטע. די אַטמאָספערע איז געווען פול מיט טרויער, אָבער אויך מיט ליבע, טריישאַפט און איבערגעגעבנקייט.

ס׳איז אַוועקגעריסן געווארן איינער פון אונז: איינער וואָס איז אַ טייל פון אונזער לעבנסשטייגער; איינער וואָס איז געגאַנגען דעם זעלבן וועג פאַר די לעצטע פערציק יאָר. און איך און עטל האָבן די זכיה זיי צו קענען. איך האָב געזען עפּעס וואָס כ׳האָב פריער ניט באַמערקט – אַ ליבע וואָס כ׳בין זיכער אַז זי איז צווישן אייך שטענדיק געווען.

טייערע פריינט, לאָמיר זיך האַלטן צוזאַמען. איר זייט אַ וואונדערבאַרע פאַמיליע. לאָמיר היטן דעם שמעקעדיקן וואַלד, פילעוועון יעדן בוים, ספּעציעל די איינגעבויגענע – ביז 120.

כבוד זיין אָנדענק.

שלמה קרים

צוגרייטונגען אין דער ביאַליסטאָקער הייַם צו די ימים־טובים

די שוהל אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און הייַם, אויף 228 איסט בראָדוויי, וועט דעם יאָר ווי אַלע יאָר זיין דער זאַמפונקט פון מתפללים. אונזערע איינוואוינער און שכנים פון דער געגנט, וועלן דאָ קומען אויסבעטן אַ גוט יאָר.

די גרויסע און באַקוועמע לופטיקע שוהל ווערט ספּעציעל צוגעגרייט צו די הייליקע יום־טוב טעג, וואָס וועט היי־יאָר זיין פון מיטוואָך אָוונט, דעם 19טן סעפּט. (ערב ראש השנה). דאָנערשטיק פרי און אָוונט, דעם 20סטן סעפּט, און פרייטאָג פרי און אָוונט, דעם 21סטן סעפּט.

ערב יום־כיפּור, פרייטאָג דעם 28סטן סעפּט., וועלן אויך אָנגעצונדן ווערן אַלע עלעקטרישע ליכט ביי די נעמען פון די פאַרשטאָרבענע און מיטגלידער וואָס זיינען פאַראייביקט געוואָרן אויף די בראָנז־טאָוולען אין אונזער שוהל. זייער אָנדענק וועט געהייליקט ווערן ביי דער תפילה פון יזכור. פרייטאָג אָוונט, דעם 28סטן סעפּט. וועט מען זאָגן כל־נדרי. צומאָרגנס, שבת, דעם 29סטן סעפּט., יום־כיפּור, וועט מען דאַוונען אַ גאַנצן טאָג און אין אָוונט. בייטאָג וועט מען מזכיר נשמות זיין.

אויף סוכות ווערט געגרייט, אַזוי ווי יעדעס יאָר אין דער צייט, אַ שיין־דעקאָרירטע סוכה און עס וועלן סערווירט ווערן געשמאַקע טראַדיציאָנעלע מאכלים.

די שכנים און פריינט פון דער ביאַליסטאָקער צענטער און הייַם פאַר עלטערע מענטשן זיינען פאַרבעטן מתפלל צו זיין מיט אונז בעת די ימים־נוראים, ווי אויך שבת. יעדן טאָג איז דער מנין 8 פרי, ווי אויך מנחה 3:30 בייטאָג.

דער יערלעכער באַזאַר

דער יערלעכער באַזאַר פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און הייַם פאַר עלטערע מענטשן וועט דעם יאָר פאָרקומען פון דאָנערשטיק, 13טן נאָוועמבער, ביז מאָנטיק, דעם 17טן נאָו. די לעידיס אָקזילערי אַרבעט פלייסיק ביים העלפן צוגרייטן דעם באַזאַר, וואָס ברענגט אַריין פאַרשיידענע סחורות און אַרטיקלען. אַ סך פּאיוואָטע מענטשן און פיל פירמעס רופן זיך אָפּ אויף אונזער וועגדונג און שיקן אַריין גוטע שטאָפּן. מיר בעטן אַלע וואָס קענען בייַשטייַערן סחורה פאַר דעם באַזאַר, דאָס צו טאָן וואָס פריער.

יערלעכער חנוכה־פּייערונג און קאָנצערט

די יערלעכע חנוכה־פּייערונג און קאָנצערט פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער, 228 איסט בראָדוויי, וועט הייַ־יאָר פאָרקומען זונטיק, דעם 9טן דעצעמבער, 1990. ווי שטענדיק, וועט אָנגעצונדן ווערן חנוכה־מנורות פון אונזערע מיטגלידער און פריינט און ס׳וועט דורכגעפירט ווערן אַ טראַדיציאָנעלע מוזיקאַלישע פּראָגראַם. עס וועלן סערווירט ווערן געשמאַקע היימישע מאכלים מיט חנוכה־לאַטקעס.

טראַדיציאָנעלע פורים־פּייערונג און יערלעכער מיטגלידערשאַפט מיטינג

דער פּייערלעכער יום־טוב פורים וועט געפּייערט ווערן מיט אַ פיינעם קאָנצערט און טראַדיציאָנעלע סעודה, זונטיק, דעם 3טן מערץ, 1991, אין גרויסן אוידיטאָריום פון צענטער, 228 איסט בראָדוויי.

אין דעם רייכן פּראָגראַם וועלן זיך באַטייליקן באַקאַנטע קינסטלער, און ווי אַלע מאָל וועלן די מיטגלידער און פריינד זיך אונטערהאַלטן צו די קלאַנגען פון מוזיק און געזאַנג. עס וועלן סערווירט ווערן האָמענטאַשן מיט אַנדערע געשמאַקע מאכלים.

עס וועט גלייכצייטיק דורכגעפירט ווערן דער יערלעכער מיטגלידערשאַפט מיטינג וועגן די נייע דירעקטאָרן פאַר דעם יאָר 1991־1992 וועלן דערוויילט ווערן.

אין דער שוהל פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און הייַם

מיר ווילן אויסדריקן אַ גרויסן יישר־כח צו אונזערע עלטערע מענער, ווי אויך צו די שכנים פון דער געגנט און פריינט, וועלכע מיט זייער דאָוונען האַלטן אויף דעם מנין אין דער פרי און פאַרנאַכט אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער, הייַם און שפּיטאָל פאַר עלטערע מענטשן.

ביים דאָוונען היט מען אויך אָפּ יאָרצייט און מען זאָגט קדיש בציבור. זאָל דער השי״ת בענטשן אַלע מתפללים, אַז זיי זאָלן געזונט זיין און קענען אָנפירן מיט׳ן מנין.

אַכטונג אַכטונג

ביאַליסטאָקער יזכור־בוך
פאַר אַ רעדוצירטן פרייז
כדי צו דערמעגלעכן, אַז וואָס מער אונזערע לאַנדסלייט און פריינט זאָלן זיך איינשאַפן דעם נייעם גרויסן

ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

אַרויסגעגעבן פון דעם צענטער אין ניו־יאָרק, האָבן מיר באַשלאָסן צו פאַרקויפן די פאַרבליבענע קליינע צאָל עקזעמפלאַרן פאַר אַ רעדוצירטן פרייז. איר קענט איצט באַקומען די גרויסע מאָנומענטאַלע אויסגאַבע, פון העכער 700 זייטן אין אידיש און ענגליש, פאַר בלויז 25 דאָלאַר, מיט איבערשיקן דאָס צו אייך.

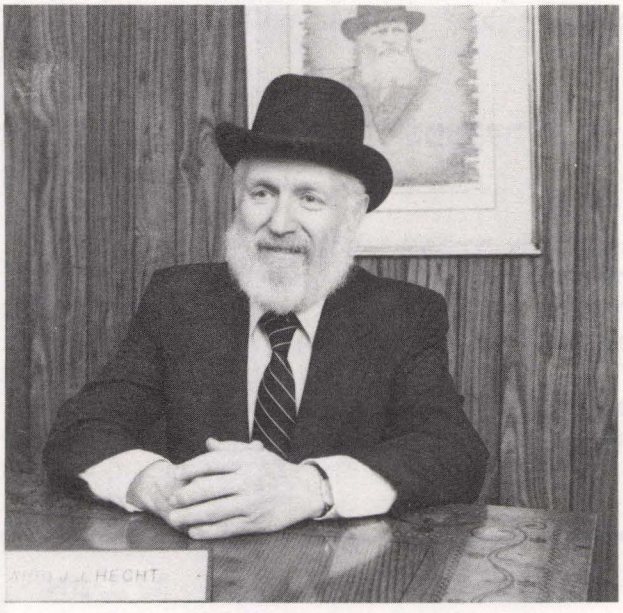
מאַכט גלייך אייער באַשטעלונג, שיקט אייער טשעק אָדער מאָני אָרדער פאַר 25 דאָלאַר, אויפן אַדרעס:

BIALYSTOKER CENTER Book-Committee
228 East Broadway
New York, N. Y. 10002

הרב יעקב יהודה העכט ז״ל

ער איז ניפטער געווָארן פלוצלונג זונטאָג י״ד אב, ה׳תש״נ, זייענדיק אין זיין קעמפ „אמונה״ — ליובאַוויטש חב״ד, וואָס ער האָט געגרינדעט, אַ קעמפ פאַר מיידלעך אין גרינפילד פּאַרק, נ.י. וואו ער איז געווען דער קעמפ דירעקטאָר. קבורה איז פאָרגעקומען אויף דעם אַלטן מאָנטיפיאָרע בית־עולם, ספרינגפילד גאַרדנס.

הרב העכט ז״ל איז געווען 44 יאָר דער עקזעקוטיוו וויצע פּרעזידענט פון דער נאַציאָנאַלער קאָמיטע צו פאַרבעסערן דעם חינוך פון דער אידישער יוגנט, וואָס ליובאַוויטש פירט אָן. ער איז געווען פאַרבונדן מיט 50 אַזעלכע גרופּן.

הרב יעקב יהודה העכט ז״ל

הרב העכט ז״ל איז געווען דער דעקאַן פון צוויי גימנאַזיעס שולן אין דער קראון הייטס געגנט, 1) פאַר רבנים, 2) פאַר פרויען וואָס ווילן העכערע בילדונג. ער איז אויך געווען פּרעזידענט פון דער איראַנישער אידישער קינדער פונדאַציע.

הרב העכט ז״ל איז געווען דער אָפּיציעלער איבער־זעצער פאַר הרב שניאורסאָן, דער ליובאַוויטשער רבי שליט״א, פאַר זיין וואָכעדיקן פאַרברייטנגען, אַ פּראָגראַם וואָס ווערט דורכגעפירט אויף ראַדיאָ WEVD am.

הרב העכט ז״ל האָט אָנגעשריבן 17 ביכער וועגן אידישן חינוך פאַר לערערס. ווי צו האַלטן דרשה׳ס, ווי צו שרייבן עסייען, און ווי צו לערנען קינדער. דאָך האָט ער געהאַט צייט צו זיין דער גייסטיקער פירער פון זיין שוהל, מאיר שמחה הכהן, פון איסט פלעטבוש.

אָבער די גרעסטע דערגרייכונג פון זיינע 66 יאָר, איז זיכער געווען זיין וואָכעדיקע ראַדיאָ פּראָגראַם, די אנטי־שמד באַוועגונג, וואָס האָט געווייס געראַטעוועט הונדערטער אידישע נשמות פון שמד.

ער האָט שטאָלצירט מיט זיין דערגרייכונג.

ש. קרים

יציאת רוסלאַנד

● פון חנה שטיינמאַן

רוסלאַנד! פאַר דיינע טויערן זיינען אידן
וואָס ווילן מער מיט דיר ניט שטיין.
זיי קוקן צו דעם בליענדן לאַנד ישראל.
ברוך השם! אידאָ, היינט, וואו צו גיין!

נאָר, אויב פאַרשליסן וועסטו דיינע טויערן
און ניט אַרויסלאָזן זיי גיין,
צוואַנציק מכות וועלן אויף דיר קומען.
ווי פּרעה בלייבן וועסטו נאַריש און געמיין.

אויב וועגן „טעריטאָריעס״
וועלן אַראַבער דיינע עצה־געבער זיין,
זיי וויסן אַז פּרעה׳ן פון מצרים
האָבן שטערנזעער געפירט אין ים אַריין.

האַלבע נאַכט. עס שטייען אידן מיט די פּעקלעך
און וואַרטן אויף אַ נס, אָדער זיינס גלייכן.
זייט זיך ניט מיאש, שוועסטער ברידער,
אידן לייגן וועלטן איין, פאַר אייך!

זיי שיקן עראָפּלאַנען, שיפן, באַנען,
וואָס גיכער ברענגען אייך: ניט שטיין!
ווער שרעקט זיך פאַר די עצות פון אַראַבער,
וועמען אַ פאָלק איז רייף צום גיין?!

עס איז אַ נס, אַ נס פון הימל
געשען, און אייך צו אונז געשיקט.
פאַרלאָזט דאָס לאַנד וואָס האָט געבלאָנדזשעט!
זאָל אייער קומען קיין ישראל זיין באַגליקט!

אַ בריוול צום רעדאַקטאָר

ליבער פריינט ריבאַלאָווסקי,

די סטיפענדיע־פאַרטיילונג איז דורכגעפירט געווָארן אויף אַ פייערלעכן אופן און אין א געהויבענער שטימונג, מיט געזאַנג, הומאָר און אויפטריטן פון די סטודענטן אַליין.

צווישן די איינגעלאַדענע געסט זיינען אויך געווען עטלעכע פון די וואָס האָבן איינגעשטעלט סקאַלערשיפּס, און זיי האָבן עס פּערזענלעך צוגעטיילט די סטודענטן.

א שאָד וואָס איר זייט ניט געווען, ווייל איר וואָלט געשעפּט נחת. אייער סטיפענדיע, ד.ה. אויפן נאָמען פון אייך און אייער פרוי, האָב איך פערזענלעך צוגעטיילט די סטודענטין שרה רובינשטיין. דאָס איז אַ יונגע סטודענטין (25 יאָר). זי וואוינט אין אשקלון און לערנט ביי אונדז אויף די קורסן פון אויסשולן אידיש־לערער. זי איז אַ באַגאַבטע תלמידה מיט פּערזענלעכקייט און אינטערעס און מיר וועלן נאָך האָבן נחת פון איר.

מיט די בעסטע וואונטשן פאַר אייך און אייער פרוי

פּראָפּ. גרשון וויינער

ביי אונזערע לאַנדסלייט און פריינט פון גראָדנע

● פון י. דראַזניק, ישראל

יודל פריידאָוויטש (דזשערי פריד) ז"ל

פון ניו־יאָרק האָבן מיר דערהאַלטן די טרויעריקע ידיעה, אַז אונדזער יוגנט־חבר און גוטער פריינט יודל פריידאָוויטש איז שוין אַוועק אין דער אייביקייט. ער איז געשטאָרבן אין ניו־יאָרק דעם 16טן יוני, 1990, אין עלטער פון 71 יאָר. זיין גאַנץ באַוואוסטזיניק לעבן איז ער געווען אריינגעטאָן אין געזעלשאַפטלעכער אַרבעט.

געבוירן אין גראָדנע, אין יאָר 1919, ביי ניט־פאַרמעגלעכע עלטערן. זיין פאָטער ישראל האָט זיין גאַנץ לעבן שווער געאַרבעט, כדי קענען אויסהאַלטן זיין משפחה פון פינף קינדער. וועון יודל איז געבוירן געווארן, איז דער פאָטער שוין געווען אַן עלטערער מענטש. דער אונטערשייד פון דעם יונגסטן יודל ביזן עלטסטן ברודער יוסף איז געווען 22 יאָר. וועון יוסף איז געפאָרן ווי אַ חלוץ צו בויען דאָס אידישע לאַנד, די אַמאָליקע פאַלעסטינע, איז נאָך יודל געווען אַ קליין קינד, וועלכער האָט נאָך כמעט ניט געקענט דעם ברודער.

שוין אַלס קליין אינגל האָט יודל שוין געפילט די נויט. ער האָט ניט באַוויזן צו ענדיקן די פאַלקס־שולע און איז געווען געצוואונגען זיך צו לערנען אַ פאַך, אַן עלעקטריקער, כדי צו העלפן זיין פאָטער מיט פרנסה. דערביי איז ער געווען טעטיק אין דער יוגנט־אַרגאַניזאַציע אינעם פאַר׳מלחמה׳דיקן פוילן, און געווען געזעלשאַפטלעך אַקטיוו.

אין יאָר 1939, נאָך דעם ווי גראָדנע איז געוואָרן אַ טייל פון סאָוועטן־פאַרבאַנד, נאָכן שענדלעכן סטאַלין־היטלער פאַקט, ווערט יודל מאָביליזירט אין דער רויטער אַרמיי. נאָך דעם ווי נאַצי־דייטשלאַנד איז באַפאַלן רוסלאַנד, ווערט ער געשיקט אויפן פראָנט, מיט אַן אויסשפיר־אָפטיילונג. דאָס מזל האָט אים צוגעשפילט, וואָס אַ יאָר שפעטער האָט סטאַלין אַרויסגעגעבן אַ באַפעל אַראָפצונעמען פון די פראָנטן די אַלע וועלכע זענען געבוירן געוואָרן אין די פאַרנומענע געביטן פון ווייסרוסלאַנד און אוקראַינע. אַ דאַנק דעם זענען דאָן געראַטעוועט געוואָרן אַ גרעסערע צאָל אידישע יוגנטלעכע און יודל איז געווען איינער פון זיי.

אין 1946 פאַרלאָזט ער דעם ראַטן־פאַרבאַנד, מיט דער אַלגעמיינער רעפּאַטריאַציע, אָבער ער קומט ניט צוריק קיין גראָדנע. ער וויסט, אַז ס׳איז ניטאָ צו ווענען צוריקצוקומען, ווייל זיין גאַנצע משפּחה איז אומגעקומען צוזאַמען מיט אַלע גראָדנער אידן. ער באַזעצט זיך אין נידערשלעזיע, הינטער דער שטאָט ריכבאַך, וואו ער אַרבעט אַלס עלעקטריקער און איז אויך אַ מיטגליד פונעם קאָמיטעט פון דער קולטור־געזעלשאַפט ביים אידישן קאָמיטעט.

אין 1950 פאַרלאָזט ער פוילן און ער קומט מיט דער גרויסער עליה קיין ישראל. דאָ טרעפט ער זיין עלטסטן ברודער יוסף, מיט דער משפחה, וועלכן ער האָט כמעט ניט געקענט. אַ קורצע צייט שפעטער באַקענט ער זיין באַשערטע, אַן אַמעריקאַנער טוריסטקע. זיי האָבן חתונה און פאָרן אָפּ קיין ניו־יאָרק.

דאָרט אַרבעט ער אויך אַלס עלעקטריקער און פאַרנעמט זיך מיט געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. ער ווערט אַ מיטגליד אין אַרבעטער־רינג און פאַרגעסט אויך ניט זיין געבוירן־שטאָט. איז אַ לענגערע צייט איר סעקרעטאַר; באַטייליקט זיך אין אַלע צוזאַמענקונפטן; ער טרעט אַרויס אָפט אויף די יערלעכע אזכרה־אָוונטן, וואָס דער קאָמיטעט האָט איינגעאָרדנט.

ער איז געווען אַ שטענדיקער מיטגליד פון „בונד" און אָפט אַרויסגעטראָטן אויף דער ראַדיאָ סטאַנציע — WEVD.

נאָך פאַראַיאָרן, וועון ער איז שוין געווען אַ שווער־קראַנקער, אַ צוגעשמידטער צום בעט, האָט יודל אָנגעשריבן אַן אַרטיקל ווועגן לייב ניידוס, צו זיין 100־טן געבוירן־טאָג, און אים פאַרעפנטלעכט אין אַ צאָל צייטונגען. ער האָט נאָך געהאַט אַ סך פראָיעקטן צו פאַרווירקלעכן, אָבער ליידער האָט זיין שווערע קראַנקהייט אַ סוף געמאַכט צו זיינע חלומות.

מיט זיין אַוועקגיין האָבן מיר פאַרלוירן אַ גוטן פריינט, געטריייַן חבר און אַ טיכטיקן געזעלשאַפטלעכן טוער. כבוד זיין אָנדענק.

●

בריוו אין רעדאַקציע

דאַנקט פאַר דער „ביאַליסטאָקער שטימע"

טייערער פריינט ריבאַלאָווסקי און פרוי,
שלום רב לכם!

קודם כל אַ דאַנק פאַר די צען נומערן „ביאַליסטאָקער שטימע", וואָס איר האָט מיר געשיקט. זיי זענען דאָ גלייך צעכאַפּט געוואָרן. צוויי נומערן האָב איך געשיקט קיין גראָדנע און צוויי האָב איך אַריינגעגעבן אין דער פראָנץ־קורסקי־ביבליאָטעק. אין דעם דאָרטיקן לייען־זאַל קומען אַ סך אונזערע מענטשן און לייענען זיי מיט פאַרגעניגן. עס זענען דאָ פאַראַן ביאַליסטאָקער, וואָס זעען דעם זשורנאַל צום ערשטן מאָל. זיי האָבן ניט געוואוסט, אַז אַזאַ זשורנאַל עקזיסטירט.

איך לייג ביי אַן אַרטיקל „וועגן לעבן אין גראָדנע", דערציילט פון אונזערע לאַנדסלייט, וועלכע זענען ניט לאַנג צוריק צוריקגעקומען פון גראָדנע. איך גלויב, אַז דאָס אַרטיקל וועט אינטערעסירן מיינע לאַנדסלייט אין דער וועלט. אין אַ באַזונדערן בריוו וועל איך אייך אַרויסשיקן אַן אַרטיקל און אַ נעקראָלאָג פון אונזער נאָר־וואָס פאַרשטאָרבענעם חבר יודל פריידאָוויטש, וועלכער איז געווען אַקטיוו אינעם גראָדנער קלוב אין ניו־יאָרק. איך בעט אייך, אויב ס׳איז מעגלעך, אָפּצודרוקן די צוויי אַרטיקלען אין אייער־אונזער „ביאַליסטאָקער שטימע".

אין אָנבליק פון נייעם־יאָר וויל איך אייך אויך מיינע גראָדנער לאַנדסלייט אויף דער וועלט, אַז דאָס נייע יאָר זאָל זיין אַ יאָר פון געזונט און שלום אין ישראל און אויף דער גאַנצער וועלט.

מיט האַרציקע גרוסן פאַר אייך און מאַלי׳ן,

אייער פריינט י. דראַזניק

ווי זעט אויס אונזער געבוירן־שטאָט גראָדנע

• פון י. דראַזניק, רמת־גן, ישראל

מיט דער היינטיקער גרויסער עליה קיין ישראל זענען אָנגעקומען אויך גראָדנער אידן. ס׳זענען אויך אָנגעקומען טוריסטן, פון גראָדנע און דורך זיי האָבן מיר געהאַט אַ מעגלעכקייט אָפּצונעמען אַ גרוס פון אונזער אַלטער געבוירן־שטאָט. גראָדנע האָט זיך נאָך דער שוידערלעכער וועלט־מלחמה שנעל און בריי אויפגעבויט, מער ווי אַלע אַנדערע שטעט, וועלכע זענען אויך פֿאַרניכטעט געוואָרן. אַלע ווי איינער גיבן איבער, אַז גראָדנע איז געוואָרן אַ גרויסע און שיינע שטאָט, אָבער, ליידער צום באַדויערן, איז זי כמעט אָן אידן.

פֿאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט גראָדנע געהאַט אַ באָפעלקערונג פון קרוב 60 טויזנט איינוואוינער. צווישן זיי זענען געווען 30 טויזנט אידן. היינט־צו־טאָג ציילט די באַפעלקערונג 280 טויזנט, אָבער די צאָל אידן איז אַ קליינע.

פון די אַמאָליקע גראָדנער אידן, לעבן איצט אין דער שטאָט נאָר אַ פּאָר צענדליק. נאָך דער מלחמה זענען אָבער אָנגעקומען קיין גראָדנע אידן פון די אַרומיקע שטעטלעך און אויך פון רוסלאַנד. ביי היינטיקן טאָג לעבן אין גראָדנע ביי 1,500 אידן; אין די אַרומיקע געגנטן וואוינען נאָך אַ טויזנט אידן; צוזאַמען אַרום 2,500 אידן.

אַ סך געווען גראָדנער, וועלכע געדענקען נאָך גוט די שטאָט, וועלן מסתמא פרעגן: וואו וואוינען איבער אַ פערטל מיליאָן מענטשן? איז דער ענטפער, אַז די אַלטע שטאָט איז געבליבן אַזוי ווי זי איז געווען. די הייזער, וועלכע זענען געבליבן גאַנץ, שטייען נאָך אַלץ און די צעשטערטע האָט מען רעמאָנטירט. נאָר דאָס איז בלויז אַ טייל פון דער שטאָט. זי האָט זיך אויסגעשפרייט צו פישקי און לאָסאָסנע, וואו מען האָט אויפגעבויט נייע קוואַרטאַלן מיט הויכע הייזער, און דאָרט וואוינט דער גרעסטער טייל פון דער באַפעלקערונג.

כדי צו פֿאַרבינדן די אַלטע שטאָט מיט דער נייער, ווי אויך מיט די אַרומיקע פּעריפּעריעס, קורסירן היינט אין גראָדנע איבער 200 אויטאָבוסן און טרעילאָבוסן; די גאַנצע שטאָט איז באַהאָנגען מיט עלעקטרישע דראָטן פֿאַר די טרעילאָבוסן. אַזאַ גרויסע שטאָט דאַרף דאָך אויך האָבן באַשעפטיקונג, זענען אויסער די אַלטע פאַבריקן — די טאַבאַק־פאַבריק, ראָוערן־פאַבריק, גאַרבאַרניעס און אַנדערע — אויך אויסגעבויט געוואָרן נייע גרויסע פאַבריקן, ווי טעקסטיל, אויטאָ־טיילן, א פאַבריק פאַר גרייטע קליידער און אַ סך אַנדערע אונטערנעמונגען.

אין דער שטאָט זענען אויסגעבויט געוואָרן אַ סך שולן, גימנאַזיעס, אוניווערסיטעטן, אַ מעדיצינישע שולע און אַ פּאָליטעכניקום, וואו ס׳ווערן אויסגעשולט אינזשיניערן. ס׳איז אויסגעבויט געוואָרן אַ נייער גרויסער וואָקזאַל און אַ נייער שטאָטישער טעאַטער. זיי זענען די גרעסטע און שענסטע אין גאַנץ ווייס־רוסלאַנד. אויך דער אַלטער שטאָט־טעאַטער שטייט אויפן זעלבן פּלאַץ און איז פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ ליאַלקע־טעאַטער פֿאַר קינדער.

פון די אידישע אינסטיטוציעס זענען געבליבן כמעט ווי גאַנץ די גרויסע שול, די שטאָטישע תלמוד־תורה, די תרבות־שולע, דער אידישער מושב־זקנים, דער שפּיטאָל (די באָגאָדעלניע), און, להבדיל, אויך די וואָדאַ קאַטשקע. אויך דער פערשטאַטער בית־עולם איז כמעט ווי ניט באַשעדיקט. ביז ניט לאַנג צוריק פלעגן אידן ברענגען דאָרט צו קבר־אבות זייערע נאָענטע. היינט איז ער געשלאָסן, אַרומגעצאַמט, און די פֿאַרבליבענע אידן באַמיען זיך אים צו האַלטן ריין. דאָרט קען מען נאָך געפינען מצבות פון אַ סך יאָרן פון פֿאַר דער מלחמה.

דאָס איז, מער ווייניקער, דאָס אַלגעמיינע בילד פון דער היינטיקער גראָדנע. און איצט וועגן דעם היינטיקן אידישן לעבן אין גראָדנע.

ווי באַוואוסט, מיטן אָנקום פון גאָרבאַטשעווען צו דער מאַכט און איינפירן די „פּערעסטראָיקאַ" און „גלאַסנאָסט", איז פֿאַרגעקומען אַ גרויסע ענדערונג, פּשוט א רעוואָלוציע, אין אַלגעמיינעם לעבן פון דער סאָוועטישער באַפעלקערונג. דאָס האָט אויך, פֿאַרשטענדלעך, געווירקט אויף דער אידישער באַפעלקערונג.

איינע פון די נעגאַטיווע ענדערונגען אין סאָוועטן־פֿאַרבאַנד איז, וואָס מיט דער „פּרייהייט" איז אויך אויפגעלעבט געוואָרן דער אַנטיסעמיטיזם, ראַסן־האַס און שנאה צו די אידן. ביי די אידן האָט אָבער די „פּרייהייט" געבראַכט אַ פּאָזיטיווע אַנטוויקלונג — דאָס אויפלעבן פון דער אידישער קולטור, פֿאַרבינדונג מיטן וועלט־אידנטום, און אויסצואוואַנדערן פֿאַר די וועלכע האָבן די מעגלעכקייט דאָס צו טאָן. אָבער מיר ווייסן אַז ניט אַלע אידן וועלן קענען אויסוואַנדערן: דער גרעסטער טייל וועט מסתמא בלייבן דאָרט. ווערן געמאַכט אַלע באַמיאונגען צו פלעגן די אידישע קולטור און פֿאַרזעצן דאָרט דעם אידישן קיום.

צווישן די פריער־דערמאָנטע 1,500 אידן אין גראָדנע, געפינען זיך אַזעלכע וועלכע האָבן שוין פֿאַרגעסן פון אידישקייט, נאָך 70 יאָר זינט דער סאָוועטישער רעוואָלוציע. דאָס זענען די עלטערע מענטשן. פֿאַרשטייט זיך, אַז די יוגנט וויסט גאָרניט פון אידישקייט און מיט זיי דאַרף מען אָנהויבן פון אלף־בית. צווישן זיי זענען אויך דאָ איינצלנע, וועלכע האָבן אַדורכגעמאַכט די היטלער־טראַגעדיע. ביז דער מלחמה זענען זיי נאָך געווען יונגע קינדער און היינט זענען זיי די טאָנגעבער פון דער אידישער און העברעאישער שפּראַך.

אין גראָדנע זענען געשאַפן געוואָרן צוויי גרופּן צו לערנען אידיש און העברעאיש. דער לערער פון אידיש איז אונזער אַלטער לערער זשוקאָווסקי, וועלכער איז דאָס גרייט צו טאָן, אָבער ליידער קומען ניט קיין שילער. דאַקעגן עברית וועלט יאָ געלערנט דורך אונזער גראָדנער גרישאַ חסיד, וועלכער איז אַן אַבסאָלוועט פון דער תּבֿרות־שולע אין דער פֿאר׳מלחמה׳דיקער גראָדנע. צו די קלאַסן, וועלכע קומען פֿאַר צוויי מאָל אַ וואָך, קומען 10־15 תלמידים. ס׳איז אינטערעסאַנט אונטערצושטרייכן דעם קוריאָז, וואָס די עברית־לימודים ווערן געפירט אינעם הויז

וואו מען האָט פריער געלערנט די געשיכטע פון מאַרקסיזם־לעניניזם...

גלייך נאָכן באַקומען די „פרייהייט" האָט זיך די אידישע באַפעלקערונג אין גראָדנע אַרגאַניזירט און געשאַפן אַ קאָמיטעט. אַלס פאָרזיצער איז אויסגעקליבן געוואָרן כאַנקין, וועלכער שטאַמט פון אַ קליין שטעטל נעבן גראָדנע. ווי מיר דערוויסן זיך, זענען צו דער אַלגעמיינער פאַרזאַמלונג געקומען אַ סך אידן, אויך אַזעלכע וועלכע האָבן זיך קיינמאָל ניט אידענטיפיצירט אַלס אידן און האָבן זיך דאָס ערשטע מאָל געפונען אין אַ אידישער סביבה.

גראָדנער אידן האָבן דאָס ערשטע מאָל, נאָך 45 יאָר, געפייערט דעם יום־טוב פּסח, מיט מצות, ווייַן און אַלע אַנדערע זאַכן. די סוכנות האָט ספּעציעל געשיקט פון ישראל אַ פאָרשטייער קיין גראָדנע, מיטן נאָמען ראַפעלד, וועלכער האָט געבראַכט מיט זיך מתנות פאַר 250 אידן. דערפאַר זענען מער ניט איינגעלאַדן געוואָרן צום סדר. ער איז געפירט געוואָרן אין עברית און גרישאַ חסיד האָט איבערגעזעצט די הגדה אויף רוסיש. לאָמיר האָפן, אַז קומענדיקן יאָר וועלן די סדרים בעסער צוגעגרייט ווערן און אויך דערמעגלעכן אַז צו זיי זאָלן קענען קומען אַ גרעסערע צאָל אידן.

די גראָדנער אידן האָבן אויך צום ערשטן מאָל איינגעאָרדנט אַן אָוונט פון יום־השואה, וועלכער איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן דעם 22טן אַפּריל. אין אַן אינטערוויו וואָס איך האָב געהאַט מיט איינעם פון די אָרגאַניזאַטאָרן, וואָס איז געקומען קיין ישראל ווי אַ טוריסט (צוליב געוויסע סיבות גיב איך ניט אָן זיין נאָמען) האָב איך אים פאָרגעלייגט, זיי זאָלן איינאָרדענען דעם יאָרצייט דעם 19טן אַפּריל, וואָס איז דער סימבאָלישער טאָג פון אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ, אָדער אַ וואָך פאַר פורים, וועלן ס׳איז פאָרגעקומען די ליקווידאַציע פון גראָדנער געטאָ. ער האָט דאָס געניטמען אין באַטראַכט.

אויף מיין לעצטער פראַגע: וואָס זענען די סיבות פון דער בהלה, פון איבערלאָזן אַלץ און אַנטלויפן פון רוסלאַנד בכלל און פון גראָדנע בפרט? איז דער ענטפער געווען א פשוטער — דער אַנטיסעמיטיזם. דער אידן־האַס איז אויך פריער געווען געניג גרויס, אָבער זיי האָבן מורא געהאַט. היינט רעדט מען אָפן קעגן די אידן. אין גראָדנע פילט מען עס נאָך ניט אַזוי שטאַרק, אָבער די דיסקרימינאַציע איז גרויס. מען זעט ניט קיין אידישע אָנגעשטעלטע אין קיין שום אינסטיטוציע און מלוכה־אַנשטאַלטן, זיי זענען „אידן־ריין".

די יוגנט פילט, אַז זי האָט דאָרט ניט קיין צוקונפט. די מערסטע אידישע יוגנטלעכע האָבן הויכע בילדונג — דאָקטוירים, אינזשיניערן און אָנדערע פראָפעסיעס — באַמיען זיי זיך צו פאַרלאָזן דעם „גן־עדן" און וואָס שנעלער אַלץ בעסער. פאַרשטייט זיך, אַז די עלטערן העלפן זיי צו, גיבן די ברכה, אָדער פאַרלאָזן גראָדנע צוזאַמען מיט זייערע קינדער.

דאָס איז דער סך־הכל פון אונזער אַמאָליקער שיינער אידישער היימשטאָט גראָדנע.

דער בלוטיקער שבועות אין גראָדנע אין 1935

• פון י. דראַזניק, רמת־גן, ישראל

ס׳איז איצט געוואָרן 55 יאָר זינט דעם טרויעריקן שבועות־טאָג — דעם גרויסן פּאָגראָם — אין וועלכן ס׳זענען דערמאָרדעט געוואָרן צוויי אידן און 50 זענען פאַרוואונדעט געוואָרן. מיט דעם אַרטיקל וויל איך אָפּפרישן דעם זכרון פון מיינע גראָדנער לאַנדסלייט און גלייכצייטיק שטעלן אַ מאָנומענט נאָך די אומשולדיקע קרבנות.

אין דער נאַכט פון 4טן יוני, 1935, האָבן אין אידישן טאַנץ־זאַל פון י. רייזער זיך שאַרף צעוועקט איבער אַ מיידל אַ אידישער בחור און אַ יונגער קריסט. אַרויסגייענדיק פון טאַנץ־זאַל, אויף דער גאַס, זענען זיי אַריבער פון ווערטער צו מעשים. ס׳איז אויסגעבראָכן אַ געשלעג, דער אידישער בחור האָט אַרויסגעכאַפט אַ מעסער און פאַרוואונדעט דעם קריסט. ער איז געשטאָרבן אויפן וועג צום שפּיטאָל.

דער קריסט איז געווען אַן אויסגעדינטער מאַטראָז און פאַרשיידענע פראָוואָקאַטאָרן האָבן אָנגעהויבן אַ העצע, אַז די אידן האָבן דערמאָרדעט אַ פּוילישן מיליטערמאַן. די פּאָליציי האָט גלייך אַרעסטירט דעם אידישן מעסער־שטעכער און ס׳האָט אויסגעזען, אַז מיט דעם האָט זיך פאַרענדיקט דער טרויעריקער פאַל.

די לוויה פון דעם יונגן קריסט איז באַשטימט געוואָרן אויף פרייטיק, דעם 7טן יוני. אינדערפרי האָבן זיך אין שטאָט פאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז ס׳וועלן אויסברעכן אומרוען. ווען דער לוויה־צוג האָט געירט פון בריגידסקאַ־גאַס, איז לייכט פאַרוואונדעט געוואָרן מיט אַ מעסער דער 29־יאָריקער הירש אטלאַס.

טראָץ דעם איז די אידישע באַפעלקערונג אין יענע טעג געווען רואיק. דעם זעלבן טאָג איז דער ספּאָרט־קלוב „מכבי" אָפּגעפאָרן אויף פאַרמעסטונגען קיין ביאַליסטאָק און אַ סך אידישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס זענען אַרויסגעפאָרן אויף אויספלוגן אין די וועלדער אַרום גראָדנע. די גראָדנער פּאָליציי האָט פאַר דער לוויה פון קריסט באַשטימט אַ קליינע צאָל פּאָליסלייט און געהיים־אַגענטן. אין איר האָט זיך באַטייליקט אַ המון פון אַ אַ טויזנט מאַן, צווישן זיי אַ סך „ענדעקעס" און אונטערוועלט.

גלייך נאָך דער לוויה־צערעמאָניע האָט אַ גרויסע גרופּע, פון פריער גוט אָרגאַניזירטע, געפונען דעם המון זיך נוקם צו זיין אין די אידן. די עטלעכע פּאָליציאַנטן זענען געווען ממש הילפלאָז און די כוליגאַנעס האָבן אויך חוזק געמאַכט פון זיי. אַרום 7 אָוונט האָט אַ מחנה פון עטלעכע הונדערט זיך אַ לאָז געטאָן פון צמענטאַזש אין שטאָט אַריין. די פּאָליציי האָט זיי אַפּילו ניט פרובירט פאַרשטעלן דעם וועג און דאָס האָט די כוליגאַנעס צוגעגעבן מוט.

זיי האָבן זיך איינגעטיילט אין גרופּן און זיך אַ לאָז געטאָן אויף די אידן. אין אַ האַלבער שעה האָבן די כוליגאַנעס באַהערשט כמעט די גאַנצע שטאָט. די אויפגעהעצטע פּינצטערע מאַסע האָט געבושעוועט אויף

יערוזאַלימסקא, בריגידסקאַ, פּלאַץ באַטאָרי, נאַפּאָלע־אָנסקאַ, מאָסטאָווא, פּאָדאָל, מיעשטאַנסקאַ, סלאָבאָדקע, אָשעשקאָווא און אַנדערע.

צוליב דעם יום־טוב שבועות זענען די גאַסן געווען פול מיט שפּאַצירנדיקע אידן און די פּאָגראָמשטשיקעס האָבן געשלאָגן וועמען זיי האָבן נאָר געטראָפן, אַפילו די קליינע קינדער אין די ווענגלעך, וועמען די מאַמעס האָבן געפירט אויף אַ שפּאַציר. די גאַנצע שטאָט איז באַהערשט געווארן פון אַ פּאַניק. אידן האָבן זיך פרובירט באַהאַלטן וואו נאָר זיי האָבן געקענט און קיין פאָליציי האָט מען ניט געזען אַפילו פאַר אַ רפואה. מיליטערלייט זענען געגאַנגען רואיק אין די גאַסן און ווען אידן האָבן זיך צו זיי געוואָנדן נאָך הילף, האָבן זיי געענטפערט, אַז זיי האָבן ניט קיין באַפעל דאָס צו טאָן.

די רעגירונגס־פאַרשטייער האָבן זיך פאַרלוירן. דער סטאַראָסטע האָט אַליין מורא געהאַט אַרויסצוגיין אין גאַס און ווען דער קהלה־פֿרעזעס האָט זיך צו אים געוואָנדן טעלעפאָניש, ער זאָל עפּעס טאָן, האָט ער אים ברוגזלעך געענטפערט: „איך וועל אייך ניט דערלויבן זיך צו מישן אין מיינע ענינים".

גאַנצע דריי שעה האָבן די כוליגאַנעס געבושעוועט, אָן שום וויידערשטאַנד. זיי האָבן געשלאָגן, געבראָכן שויבן, געוריבט פון די געשעפטן און פריוואַטע הייזער, וויפל עס האָט זיך נאָר געלאָזט. די לאַגע איז געווארן ערגער מיט דעם וואָס צו דער צעישעטער באַנדע זענען צוגעשטאַנען די קאַנאַליזאַציע־אַרבעטער, וועלכע האָבן דאָן איינגעשטעלט די קאַנאַליזאַציע אין דער שטאָט.

די אידישע פאַרשטייער האָבן זיך דאָן געוואָנדן צום שטאָט־פֿרעזידענט מיסקי, אַליין אַ מיליטערמאַן. אים איז געלונגען אויסצופולן ביי דער מיליטער־מאַכט אַרויס־צושיקן זשאַנדאַרמען אין די גאַסן. ערשט דאָן זענען זיך די כוליגאַנעס צעלאָפן. ס׳זעט אָבער אויס, אַז די אַרגאַניזאַטאָרן פון דעם פּאָגראָם זענען געווען בעסער צוגעגרייט ווי די רעגירונג, ווייל אין זעלבן טאָג, אַרום 10 אָוונט, האָבן זיך די כוליגאַנעס אַריינגעכאַפּט אין פערשטאָט, איבער דער בריק. דאָרט האָבן זיי געבושעוועט ביז 2 בײַנאַכט און אַדורכגעפירט נאָך אַ גרעסערן פּאָגראָם ווי אין דער שטאָט. דער סטאַראָסטע האָט זיך שפּעטער פאַרענטפערט, אַז אַ גרעסערע צאָל פון דער גראָדנער פּאָליציי איז דאָן אַרויסגעפאָרן אין אַ צווייט אָרט.

זיבן שעה צייט האָט געדויערט דער פּאָגראָם, בעת וועלכן די אידישע באַפעלקערונג אין גראָדנע איז געווען אינגאַנצן שוצלאָז. דאָס איינציקע אָרט וואו די כוליגאַנעס האָבן אויסגעמיטן אַריינצוגיין, איז געווען דער שולהויף און טרויצע, וואו ס׳האָבן געוואוינט דער עיקר אידישע קצבים, טרעגער און פורמאַנעס. די פּאָגראָמטשיקעס האָבן גוט געוואוסט, אַז דאָרט וועלן זיי קריגן אַ ווידערשטאַנד און זיי וואָלטן פון דאָרט ניט אַרויס גאַנץ.

נאָכן פּאָגראָם האָט די פּאָליציי געבראַכט די אידישע פאַרוואונדעטע אין אידישן שפּיטאָל. זיי זענען געווען: הירש גרינבלום, 23 יאָר אַלט, געקראָגן אַ מעסער אין קאָפּ אויף פּיעראָצקי־בולוואַר; לייבל בוטשינסקי, 39 יאָר (ער איז ניט לאַנג צוריק געשטאָרבן אין אַ קיבוץ אין ישראל); איזאַק לייפּינסקי, 24 יאָר אַלט; שלמה פּאָזניאַק, יעקב ראָדינסקי, 36 יאָר; גדליה בעכער, 52 יאָר אַלט, האָבן די כוליגאַנעס מערדערלעך צעשלאָגן אויף ראָג ווילענסקי און אַ פּאָר טעג שפּעטער איז ער געשטאָרבן פון די וואונדן; יאָסל בערעזאָווסקי, 21 יאָר, זון פון דיריגענט פון דער גרויסער שול, איז געשטאָרבן אויפן צווייטן טאָג: אסתר אַנדערס, 43 יאָר אַלט, צעשלאָגן געוואָרן צוזאַמען מיט איר מאַן, דעם העברעאישן ליטעראַט בן־אברם: שמואל קליינבאַרט, 26 יאָר: בערל אכון, דער טוירמאַן פון „מכבי": אברהם בורדע, 22 יאָר אַלט.

די אידישע דאָקטוירים, וועלכע האָבן געגעבן הילף די פאַרוואונדעטע, זענען געווען: פינקעל, ליפּניק, בלומשטיין, ניימאַן, בוטענסקי (פערשטאָט), סיינענסקי. זיי האָבן באַהאַנדלט די העכער 50 אידן, אָבער ווי באַמערקט זענען צוויי פון זיי געשטאָרבן. כבוד זייער אָנדענק!

* * *

אַ פּאָר בילדער פון דער ווילדער רציחה: אַ באַנדע פון 15 כוליגאַנעס האָבן אַרומגערינגלט דאָס אידישע הויז און קראָם פון קאַנטאָר׳ן. מיט העק האָבן זיי אויפגעבראָכן די טירן, פאַרניכטעט דאָס גאַנצע מעבל און צערויבט די זאַכן, וועש און סחורה. די פאַמיליע קאַנטאָר, פון פיר פערזאָן, זענען דורך דער הינטערשטער טיר אַרויסגעלאָפן צו אַ שכן, אַ פּוילישער אָפּיציר, וועלכער האָט זיי אויסבאַהאַלטן אין באַד־צימער. די כוליגאַנעס זענען געקומען צום פּאָלאַק און פאַרלאַנגט ער זאָל זיי ווייזן וואו די אידן האָבן זיך אויסבאַהאַלטן. דער אָפּיציר האָט זיי געגעבן זיין „ערן־וואָרט", אַז די אידן זענען אַנטלאָפן. ערשט דאַן זענען די באַנדיטן אַוועק. ס׳איז כדאי צו באַמערקן, אַז קאַנטאָר׳ס 14־יאָריקער זון האָט פון די איבערלעבונגען באַקומען אַ נערוון־דערשיטערונג.

אין פערשטאָט, ביי האַנדעלסמאַנען, האָט די באַנדע מיט העק אויפגעבראָכן די טירן. האַנדעלסמאַן איז צו זיי אַרויס און פאַרגעלייגט 500 זלאָטעס, זיי זאָלן אים לאָזן צורו. אָבער די באַנדיטן האָבן געענטפערט, אַז זיי ווילן סיי דאָס געלט און סיי דאָס לעבן פון די אידן. דער רייכער איד האָט זיך באַהאַלטן אויפן הויף, ביז ס׳האָט זיך באַרואיקט.

אין דער קראָם פון שמוקלער, אויף בריגידסקאַ גאַס, האָבן די כוליגאַנעס אָנגעטאָן אַ שרעקלעכן חורבן. אויף דער הויפט־גאַס, דאָמיניקאַנסקע, האָבן זיי אויסגעהאַקט אַלע אידישע שוי־פענסטער פון די אידישע קראָמען און אַרויסגעשלעפּט די סחורות. אין דעם פּאָגראָם האָבן זיך באַטייליקט גימנאַזיע־שילער, ביי דער זייט פון די „העלדן" פון דער אונטערוועלט. קריסטלעכע פרויען זענען גענאַנגען מיט די קאָשיקעס און אויפגעקליבן די רויב.

* * *

ערשט אויף מאָרגן, שבת דעם 8טן יוני, האָט די רעגירונג אַרויסגעשיקט פאָליציי צו היטן די אָרדענונג. דער שטאָט־פֿרעזידענט האָט אויך אַרויסגעלאָזן אַ רוף צו דער באַפעלקערונג, אין וועלכן ס׳איז צווישן־אַנדערן געזאָגט געווארן: „אין אונזער שטאָט זענען פרייטיק פאָרגעקומען געשעענישן, וועלכע האָבן ניט קיין גלייכן אין דער שיינער גראָדנער טראַדיציע. די דאָזיקע אומרוען וואָלטן געקענט לייכט אָפּגעשטעלט ווערן, ווען אין זיי וואָלטן זיך ניט באַטייליקט יוגנטלעכע, וועלכע מען האָט אָנגעראַייצט מיט נקמה־לאָזונגען. פּוילישע יוגנט! לאָזט זיך ניט אַריינציען אין אומרוען, וועלכע זענען ארגאַניזירט פון

פֿאַרשוינען, וועמענס ציל איז נאָר שלאָגן און רויבן. פּוילן פֿאָדערט די גרעסטע אָנשטרענגונגען פון דער גאַנצער געזעלשאַפֿט צו איינשטעלן רו און אָרדענונג. פּוילישע מוטערס! איר האָט געגעבן פּוילן אייערע זין אין די קאַמפֿן פֿאַר אומאָפּהענגיקייט. דערלויבט ניט אַז אייערע קינדער זאָלן זיין פֿאַרמישט אין באַרבאַרישע אומרועס און אַז ס׳זאָל אויף זיי פֿאַלן אַ פֿלעק. אומדערלאָזבאַרע אַרויסטריטן, פון וועלכער זייט זיי זאָלן ניט קומען, וועלן אונטערשטיקט ווערן מיט דער גאַנצער שארפקייט.

וויקטאָר מיסקי, שטאָט־פֿרעזידענט.״

דער אויפרוף פון שטאָט־פֿרעזידענט האָט געמאַכט אַ גוטן איינדרוק אויף דער אידישער באַפֿעלקערונג. דאַקעגן האָט ער אַרויסגערופן אומצופֿרידנקייט ביי אַ טייל פון דער פּוילישער געזעלשאַפֿט, ספּעציעל צוליב דעם וואָס ער האָט געטאַדלט די שול־יוגנט פֿאַרן אָנטייל אינעם פּאָגראָם. שפּעטער האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן אַנטיסעמיטישע פֿלאַקאַטן, געשריבן אויף צייכענונגס־פּאַפּיר וואָס מען נוצט אין שולן: „עס האָט זיך שוין אָנגעהויבן״, „אידן, פֿאַרלאָזט דאָס פּוילישע הויז״ און אַנדערע. די פֿאָליציי, וועלכע איז געווען אוממעכטיק בעת׳ן פּאָגראָם, האָט איצט אַרויסגעוויזן איר כוח ביים באַזייטיקן די פלאַקאַטן.

קומענדיק אַביסל צו זיך נאָך דעם שוידערלעכן פּאָגראָם, האָבן די גראָדנער אידן זיך געזונמען אָרגאַניזירן, כדי צו שטעלן אַ ווידערשטאַנד אין פאַל פון אַ צווייטן פּאָגראָם. אין דעם אידישן ראַיאָן, אויפן שול־הויף, האָט די פֿאָליציי ווידער אַרויסגעוויזן איר קראַפט. אין דער נאַכט פון שבת אויף זונטיק האָט זי אַרעסטירט דרייצן אידן פון שול־הויף און אין בערגמאַנ׳ס בית־המדרש אויף מיעטשאַנסקע גאַס. בראש מיטן קאָמיסאַר ניומאַן האָבן די פֿאָליציאַנטן מערדעלעך געשלאָגן די אידן, צוגעבנדיק: „מען האָט אייך נאָך צו־ווייניק געשלאָגן״.

מיטן גורל פון די אַרעסטירטע אידן האָבן זיך פֿאַראינטערעסירט די צוויי אידישע גראָדנער אַדוואָקאַטן, פירסטענבערג און לאַכמאַן, נאָכן אָפּזיצן צוויי טעג האָט מען די אידן באַפֿרייט. דער אַרעסט האָט געמאַכט אַ שווערן אייַנדרוק אויף דער שוצלאָזער אידישער באַפֿעלקערונג אין גראָדנע.

* * *

עטלעכע טעג נאָכן פּאָגראָם האָבן זיך אָנגעהויבן פֿאַרשפּרייטן אין שטאָט פֿראָוואָקאַטאַרישע קלאַנגען. צווישן זיי: אויף דאָמיניקאַנסקע גאַס זאָל אַ אידיש מיידל האָבן געשטאָכן מיט אַ מעסער אַ פּוילישן קאַפּיטאַן; אַ איד פון גראָדזיצקע גאַס, מיטן נאָמען סנאַרסקי, זאָל האָבן געשלאָגן אייניקע קריסטן און אַ בריוו־טרעגער; די אידן האָבן אויסגעזעצט די שויבן אינעם פראַנציסקאַנער קלויסטער; און אַז די אידן גרייטן זיך צו וואַרפן אַ באָמבע אויף דער פּראָצעסיע פון באָזשע־ציאַלאָ, וואָס דאַרף אינגיכן פֿאַרקומען.

פֿאַרשטייט זיך, אַז דאָס אַלץ האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן ווי פֿאַלש. דאָס האָט אָבער ניט געשטערט די כוליגאַנעס צו זייען האַס און שנאה קעגן דער גראָדנער אידישער באַפֿעלקערונג.

* * *

דער ערשטער אידישער קרבן, ישראל בערעזאָווסקי ז״ל, איז געשטאָרבן אין שפּיטאָל אויפן צווייטן טאָג נאָכן פּאָגראָם. די רעגירונג האָט באַשטימט זיין לוויה אויף דינסטיק, דעם 12טן יוני, 1935, 5 אַזייגער פֿאַרטאָג, מיטן נאָענסטן וועג, דורך זייטיקע גאַסן, פון שפּיטאָל צום בית־עולם. צוערשט זענען געקומען די אידישע עסקנים פון גראָדנע, וועלכע האָבן אָרגאַניזירט די לוויה: דער פּרעזעס טראָפּ־קרינסקי, א. יעזערסקי, אַדוואָקאַט זאַדאַי, ד. אַלפּערשטיין, רובינשטיק און בראָדערווייַן. עס הויבט זיך אויך אָן צונויפזאַמלען אַן עולם. פֿאָליציי און זשאַנדאַרמעריע באַווייזט זיך אין אַ היפּשער צאָל אויפן שפּיטאָל־הויף און אַרום אים. ס׳איז אויך געקומען דער זיכערהייט־שעף ה. קאַשעווסקי.

ס׳איז שוין כמעט 5:50 און דער פּאָליציי־קאָמיסאַר נייַמאַן איילט צו אָנצוהויבן די לוויה. אַ גרויסער עולם גייט נאָך דעם ארון פֿאַמעלעך, טריט ביי טריט, צו דעם בית־עולם אויף גראַנדזיצקי. דאָרט וואָרט שוין אויך אַ גרויסער עולם, צוזאַמען ביי אַ צווויי טויזנט מאַן, וועלכע זענען געקומען אָפּגעבן דעם לעצטן כבוד דעם אומשולדיקן קרבן. ביים אַראָפּלאָזן דעם מת אין קבר מאַכט דער פּרעזעס טראָפּ־קרינסקי אַ הספּד. צווישן אַנדערן זאָגט ער, אַז „דאָס איז ניט קיין רעדע, נאָר אַ ביטערער וויי־געשריי. פון אונדזער בלוט און טערן וועט די גאַנצע וועלט אויפגעציטערט. ניט דאָס קינד פון דער פֿאַראומגליקטער משפּחה איז געפֿאַלן, נאָר אונדזער אַלעמענס קינד, אַ קרבן פֿאַר אַלע גראָדנער אידן״.

נאָכן הספּד זאָגט דער קהלה־פּרעזעס קדיש אין נאָמען פון דער גאַנצער גראָדנער אידישער באַפֿעלקערונג. יונג און אַלט, מענער און פרויען, באַווייַנען דאָס אומגליק, וואָס האָט זיך אַזוי אומגעריכט און שמערצלעך אַראָפּגעלאָזן אויף דער גאַנצער גראָדנער אידישער באַפֿעלקערונג. נאָך דעם פּראָקלאַמירט דער פּרעזעס אַ וואָך פון טרויער. דער עולם הייבט זיך אָן פאַנאַנדערגיין, אונטערן שטאַרקן רושם פון דער מערקווירדיקער טרויער־דעמאָנסטראַציע. דער קרבן איז געבליבן אין זיין אייביקער רו און אַלס צייכן פון טרויער זענען אין דער גאַנצער שטאָט, אָן קיין שום באַפֿעל, געשלאָסן געוואָרן אַלע אידישע געשעפטן ביזן האַלבן טאָג.

דאָס אַלץ איז פּאָרגעקומען אין יאָר 1935, ניט וויסנדיק אַז אין 7-8 יאָר שפּעטער וועט פֿאַרקומען אַזאַ גרויסע טראַגעדיע; ווען די גערמאַנעס פון דעם פּאָגראָם, צוזאַמען מיט די קרוב 30 טויזנט אידן אין גראָדנע, וועלן אומגעבראַכט ווערן דורך דער דייטשער בעסטיע, מיט אירע אַרויסהעלפער, די פּוילישע כוליגאַנעס פון דעם שבועות־פּאָגראָם אין גראָדנע.

קויפט און העלפט פֿאַרשפּרייטן
דעם נייעם גרויסן
ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

אונזערע פאַרלוסטנ

צום אייביגען אַנדענקען

גדליה לין ע״ה

דעם 2טן יולי, 1990, איז פלוצלונג געשטאָרבן אונזער האַרציקער, גוטער און ליבער פריינד גדליה לין, ע״ה.

ער איז געבאָרן געוואָרן אין זאַבלודאָוו, אַ קליין שטעטל ניט וויים פון ביאַליסטאָק. וועו ער איז נאָך געווען אַ יונגער בחור, איז זיין פאָטער איטשע מיט דער גאַנצער משפחה, ארויסגעפאָרן קיין ביאַליסטאָק. דאָרט איז גדליה געווען אַ שטול־מייסטער אין אַ טעקסטיל־פאַבריק.

וועו די מלחמה איז אויסגעבראָכן, איז די פאַמיליע

גדליה לין ע״ה

פאַרשיקט געוואָרן קיין רוסלאַנד. נאָר איין ברודער, אַרטשע, האָט נאָך באַוויזן אַוועקצופאָרן קיין אַמעריקע. גדליה האָט אין רוסלאַנד דורכגעמאַכט קאָנצענטראַציע־לאַגערן.

נאָך דער מלחמה האָט ער ווי דורך אַ נס געפונען אַ טייל פון זיין משפחה — זיין ברודער מיישל, שוועסטער מאַשע און אויך זיין פאָטער איטשע — וועלכע האָבן זיך באַזעצט אין ישראל.

גדליה האָט נאָר אַלץ געזוכט משפחה אין ביאַליסטאָק. ער האָט זיך באַקענט מיט מאַשקע גראָקאָוו. זיי האָבן חתונה געהאַט אין אַ די.פּי.־לאַגער אין דייטשלאַנד און דערנאָך זענען זיי געקומען צו זיין ברודער אַרטשע לין קיין אַמעריקע.

דער ברודער אַרטשע לין איז געווען אייגער פון די גרינדער פון ביאַליסטאָקער „יאָנג פרענדס״ אין ניו־יאָרק. אויך גדליה האָט זיך דאָרט אָנגעשלאָסן און איז געווארן אַ טיכטיקער מיטגליד אין דירעקטאָרן־באָארד און געהאָלפן דער היים פאַר עלטערע מענטשן מיט וואָס ער האָט נאָר געקענט.

גדליה האָט אויך אַ סך געהאָלפן מיט געלט פריוואַטע מענטשן. ער האָט קיינמאָל ניט געקאָנט זאָגן „ניין״. ער איז תמיד געווען אַ פריילעכער, שטענדיק מיט אַ שמייכל און אַ וויץ.

ער איז אויך געווען אַ געטרייער מאַן צו זיין פרוי מאַשקע און אַ גוטער פאָטער צו זיינע צוויי טעכטער, שאַרלאָט און קעראָל, צו זיינע איידעמס און אייניקלעך.

איך, מיין מאַן און אונזערע צאָלרייכע פריינד, וועלן אים קיינמאָל ניט פאַרגעסן און דערמאָנען מיט ליבע זיין נאָמען.

בובע שובאַק

רמי כץ ע״ה

רמי כץ, 32 יאָר אַלט, איז געפאַלן אין נגב דעם 17טן יולי 1990, ביי אַן איבונג־פאָרפאַל, אין די ראַמען פון זיין מיליטעריש רעזערוו־דינסט.

רמי, אַ געראָטענער יונגערמאַן, געבוירן און געלעבט אין גבעתיים, ביי תל־אביב, האָט פאַריתומט: זיין פרוי איילה, 2 קינדער (זיבן און אָנדערהאַלבן יאָר אַלט) און זיינע עלטערן. דער פאָטער, יצחק כץ, שטאַמט פון ביעלסק פאָדלאַסק; די מוטער גיטאַ, פון דער היים אַטלאַסאָוויטש, שטאַמט פון אַ גוט־באַקאַנטער ביאַליסטאָקער פאַמיליע. גיטאַ האָט איבערגעלעבט די מלחמה. איר שוועסטער טעמע לעבט אין אויסטראַליע. זייער ברודער, חיים אַטלאַסאָוויטש, איז געשטאָרבן אין ישראל מיט אייניקע יאָר צוריק.

דאָס אומגליק האָט אַרויסגערופן גרויס צער ביי פיל פון אונזערע לאַנדסלייט אין ישראל, וועלכע זענען באַפריינדעט מיט דער פאַמיליע.

כבוד זיין אָנדענק.

אריה שמיר (שמערלים), ירושלים

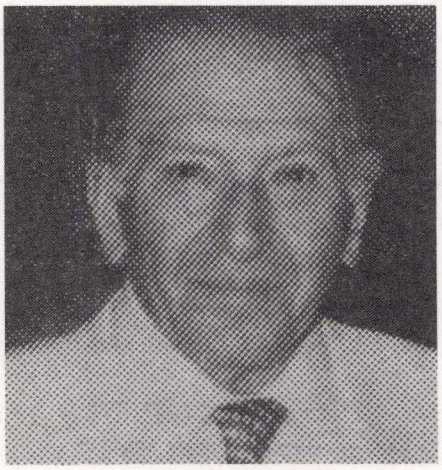
קויפט און העלפט פאַרשפרייטן דעם נייעם גרויסן ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

יעקב גאָרדוס ע״ה

אין טיפן טרויער האָבן מיר אויפגענומען די טרויעריקע ידיעה וועגן טויט פון יעקב דזשעי. גאָרדוס, אונזער איבערגעגעבענער פריינט און שטיצער, מאַן פון ד״ר לובא ק. גאָרדוס, אונזער וועד־לילד פאָרזיצערין אין דער ניו־יאָרקער געגנט. ער איז געשטאָרבן דעם 13טן אַפּריל, אין זיין שלאָף, נאָך אַ קורצער קראַנקהייט.

יעקב איז געבוירן געוואָרן אין 1906 אין ווארשע, דער זון פון איסר און אסתר גאָרדוס. נאָך אַ צייט וואוינען אין מאָסקווע איז די פאַמיליע פון דאָרט אַנטלאָפן אין 1917 קיין דייטשלאַנד. ער האָט געלערנט אין אַ רעאַל־גימנאַזיע אין פראַנקפורט און נאָכן גראַדואירן האָט ער שטודירט כעמיע אין וויסקאָנסין־אוניווערזיטעט.

וועו די נאַציס זענען באַפאַלן פוילן אין 1939 איז דזשעק שוין געווען פאַרהייראַט צו לובא (פון דער היים קרוגמאַן) און זיי האָבן געהאַט אַן איין־יאָריקן זון ראָבערט־מייקל. ס׳איז אים געלונגען צו אַנטלויפן פון פוילן און

יעקב גאָרדוס ע״ה

אָנקומען אין ארץ־ישראל. דאָרט האָט ער זיך אָנגעשלאָסן אינעם אידישן לעגיאָן פון דער ענגלישער אַרמיי און אין פאַרלויף פון זעקס יאָר געקעמפט קעגן די נאַציס און געאַרבעט מיט די „ענגלישע קעניגלעכע אינזשינערן״. זייענדיק נאָך אַלץ אין זיין מיליטעריש מונדיר, איז יעקב געפאָרן קיין פוילן צו העלפן זיין פרוי און איר שוועסטער צו קומען קיין פאַלעסטינע. לסוף האָבן זיי זיך באַזעצט אין ניו־יאָרק, וואו דזשעק האָט זיך אָנגעשלאָסן אין דער פירמע „לעדערס בעסט״.

אַזוי שנעל ווי דזשעק און לובא האָבן זיך געקענט דערלויבן, האָבן זיי עטאַבלירט אַ קינדערגאָרטן אין נתניה, אינעם אָנדענק פון זייער זון, וועלכער איז אומגעקומען אינעם האָלאָקאָסט. זיי האָבן אויך איינגעשטעלט די נצר־פונדאַציע פאַר ישראל־קינדער מיט גייסטיקע שטערונגען. אינעם לעצטן יאָר פון זיין לעבן האָט יעקב געגרינדעט וועד־הילד, מיט דער האָפענונג, אַז ער וועט נאָך באַווייזן צו פאַרענדיקן דעם פּראָיעקט. זיין וואַרמקייט, איידלקייט און מענטשלעכקייט וועלן אויספעלן, אָבער זיינע אַספּיראַציעס און אידעאַלן וועלן זיכער פאַרבלייבן.

אַ פירער מיט אַ האַרץ

דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים האָט שוין געהאַט אַ סך פאָרזיצערס פון דירעקטאָרן־ראַט (טשערמאַן אָוו די באָארד אָוו דירעקטאָרס). זיי דינען אָפּ אַ צאָל יאָרן און נאָך זיי קומט אַן אַנדערער.

אָבער איין פאָרזיצער פון דירעקטאָרן־ראַט איז פאַרבליבן פאַר אַ סך יאָרן. דאָס איז מר. דייוויד גאָלדבערג. און פונקט ווי יעדן פרילינג, איז ער, זיין ליבע פרוי ראָוז און שוועסטער, געקומען אויך היינטיקן פרילינג צו פאַרברענגען אַ פאָר שעה אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים.

זיי האָבן זיך פאַרבענקט צו זען און אָנרירן די וועגט וואָס מרס. גאָלדבערג׳ס פאָטער האָט געהאָלפן אויפבויען. זיי זענען אויך געקומען פרעגן: „וואָס קענען מיר קויפן היינטיקס יאָר פאַר דער היים?״

דוד גאָלדבערג

און אַזוי שפּאַצירנדיק אין דעם וואַרעמען פרילינג־טאָג איבער אַלע צימערן פון יעדן שטאָק, צו זוכן וואָס עס פעלט דאָרט, האָט מר. ריבאַלאָווסקי אויסגערופן: „איך ווייס וואָס איר קענט קויפן דעם יאָר — אַ קליינעם ׳לופט־קילער׳ פאַר יעדן צימער!״

„גוט!״, האָט מרס. גאָלדבערג אויסגערופן, און באַלד געגעבן ריבאַלאָווסקי׳ן אַ טשעק אויף 5,000 דאָלאַר. דערביי האָט זי צוגעגעבן: „אויב ס׳וועט ניט זיין גענוג, וועט שוין מיין זון בערי צולייגן״.

מר. רייבעל האָט באַלד געקויפט 33 „לופט־קילערס״; מר. קאַסימאָ האָט זיי אַריינגעשטעלט אין די צימערן; און איך בין זיכער, אַז די איינוואוינער בענטשן מר. און מרס. גאָלדבערג פאַר מאַכן זייערע זומער־טעג אַביסל קילער און באַקוועמער. זיי און מיר האָפן, אַז די גאָלדבערגס וועלן אָנהאַלטן זייער טראַדיציע נאָך אַ סך יאָרן.

סאָל קרים

דער ביאַליסטאָקער צענטער
היים פאַר עלטערע נוענטשען און שפּיטאָל

228 איסט בראַדוויי, נ. י.

ווינטשט זיינע באַאמטע, דירעקטאָרען, מיטגלידער, טוער, שטיצער חברים און פריינט, אַלע אָנגעשלאָסענע אָרגאַניזאַציעס, ווי אויך ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט, כלל ישראל איבער דער גאָרער וועלט

אַ שנת חיים ושלום

אַ יאָר פון מאַטעריעלען וואוילזיין און גייסטיגע אויפריכטונג, הצלחה און פּראָגרעס, שלום אין מדינת ישראל און פרידען איבערן גאַנצען ערד-קוגל.

סעם סאָלאַוש
פּרעזידענט

רובין בינדלער
ערן־פּרעזידענט

איסאַק ריבאַלאָווסקי
עקזעקוטיוו־דירעקטאָר

דינא מעדוועדעוו
קאסירשע

מר. און מרס. סאל קרים
ברוקלין, ניו יארק

אַ טראַסטי פון באָארד אַף דירעקטאָרס

ווינטשן זייערע פאַמיליעס, פריינט און לאַנדסלייט
אַ כתיבה וחתימה טובה און שלום איבער דער וועלט.

די בריידער איצקאָוויטש
אַבראַשאַ, חיים, וועלוול, און שוועסטער בערטאַ
מעקסיקאַ סיטי

דריקען אויס זייערע האַרציגע נייַ־יאָר וואונשען צו דער פאַמיליע און פריינט, ווי אויך ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט. שלום על ישראל!

מר. עלי איצקאָוויטש

ווינטשט זיין גאַנצער פאַמיליע אין מעקסיקאַ,
אַלע קרובים, פריינט און לאַנדסלייט
אַ סך גליק און געזונט צום נייַעם יאָר

דינה און לעאָן טראכטענבערג
און זון

ווינטשן אַלע גראַדנער און ביאַליסטאָקער פריינד
אַ יאָר פון געזונט, נחת און שלום אין ישראל.
לשנה טובה תכתבו

מיר בעטן פאַר אַ יאָר פון שלום, פאַר מדינת ישראל און פאַרן אידישן פאַלק

אונזערע בעסטע ברכות צו אַלע אונזערע פריינד
און באַקאַנטע איבער דער גאַנצער וועלט.

אשר שטשוטשינסקי
מיאַמי ביטש, פלאָרידע

מר. און מר. באַרני סאַקס
און פאַמיליע
מיאַמי, פלא.

ווינטשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
אַלדאַס גוטס צום נייַעם יאָר.

מר. און מרס. סעם גארניצקי
און טאָכטער
לאַס אַנדזשעלעס, קאַליפאָרניע

ווינשן זייער פאַמיליע אין ישראל און אַלע פריינד,
לאַנדסלייט און אַלע אידען אומעטום
אַ פריילעכן נייַעם יאָר.

עמיל און מירא סאָער
טאָראָנטאָ, קאַנאַדאַ

ווינטשן אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט
אַ נייעם, גוטן, געבענטשן יאָר,
און שלום אין ישראל.

מרס. דינה מעדוועדעוו
קאָסירער פון דער אינסטיטוציע

ווינטשט דער משפחה און פריינט, אַלע לאַנדסלייט
און דעם כלל ישראל אומעטום, אַ שנת חיים ושלום.
אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. עלי אָקון און פאַמיליע
פילאַדעלפיע, פאַ.

באַגריסען אַלע ביאליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט
איבער דער גאַרער וועלט מיט
אַ יאָר פון געזונט און שלום על ישראל.

מר. און מרס. דזשייקאָב בערעז

ווינשען ביאליסטאָקער און גראָדנער לאַנדסלייט אַ פריילאכן און
געזונטן יאָר אויך די קינדער און אייניקלאָך אַ יאָר פון געזונט און
ערפאָלג.

מאָקס (מאָטעק) קאָכן און פאַמיליע
ירושלים

ווינטשן אַלע ביאליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט
אַ יאָר פון געזונט, גליק און שלום אין ישראל.

מר. און מרס. לואיס סילווער
און פאַמיליע

ווינטשען אַלע פריינט און אַלע אידען אומעטום
אַ גוטען און גליקליכען נייעם יאָר.

דאָראַ מינץ־ראָזענטאַל

ווינטשט איר משפחה אין אַרגענטינע און אומעטום, ווי אויך די
ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט

אַ יאָר פון געזונט, נחת
און שלום אין ישראל

מר. און מרס. שלמה ווערבין
לאָס אַנדזשעלעס, קאַליפאָרניע

באַגריסן אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט
און פריינט איבער דער גאַרער וועלט מיט

אַ יאָר פון געזונט און שלום על ישראל.

מר. און מרס. סעם נייַדאָרף
און פאַמיליע
בעווערלי הילס, קאַליפ.

ווינשען זייערע קרובים און לאַנדסלייט אומעטום
אַ שנת חיים ושלום.

מרס. ידידיה האַמבורג
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינט, לאַנדסלייט און כל ישראל
אַ כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. הערי באַס
און זייער זון
פילאַדעלפיע, פּא.

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זיערע פריינד פון נאָהענט און ווייט, און דעם כלל ישראל, אַ שנת חיים ושלום,

אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. יוסף קאַפּיצקי
עדיסאָן, ניו דזשוירזי

באַגריסן צום נייעם יאָר אַלע פריינט און לאַנדסלייט און ווינטשן זיי אַ כתיבה וחתימה טובה

איסאַק און מאלי ריבאַל
(ריבאַלאָווסקי)

עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל

ווינטשען זייער פאַמיליע אַלע פריינט און לאַנדסלייט

אַ געזונט און געבענטשט יאָר

לשנה טובה תכתבו ותחתמו!

אינד. אַסטראַלענקער יאַנג מענס בענעוואָלענט אַסאָסיאיישאַן
ניו־יאָרק

מיר באַגריסען אַלע אונזערע מיטגלידער און פריינט און אַלע אידען צום נייעם יאָר און ווינשען זיי געזונט און גליק.

יוסף און נעשקע דאָברימאַן
סקאָוקי, איל.

ווינטשען זייער משפּחה, פריינט און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אַ יאָר פון געזונט און שלום אין ישראל.

מר. און מרס. סעם טשודין
טשערמאַן פון „ביאַליסטאָקער און אומגעגנט קלוב פון מיאַמי"

ווינטשן די מיטגלידער פון ביאַליסטאָקער צענטער היים און שפּיטאָל, אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און זייערע פריינט

אַ געזונטן און גוטן יאָר.

מר. און מרס. לעאָן קרים
מיטגליד פון באָארד אָוו דירעקטאָרן

ווינטשן זייער פאַמיליע, פריינט און לאַנדסלייט

אַ געזונטן און גוטן יאָר

חוה קאָסטרי
ברוקלין, נ.י.

ווינטשט איר פאַמיליע, פריינט און לאַנדסלייט אַ יאָר פון געזונט, שלום אין ישראל און איבער דער גאַנצער וועלט

דוד און בעדי שפּערלינג
לאָס אַנדשעלעס קאַליפאָרניאַ

ווינטשן זייער פאַמיליע, און אַלע ביאַליסטאָקער פריינד און לאַנדסלייט

אַ געזונטן און גוטן יאָר

מר. און מרס. וועלוול שטשופאַק

און פאַמיליע

ברוקלין

שיקען זייערע ברכות צו דער פאַמיליע און אַלע פריינד און צום כלל ישראל צום נייעם יאָר.

מאשע לין

און פאַמיליע

ברוקלין, נ.י.

באַגריסען זייער פאַמיליע אין ישראל און ביאַליסטאָקער לאַנדס־לייט אַ געבענטשטן נייעם יאָר.

מר. און מרס. מיישעל ראָטענבערג

און פאַמיליע

ברוקלין, נ.י.

ווינטשען אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדלייט אַ געבענטשטן נייעם יאָר.

מר. און מרס. טשאַרלס שוועבער

טשערמאַן, באָארד אַף דירעקטאָרס

און פאַמיליע

בראָנקס, ניו־יארק

ווינטשען זייער משפחה, פריינט און ביאַליסטאָקער

לאַנדסלייט

אַ יאָר פון געזונט און שלום אין ישראל.

מר. און מרס. פּאָול (פּיניע) כאָראָווסקי

און פאַמיליע

לאָנג איילאנד סיטי

ווינטשן אַ גוטן, גליקליכן און געזונטן יאָר, אַלע אונזערע ביאַליסטאָקער און זאבלודאָווער פריינט בכל מקום שהם

אַ שנת חיים ושלום, ושלום על ישראל!

מר. און מרס. יאָסל שלאמאָוויטש

און פאַמיליע

ווינטשען זייערע לאַנדסלייט פון ווערזאָ

און ביאַליסטאָקער פריינט

אַ געזונטן, גליקליכן יאָר

לייבל סידער

פילאַדעלפיע, פּא.

באַגריסט אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט

איבער דער גאַרער וועלט מיט

אַ יאָר פון געזונט און שלום על ישראל

מינאַ און אַלעקס אוטיאַנסקי

און פאַמיליע

פון מיאַמי, פלאָרידאַ

ווינטשן אַ גוט יאָר

צו די ביאַליסטאָקער און גראָדנער לאַנדסלייט

אַ כתיבה וחתימה טובה ושלום על ישראל

דינה און הערי סארנא

מיט די קינדער

פון קאווינא קאָליפאָרניא

ווינשן משפחה, לאַנדסלייט אין כלל ישראל

אַ גוטן געבענטשטן יאר

אַ כתיבה וחתימה טובה ושלום על ישראל

ביאַליסטאָקער אונטערשטיצונג פאַראיין „סומך נופלים"

מיר ווינשען אַלע בריידער מיט זייערע פאַמיליעס

און אַלע לאַנדסלייט בכלל

אַ שנת חיים ושלום

ביאַליסטאָקער בריקלייערס אַסס'ן
און די סיסטערהוד

ניו־יאָרק

צום נייעם יאָהר וואָס קומט,ווינשען מיר אַלע מעמבערס
און דעם גאַנצען כלל ביאַליסטאָקער
אַ כתיבה וחתימה טובה

ביאַליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי

228 איסט בראָדווי, ניו־יאָרק

ווינשט אַלע שוועסטער און זייערע פאַמיליעס,
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען,
געזונטען און גליקליכען נייעם יאָר.

פאַרבאַנד פון ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט
און אומגעגנט אין אַרגענטינע
„בית ביאַליסטאָק"

דריקט אויס צו די באַאַמטע און דירעקטאָרן פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער אין נ.י. ווי אויך צו לאַנדסלייט איבער דער וועלט בעסטע וואונטשן פאַר א גוטן, געזונטן יאָר.

יהושע גרודסקי — פרעזידענט

וואָלף טשינסקי — סעקרעטאַר

דער קלוב פון גראָדנער פריינט
פון ניו־יאָרק

ווינטשען אַלע גראָדנער לאַנדסלייט אין ניו־יאָרק און איבער דער גאַרער וועלט און אויך די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט, אַ יאָר פון געזונט און אַנטגילטיגען שלום אין אונזער לאַנד ישראל.

מיט פריינדשאַפט

גראָדנער קלוב אין ניו־יאָרק

אדאם־זיידל אש
און פאַמיליע

ווינטשט אַ גוט יאָר אַלע גראָדנער
און ביאַליסטאָקער פריינד, און ספעציעל
ליימי קאַפלאַן און פאַמיליע
אין מאַנטעווידעאָ

זאַבוסקי שלמה און סימאָן
פון פּאַריז, פראַנקרייך

ווינטשען זייערע קרובים, פריינד, און לאַנדסלייט,
די האַרציקסטע וואונטשן צום נייעם יאָר
און שלום אין ישראל

באַגריסונגען פון פריינט און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר

(לויט'ן אלף בית)

— א —

סידני און יעטא אייזנער

ווינטשען אַלע פריינט, לאַנדסלייט אין אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

— ב —

מר. און מרס. מאַריס בענדער
און זייער זון

באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע פריינט און אַלע לאַנדסלייט און ווינשען זיי א כתיבה וחתימה טובה.

— ג —

מר. און מרס. דזשעק גוטמאַן

און פאַמיליע, בעיסייד, נ.י.

באַגריסען ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און אַלע אידען אומעטום צום נייעם יאָר.

מר. און מרס. מאַקס גאַלוב

און פאַמיליע, ברוקלין

ווינטשן גראָדנער און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט א געבענטשט יאָר.

— ד —

ר. דאַווידסאָן
אַנטווערפען, בעלגיע

ווינטשט די ביאַליסטאָקער אידען און כל ישראל א געבענטשטן יאָר.

— ה —

מרס. חנה הערשקאָוויץ
מיאַמי, פלאַ.

באַגריסט כלל ישראל און פריינט אין אַגרענטינע צום נייעם יאָר.

— ו —

חזן יעקב וויסאטשעק

און פאַמיליע

שיקען זייערע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד און ווינשען דעם כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרס. נחמיה וועריבלוד

און פאַמיליע

באַגריסן צום נייעם יאָר אַלע זייערע קרובים, פריינד און אַלע אידען.

עוזר ווייסגאַרבער (ווייס) כינקע סודאביטשער

ברוקלין, נ. י.

ווינשען פיל גליק צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד און אַלע אידען.

מר. און מרס. אַרטור וואַכטעל

עלפאַסאָ, טעקסאס

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

— ז —

מר. און מרס. מיטשעל זיילאַן

פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען אַ גוטען און געזונטען נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און צום כלל ישראל.

מר. און מרס. חיים זעלעווינסקי

ברוקלין, ניו יאָרק

באַגריסן האַרציג זייערע אַלע פריינט און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

— ט —

מרס. פּעני טאַלינסקי

און קינדער

ווינשען אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ גוטען יאָר.

— י —

די פרוי פון יעקב יערוזאלימסקי און קינדער

נאַרט האַליוואוד, קאַליפאָרניע

ווינטשן אַלע לאַנדסלייט און כלל ישראל אַ געזונטן און גליקליכן יאָר און שלום אויף דער וועלט.

— ל —

מרס. וויאָלאַ לין

און פאַמיליע

ווינשען פיל געזונט און גליק צו זייערע פריינס, לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרס. עלי לידסקי

און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. לואיס לערנער

ברוקלין

באַגריסען זייער פאַמיליע, פריינט, לאַנדסלייט און כלל ישראל מיט אַ יאָר פון געזונט און פרנסה און שלום אויף דער וועלט.

— מ —

מר. און מרס. אשר מעקלער

און פאַמיליע, לאָס אַנדזשעלעס

באַגריסען און ווינשען אַלדאָס גוטס צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

— ס —

מרס. זאָפיאַ סטיין

און פאַמיליע, ניו־יאָרק

ווינשען זייער משפחה און אַלע אידען אַ גוטען געבענשטען נייעם יאָר.

מרס. מאָריס סאַלנעט

און פאַמיליע, ברוקלין, נ. י.

ווינשען אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָר צו אַלע זייערע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט.

— ע —

דר. און מרס. שמואל עברי און זון

באַלטימאָר

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ שנת חיים ושלום.

— פ —

מר. און מרס. לעאָן פריד

און פאַמיליע, ברוקלין

פּסח דעם מצבה־קריצער׳ס זון, ווינשט זיין קוזינע אייידע סאַקאַלאָווסקי אין אויסטראַליע און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אומעטום אַ נייעם יאָר פון געזונט און אַלדאָס גוטס און שלום אויף דער וועלט.

— ק —

מר. און מרס. חיים בערל קריגער

און פאַמיליע, ברוקלין, נ. י.

באַגריסען ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

Greetings and Best Wishes to the

Bialystoker Center Home

One of the Most Respected Homes

for the Elderly

An Institution that Provides

a High Level of Care for its Residents

Elite Insurance Agency

2001 Marcus Avenue
Lake Success, N.Y. 11042
(516) 354-7000

ELI BLISKO
YECHIEL BROMBERG

Brokers and Consultants of all Forms of Insurance

To The Officers of

The Bialystoker Center & Home

Best wishes for A Happy, Healthy And Prosperous New Year!

Norman Pachtman
President

Choice Rx Center, Inc.

■■■■

CHOICE SURGICAL SUPPLY, INC.

457 Doughty Blvd.

Inwood N. Y. 11696

(516) 371-4105 — (718) 471-2262

EMPIRE PRESS

Typesetting & Printing Co.

The Printers of This Journal wish all our Bialystoker friends and readers the blessings of being written in and sealed in the Book of Life, Good Deeds, Honorable Livelihood and Good Health!

כתיבה וחתימה טובה
א גוט געבענטשט יאר

550 Empire Blvd.
Brooklyn, New York 11225
(718) 756-1473 — 756-9500

FAX (718) 604-7633

COMPLIMENTS OF

DOLLAR DRY DOCK BANK

FRAN HABIB
Assistant Vice President

465 Grand Street

New York City

MEMBER FDIC

שָׁנָה טוֹבָה

happy new year
and best wishes
for peace and
prosperity

Bank Leumi
TRUST COMPANY OF NEW YORK
85 Delancey Street
New York, N.Y. 10002

RELIABLE HEALTH SYSTEMS, INC.

2610 NOSTRAND AVE., BROOKLYN, N.Y. 11210 — (212) 338-2400

Computer Systems specialists for hospitals, nursing homes and health related facilities

(Provided and services computer system for Bialystoker Home)

Extends best wishes for a Happy and Healthful New Year

to the officers, directors, members, residents and friends of

BIALYSTOKER CENTER, HOME AND INFIRMARY FOR THE AGED

Amalgamated Bank of New York

Member FDIC **America's only labor bank.**

JACK SHEINKMAN
Chairman of the Board

NICHOLAS J. PALERMO
President and
Chief Executive Officer

11-15 Union Square, New York, New York 10003

(212) 255-6200

Founded in 1923

Resources over $1.4 billion

CITIBANK N. A.

SEWARD PARK BRANCH

411 GRAND STREET • NEW YORK, N. Y

Serving the Bialystoker Center & Home

Extends best wishes to
Their officers, directors, members and residents
As well as to all our Jewish clients and friends
A healthy, happy New Year
And peace in Israel and the world

MICHAEL BINGOLD — Manager
and Staff

„סיטיבאַנק"

סואַרד פּאַרק אָפּטיילונג

411 גראַנד סטריט, ניו יאָרק

(באַדינט דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים)

דריקט אויס האַרציגע וואונטשן צו זייערע באאמטע,
דירעקטאָרן, מיטגלידער און איינוואוינער,
ווי אויך צו אלע אידן,
אַ נייי־יאָר פון געזונט, גליק
שלום אין ישראל און אין דער גאָרער וועלט.

מייקל בינגאָלד — מענעדזשער
און די אָנגעשטעלטע

MARTIN GINSBURG

L'SHONOH TOVOH!

New Year Greetings

from the

HON. VICE-PRESIDENTS

ABE GINSBURG

of the

BIALYSTOKER CENTER, HOME & INFIRMARY FOR THE AGED

Martin and Abe Ginsburg

and their families

May the New Year sound the clarion of brotherhood and peace throughout the world.

West New York, New Jersey

Mr. and Mrs.

Sam Solasz

and Family

PRESIDENT

of the

BIALYSTOKER CENTER, HOME AND INFIRMARY FOR THE AGED

extend to their family, friends
and kinfolk everywhere
heartiest wishes

for

A HAPPY AND PROSPEROUS NEW YEAR

האַרציקע וואונטשען צו אונזער פאַמיליע און צו אונזערע
לאַנדסלייט, און כלל ישראל איבער דער גאַנצער וועלט
פאַר אַ שנת חיים ושלום.

May the New Year bring happiness to All,
salvation to our people and peace on earth.

THE SOLASZ FAMILY

DR. MATT & DR. DIANE KUDISH RACHEL & SCOTT DAVID MARK HOWARD

join their parents in this timely greeting.

MRS. ANNA SABEL
& FAMILY
Concord, California
Wish All Their Friends
A Happy, Healthy & Peaceful New Year

Mr. & Mrs.
STANLEY KAGAN
West Caldwell, N.J.
Wish All Their Friends
A Happy New Year

MR. DAVID FINE
President, Bialystoker Young Men's Benevolent Association
and FAMILY
Brooklyn, New York
Extend their best wishes for the New Year to relatives, friends and landsleit

---

Mr.
JACOB A. LICHTENFIELD
extends to his relatives and friends and all Bialystoker Landsleit best wishes for a Happy and Prosperous New Year

---

DR. and MRS.
BENJAMIN GISSEN
and Family
Extend their Greetings for a Happy and Prosperous New Year

New Year Greetings from . . .

SYLVIA ROSENBLUM

MRS. PAULINE NOTKOFF

and FAMILY
Bronx, N.Y.
wish their family and friends
A Happy New Year

New Year Greetings
Best Wishes and Blessings
from
NETTIE STERN
and FAMILY
Children of our late Treasurer
MARY DAVIS
Board Member of the Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged
to their dear kin, the DAVISES, SAPERSTEINS and the STERNS,
to all their friends and neighbors, Bialystoker landsleit and Jews everywhere for a Happy and Prosperous New Year

---

MRS. ETTA SIEGEL
AND FAMILY
Mequon, Wisconsin
extend to their freinds, Bialystoker Kinfolk in town and the world over best wishes for a very Heppy New Year

---

MRS. BENEDICTINE LICHT
and Family
wish everyone
a Healthy, Happy New Year

MR. & MRS. JACK WOLF
NEW YORK
wish all their friends and associates
a Blessed New Year

Ratner's Restaurant

Three Generations of Family Ownership Since 1905
World Famous Dairy and Vegetarian Cuisine
Featuring Fresh Fish.
Catering for ALL your Simchas
SHEVA BROCHAS

All cakes, pies, cookies baked on premises
Our Challah and Rolls are parve baked right here

A tradition for:
•BREAKFAST •LUNCH •DINNER •AFTER THEATER
•Catering •Platters •Party Rooms Available

Hours: Sun thru Thurs: 6AM to Midnite
Fri: 6AM to Shabbos Sat: After Shabbos to 2AM

RATNER'S RESTAURANT
138 Delancey St., NYC
212/677-5588

FREE PARKING
AMEX Welcome
SHOMER SHABBOS

THE BIALYSTOKER CENTER
HOME FOR THE AGED AND INFIRMARY

wishes all officers,
employees, directors, members,
supporters, friends,
affiliated organizations,
Bialystoker Landsleit; Klal Israel
The World-Over
A Year of Good Life and Peace
A Year of Prosperity;
Spiritual Renewal
Security and Peace for the
State of Israel
And Universal Brotherhood.

SAM SOLASZ
President
RUBIN BINDLER
Honorary President

IZAAK RYBAL
Executive Director
Dinah Medvedev
Treasurer

MR. RUBIN BINDLER
and Family
Honorary President, Bialystoker Center
Home and Infirmary for the Aged
wish their friends, all Goniondzer-Trestiner and Bialystoker kinfolk and the Jewish People everywhere a Happy and Prosperous New Year

---

MR. AND MRS. HAROLD TALIN

Extend New Year's Greetings to their Relatives, Friends, and Bialystoker Landsleit

---

DAYAN CLUB OF PELHAM PARKWAY
District 20

Extends New Year Greetings for Health, Prosperity and Peace in Israel to all Officers and Members

EXECUTIVE BOARD, DAYAN CLUB of PELHAM PARKWAY, District 20

New Year Greetings from . . .

DR. & MRS. LOUIS LINN

9 EAST 96th STREET NEW YORK, N.Y. 10028

BIALYSTOKER YOUNG MEN'S BENEVOLENT ASSN.

New York, N.Y.

Extends New Year Greetings of Good Health and Peace in Israel To All Its Members and Landsleit

---

In Memory of my loving wife
Evelin, I wish all my friends
and family a Happy New Year

DANIEL ALEXANDER
Chicago Ill.

Greetings from . . .

IRVING AND SYLVIA FOX
LAKEWOOD, N.J.

who wish all their friends and the Jewish people everywhere a Happy New Year

We offer a Memorial Tribute to our Dear Parents

ABRAHAM AND BESSIE FUCHSMAN
ALEX AND FANNIE BUYER

HYMAN and SHIRLEY FEINSTEIN
and FAMILY
Children and Grandchildren of the late
MRS. PAULINE SIEGEL
extend best wishes to their relatives, friends and Bialystoker kinfolk everywhere for
A VERY HAPPY and PROSPEROUS NEW YEAR!

MR. and MRS. JOSEPH DINES and FAMILY
Vice-President of
BIALYSTOKER CENTER AND HOME
extend best wishes to the Officers, Directors and Members
of the
CENTER AND HOME,
for
A Happy, and Healthy New Year

MR. AND MRS. CHARLES FEIGENBLATT
and Family
Brooklyn, N.Y.

Extend their Best Wishes to all Landsleit, *friends and Jews all over the world for a Healthy, Happy New Year*

DR. AND MRS. NACHMAN KACEN
(Kacenelenbogen), Cleveland, Ohio
and their children
Michael and Eva Kacen-Kaplan
West Hartford, Connecticut
Wish their family and friends in Israel, here and abroad, a Happy, Healthy and Peaceful New Year

JERRY MINK
Jerusalem, Israel

Wishes His Family and Friends as well as Landsleit in the U.S., Israel and Bialystok, Poland
New Year Greetings of Health and Joy

שלום על ישראל!

IN MEMORY OF
OUR BELOVED PARENTS

MR. & MRS. ABRAHAM KASS,

DR. & MRS. CHARLES GRADINGER

IN LOVING MEMORY OF OUR DEAR PARENTS

CELIA COHEN
and
WILLIAM COHEN
Former Vice-President of the Bialystoker Center and Home
May They Rest In Peace

MR. & MRS. SAM SIEGEL
MRS. JOSEPH ENGEL

IN LOVING MEMORY
OF OUR PARENTS

Saul & Ethel Rubin Brody

Martha & Ted Simon
Pearl & Al Shansky
Anita & Earl Barrison
All the Grandchildren

ROSE GOLDBERG
Hon. Vice-President
Miami Beach, Florida

and Family

extend best wishes to their family, relatives, friends, officers and directors of the Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged, and to the Bialystoker Ladies Auxiliary for a Happy New Year

---

MR. & MRS. EDWARD MEYER
Extend Best Wishes to Family and Friends for a Happy, Healthy and Peaceful New Year

---

MR. AND MRS. MIKE KREMER
and Family
Vice Pres. of the Bialystoker Center and Home
Wishes all Bialystoker and Grodner landsleit
A year of peace and freedom for Jews all over the world, particularly for the State of Israel

---

M / M ISAAC MELAMDOWICH

Chicago, Ill.

ווינטשען זייער משפחה, פרײַנד און
ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט
אַ יאָהר פון געזונט נחת
און שלום אין ישראל

MR. & MRS. ABE NEWBORN
and Family
wish their Relatives, Friends and All Israel
A HAPPY NEW YEAR

MR. & MRS. M. ARTHUR TARLOWE
Vice-President, Bialystoker Center and Home
and Family
Wish their Relatives and Friends
A Healthy, Happy and Peaceful Year

MR. & MRS. LOUIS SCHNEIER
Extend Best Wishes to Family and Friends for a Happy, Healthy and Peaceful New Year

---

MR. AND MRS. RALPH BELL
and Family
Former President of the Zionist Organization of Chicago
Wish their family, Bialystoker landsleit and friends
A Happy and Healthy New Year and Peace in Israel

MR. & MRS. MEYER ZAKHEIM
and Family
Wish their Relatives, Friends and Landsleit
a Healthy, Happy and Prosperous New Year.

MRS. RUTH WINSTON
Son BARRY and SUSAN
and Grandchildren
In loving memory of
EDWARD WINSTON

MILDRED AND EARL
BRAND
and FAMILY

PORTLAND, MAINE

Remember With Love

ROSE KASS

FORMER VICE-PRESIDENT
OF THE
BIALYSTOKER CENTER
AND HOME

ALWAYS IN OUR HEARTS

IN LOVING MEMORY OF

My Parents and My Wife's Parents

BENJAMIN & YETTA FINKELSTEIN
HERMAN & BETTY BATISTE

HYMAN FINKELSTEIN

IN BLESSED MEMORY OF

ISAAC and MINNIE EPSTEIN

Always in our minds and memory

ABRAHAM and VIOLA SAPERSTEIN

IN MEMORY OF

Our Loving Mother and Grandmother

FRIEDA ROTHBERG

MR. & MRS. ISIDORE KIMMEL
and CHILDREN

In Loving Memory of our Parents

MORRIS & ANNA KAPLAN

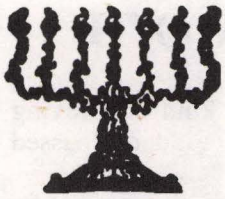
Abraham & Anita Kaplan
Mathilde Kaplan
Gerry Bachrach
Harry & Shirley Wachtel

ISIDORE & SHIRLEY SCHEINMAN

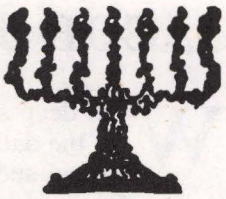
and Family

Northbrook, Illinois

Extend to their Relatives and Friends
Wishes for a Healthy, Happy New Year

In Memoriam

YUDL FREIDOVITCH (JERRY FRIED) Z"L

From New York we received the sad news that the friend of our youth, our very good friend, Yudl Freidovitch, passed into eternity. He died in New York on June 16, 1990, at the age of 71 years. His entire life was devoted to community efforts.

He was born in Grodno, in 1919, of poor parents. His father, Israel, worked hard all his life to support his family of 5 children. When Yudl was born, his father was already an older man. The difference in age between Yudl and his oldest brother Joseph was 22 years. When Joseph emigrated as a pioneer to build the Jewish land, then known as Palestine, Yudl was still a small child who had not yet gotten to know his brother.

Even as a young child, Yudl had already begun to feel poeverty. He had not even completed his folkshul education, when he was forced to learn a vocation, to become an electrician in order to help his father bring in some income. Simultaneously, he was active in the youth organization in pre-war Poland as well as in the community.

In 1939, after Grodno became part of the Soviet Union, following the horrible Stalin-Hitler Pact, Yudl was mobilized into the Red Army; after Nazi-Germany invades Russia, he is sent to the front, with a spying detail. Luck is in his favor when, a year later, Stalin issued an order to remove from the front all those who were born in the occupied areas of White Russia and the Ukraine. Thanks to that fact, a larger number of Jewish young men were then saved and Yudl is one of them.

In 1946 he leaves the Soviet Union with the general repatriation, but doesn't return to Grodno. He knows that there's no one to return to because his entire family perished together with all the Jews of Grodno. He settles in Lower Silesia, outside the city of Richbach, where he works as an electrician and is also a member of the Committee for the Culture Society fo the Jewish Committee.

In 1950 he leaves Poland and arrives with the mass aliyah in Israel. Here he is reunited with his eldest brother Joseph, with the family, whom he hardly knew. A short time later, he meets his

• ***By I Drasnik, Israel***

destined partner, an American tourist. They marry and depart for New York.

There, too, he works as an electrician and occupies himself with community affairs. He becomes a member of the Workmen's Circle and doesn't forget the city of his birth. He becomes one of the organizers of the Grodno youth group in New York; for a long time, he is its secretary; participates in all gatherings; he appears often at annual memorial evenings, which the Committee arranges.

Also last year, when he was already very ill and bedridden, Yudl wrote an article about Leyb Neidus, on the occasion of his 100th birthday, and it was published in a number of newspapers. He still had many projects to realize, but unfortunately, his severe illness terminated all his dreams.

With his leaving, we have lost a good friend, a loyal comrade and an accomplished communal leader.

Honor to his memory.

•

EXPRESSION OF SORROW

With great sadness and pain, we received the sorrowful news of the death of our youth-friend,

YUDL FREIDOVITCH

Our sincere condolences to his wife Natalie, son Ronald and daughter, Elizabeth.

FROM NEW YORK

Mr. and Mrs. M. Kremer
Mr. and Mrs. S. Russek
Mr. and Mrs. Z. Ash
Mr. and Mrs. J. Beren
Mr. and Mrs. S. Sisun
Mr. and Mrs. R. Zaruches
Mr. and Mrs. B. Sulkes
Mr. and Mrs. S. Garbus–Maron
Mr. and Mrs. M. Shoenfeld
Mr. and Mrs. L. Trachtenberg

FROM CANADA

Mr. and Mrs. A. Cheshes
Mr. and Mrs. I. Pilanski

JACOB J. GURDUS

With deep sorrow, we received the sad news of the dath of Jacob J. Gurdus, our devoted friend and patron and husband of Dr. Luba K. Gurdus, our Yad-Layeled chairperson for the New York area. Jack died on April 13 in his sleep after a short illness.

Jack was born in 1906 in Warsaw, the son of Iser and Esther Gurdus. After resettling in Moscow, the family fled Russia to Germany in 1917. There Jack entered the Realgymnasium in Frankfurt-am-Main. After graduation, he studied chemistry at the University of Wisconsin.

The Nazi invasion of Poland found Jack married to Luba (nee Krugman) and the father of a one-year old son, Robert Michael. Jack fled Poland and succeeded to reach Palestine. There he joined the Jewish units of the British Eighth Army, where he remained for six years, fighting the Nazis and working with the British Royal Engineers. Still in uniform, Jack ventured into Poland to help his wife and her sister leave for Palestine. They eventually settled in New York where Jack joined Leather's Best.

Jacob J. Gurdus

As soon as Jack and Luba's resources permitted, they established a Kindergarten in Natanya, in memory of their son who perished in the Holocaust. They also set up the Netzer Foundation for Israeli children with emotional difficulties. In the last year of his life, Jack funded Yad-Layeled, hoping to see it completed. Jack's warmth, gentleness, and humanity will surely be missed but his aspirations and ideals will persist. He truly epitomized the highest standards of Jewish ethics and proudly asserted his love and attachment to Israel.

May His Memory Be Blessed

GEDALYE LYNN O"H

On July 2, 1990, our dear, kind and loving friend, Gedalye Lynn O"H suddenly passed away.

He was born in Zabludove, a small town not far from Bialystok. While still a young man, his father, Itche and the entire family, relocated to Bialystok. There Gedalya was a "Shtul" – meister in a textile factory.

When the war broke, the family was exiled to Russia. One brother only, Archie, still managed to leave for America. Gedalya, in Russia, went through the concentration camps.

After the war, as by a miracle, he discovered part of his family – his brother Meyshl, sister Masha and also his father, Itche – who had settled in Israel.

Gedalye continued to seek his family in Bialystok. There he met Mashe Grokov. They got married in a D.P. Camp in Germany and afterward went to their brother Archie Lynn in America.

His brother, Archie Lynn, was one of the founders of the Bialystoker Young Friends in New York. Gedalye also joined and became a valuable

Gedalye Lynn

member for the Board of Directors and helped the Home for the Aged in any way he could.

Gedalye also helped private persons financially. He could never say "No." He was always happy, smiling and had humorous stories to tell.

He was also a devoted husband to his wife Mashke and a good father to his two daughters, Charlotte and Carol, to his sons-in-law and grandchildren.

My husband, I and our many friends will never forget him and will always recall his name.

Barbara Schubak

In Memoriam

A LEADER WITH A HEART

• *By SOL KRIM*

The Bialystoker Center and Home has already had many as chairman of the Board of Directors. They serve for a number of years and then are followed by others.

One chairman of the Board, however, has remained for all those years. This is Mr. David Goldberg. And just as he does every Spring, he, his

David J. Goldberg

dear wife Rose and her sister, came again this Spring to spend a few hours in the Bialystoker Center and Home.

They missed seeing and touching the walls which Mrs. Goldberg's father helped to construct. They also came to ask: "What can we buy this year for the Home?"

And so, on that warm, Spring day, they went through all the rooms on each floor, to see what was lacking. Mr. Rybal calls out, "I know what you can buy this year ... a small air-conditioner for each room!"

"Good!" Mrs. Goldberg remarked, and immediately presented Mr. Rybal with a check for $5,000.00, adding that: "If this isn't enough, my son Gary will provide the rest."

Mr. Rybal promptly purchased 31 air conditioners; Mr. Cosimo installed them in the rooms, and I am certain that the residents bless Mr. & Mrs. Goldberg for making their summer days a little cooler and more comfortable. They and we hope that the Goldbergs will continue their tradition for many more years.

ANOTHER TREE IS UPROOTED

• *By SOL KRIM*

On July 5, 1990, Gedale Lynn o"h passed into eternity. Ethel, I and another hundred mourners, attended the funeral. Standing off to a side, Yosl Kapicki came over to me, extended his hand and with a sad look whispered to me: "The forest is becoming sparser."

For a moment it was only a saying. Later, however, when I surveyed the audience, I understood, what Yosl had meant by his statement, "The forest is becoming sparser." He meant that a tree in the forest had been cut down.

I knew everyone who was there, except for the young ones, who were the children, daughters and son-in-law of those who had gathered. The atmosphere was one of sorrow, but also of love, devotion and loyalty.

One of them had been torn away; one, who was part of their way of life; one who took the same path for the past 40 years. And Ethel and I had the honor of knowing them. I saw something I hadn't noticed before – a love that I was sure they had always shared between them.

Dear friends, let's stay close. You are a wonderful family. Let's care for the fragrant forest, cherish every tree, especially those that are somewhat bent – to 120.

Honor to his memory.

DAVID J. GOLDBERG
Of Blessed Memory

Ever since the time of Solomon and his decision of the two mothers, we have always looked to our counselors for wisdom and sage advice. David Goldberg seemed to fit within this same category. His quiet manner and impressive presence made you feel that this was a man you could lean on. Rely on. Perhaps that is the reason for his success in his chosed field ... Law. He was the kind of person who would instantly win the respect and trust of clients, judges, even opposing lawyers.

Dave won his way into law school the hard way, working in his teen years and graduating from evening school. Following this, he attended Columbia Law School, where he was elected Class President in both his Junior and Senior years.

Already his talent for leadership was making itself manifest. He became a trial attorney for both civil and criminal cases, and many of his cases were reported in the press.

So effective was he that he was elected to the Presidency of the Jewish Lawyers Guild of New York State. Deputy Grand Chancellor of Knights of Pytheus. He was also a man of humanitarian inclinations and was on the Board of Trustees of two New York Hospitals and Chairman of the Board of Directors of the Home of the Aged for 23 years. He was President of Sea Coast Towers East Social Club for 2 years until his death.

So strenuous was his effort in pursuit of his career that it affected his health. He moved to Florida on the advice of his physician. Even here, though, he coudn't stay away from the law. When the State Attorney Richard Gerstein's office learned that he was available, he became a consultant to the Criminal Justice Division of the State Attorney's office assisting in the investigation of consumer frauds. He was a very eloquent protestor against the ripoffs perpetrated against consumers. He continued in the office with Janet Reno.

He became a neutral arbitrator in accident cases with the American Arbitration Association. Recently, because of the depth of his legal background, he was chosen to preside at hearings of misdemeanor and low felony crimes at the Court House of Meridian Avenue. He was Vice President of the Florida Chapter of his Law School Alumni and he was President for 9 years of the Miami Beach Optimists. He was also expert on Florida wills and trusts and lectured on them intensively. He presided as a judge on code violation cases in the courthouse on Flager Street. His wife, Rose gave him great moral support.

In a life dedicated to upholding the law, Dave Goldberg was everything a fine lawyer should be.

He passed away on July 16, 1990.

* * *

The Bialystoker Center and Home sustained a great loss on the passing of David J. Goldberg, a good friend and supporter of our instituion.

David J. Goldberg

Mr. Goldberg was involved with the Home since its beginning. Later on, he became Chairman of the Board of Directors, a position he held for twenty-three years. During this time, from 1966-1968, he accepted, along with Mr. David Sohn and Mr. Izaak Rybal, the task of remodelling the building. Even after his retirement to florida, his committment and support to our institution continued.

We express sincere sympathy to his wife, Rose and son, Gary and family. May they know of only happy occasions from now on.

We wish them a New Year filled with good health.

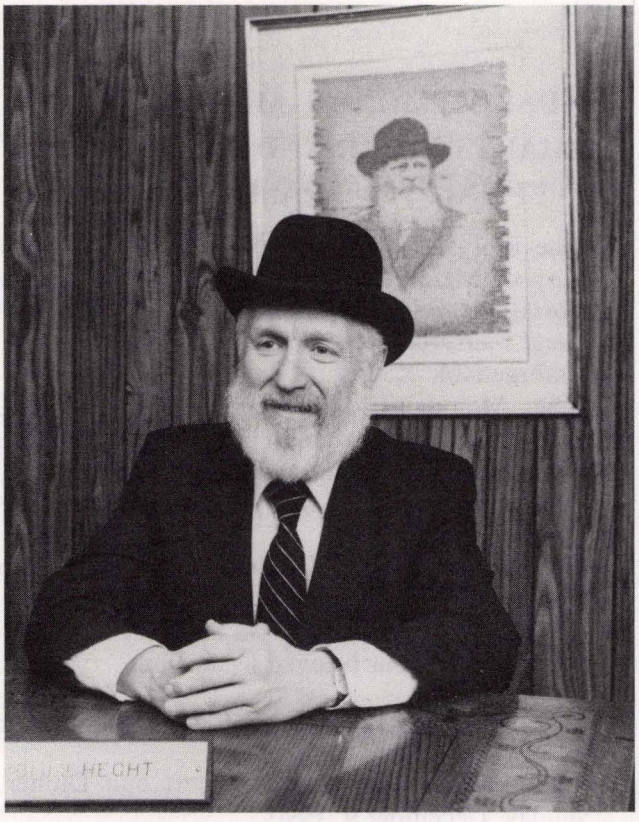
Sam Solasz
President

Izaak Rybal
Exec. Director

JACOB HECHT, NOTED RABBI, DEAD AT 66

Rabbi Jacob J. Hecht, spiritual leader of Congregation Yeshiva Meir Simcha HaCohen in East Flatbush, Brooklyn, and a prominent official in the Chabad-Lubavitch chasidic movement, has died at 66.

Hecht died of heart failure on August 5th while dining with campers at Camp Emunah, a Lubavitch summer camp for girls in Greenfield Park. He was founder and director of the camp.

Rabbi Jacob J. Hecht ז"ל

Burial was at Old Montefiore Cemetery in Springfield Gardens, Queens, following services at 770 Eastern, Parkway, the headquarters of Chabad.

Hecht served for 44 years as executive vice president of the National Committee for the Furtherance of Jewish Education, a Lubavitch organization that sponsors more than 50 educational and social outreach programs in metropolitan New York.

The rabbi was dean of two schools in the Crown Heightrs section, Hadar Hatorah Rabbinical College for Men and Machon Hana Institute of Higher Learning for Women. He was executive vice president of the Iranian Jewish Children's Fund.

Hecht was official interpreter for broadcasts of Rabbi Menachem M. Schneerson, the Lubavitcher rebbe, and hosted a weekly radio program on WEVD-AM.

Hecht was the author of two books, "Brimstone and Fire", and "A Book of Sermons and Essays on Judaism," as well as 17 volumes of "Teacher's Guides," a textbook used by teachers of religion, youth leaders and camp counselors.

BIALYSTOKER LADIES AUXILIARY

The Bialystoker Ladies Auxiliary suffered a great loss, when our President Rose Finkelstein, who was an inspiration to our organization for so many years, passed away.

As the newly elected President, I wish to follow in the footsteps of our past president, and am fortunate to have the membership rally around me, so that we continue our work on behalf of the elderly in the Home.

Last June we held our spring Bazaar. The work was hard, but the results were most gratifying. We wish to thank all the firms who contributed merchandise, and to the staff of volunteers, who worked so diligently, to make this project a success. Special thanks to the following members – Diana Wagman, Betty Zablowitz, Ruth Winston, Clara Kowolsky, Irene Brenner, Helen Ness, Regina Feit and Helen Sharron.

On November 5, 1990 we are planning our winter bazaar. We hope our suppliers will once again come forward with merchandise. It is with their good will that we expect to do even better than the last bazaar.

To all our friends of the Bialystoker Center and Home, come and join us, become a member of the Auxiliary. We meet every other Monday, in a friendly atmosphere, where we enjoy a delicious lunch and plan our activities for the coming months.

Wishing all our friends of the Bialystoker Center and Home, and the members of the Auxiliary, a happy and healthy New Year.

Bialystoker Ladies Auxiliary
Rose Ecker, President

OUR INSTITUTION

ROSH HASHANA AND YOM KIPPUR SERVICES

Rosh Hashana services will commence Wed. evening, September 19, 1990. First day, Thurs. September 20, second day, Fri. September 21.

* * *

Yom Kippur services: Kol Nidrei – Fri. evening, Sept. 28, 1990. Yom Kippur Day, Sat. Sept. 29, 1990 and Yizkor – at about noon.

* * *

SUCCOTH AND FESTIVALS

Succoth: Erev Succoth, Oct. 3, 1990, Wed. First day, Thurs. Oct. 4, 1990, second day, Fri. Oct. 5, 1990, Shemini Atzereth and Yizkor, Thurs. Oct. 11, 1990, Simchat Torah, Fri. Oct. 12, 1990.

* * *

ANNUAL CHANUKAH PARTY, CONCERT AND DINNER

Our traditional (this year) Chanukah Party, concert and dinner, will be celebrated on Sunday, Dec. 9, 1990. According to our Home's custom,, at the party, members and guests light menorahs in commemoration of the miracle of survival of our people in spite of the designs for extermination of our race and religion. Please, reserve the date and celebrate with us.

* * *

PURIM — ANNUAL MEMBERSHIP MEETING AND PARTY

The annual membership meeting and party of the Bialystoker Center and Home will be held on Sunday, March 3, 1991, in our auditorium, at 228 East Broadway, New York City. All members are asked to participate and vote for a slate of officers to the Board of Directors for the year.

Our purim Seuda and Party will be celebrated following the meeting. Hamentashen and many delicacies will be served. We assure you of an exciting musical program in Purimdik fashion.

BIALYSTOKER-GRODNER MEMORIAL OBSERVANCE, SUNDAY, APRIL 14, 1991

Traditionally, the Bialystoker and Grodner Landsleit will conduct their ANNUAL MEMORIAL OBSERVANCE — in REVERENCE OF THEIR HOLOCAUST KEDOSHIM on SUNDAY April 14, 1991, at 2:00 p.m. in the auditorium of the Bialystoker Center, 228 East Broadway.

We anticipate that the solemn occasion will draw a large attendance of our people, old and young, which it well merits. A suitable program will be arranged. More information will be forthcoming. Please, reserve the date.

* * *

ANNUAL MEMORIAL MEETING OF BIALYSTOKER AND GRODNER AND VICINITY — MIAMI BEACH

The Bialystoker and Grodner and friends from Vicinity of Miami Beach will conduct the annual Memorial Meeting, in commemoration of ninety thousand martyred Jews of Bialystok and Grodno, our unforgettable Kedoshim.

The Memorial will take place, Sunday, February 10, 1991, at 2:00 p.m. An appropriate progrim is in the planning, with the participation of speakers and a cantor of repute who will chant the proper prayers.

All bialystoker and Grodner in Miami Beach and those who will be vacationing there at the time are cordially invited to join us in this very meaningful observance for our beloved Kedoshim.

CALENDAR OF COMING EVENTS

1. Annual Chanukah Party, Concert and Dinner, Sunday, December 9, 1990.
2. Annual Purim Party, Concert and Dinner — Annual Membership Meeting, Sunday, March 3, 1991.
3. BIALYSTOKER-GRODNER YIZKOR-MEMORIAL, Sunday, April 14, 1991.

BUY AND HELP US PUBLICIZE THE GREAT NEW BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

Service award presented to Marta Okon on behalf of our annual Allied Jewish Appeal Drive for the Association of Jewish Holocaust Survivors in

Philadelphia, presenting the award is Harry Bass, coordinator and looking on is Marta's husband Eli Okon

Marta and Eli Okon of Philadelphia proudly announce the celebration of their granddaughter's Meredith V. Okon's Batmitzvah on March 31, 1990 in Cherry Hill, N.J. Meredith's proud parents are Dr. and Mrs. Joel Okon, she also has two brothers, Joshua and David.

Meredith V. Okon

The Bialystoker Center and Home wish the Okon family mazeltov! on this wonderful occasion. May we hear of many such happy times and may you see Nachas from your children and grandchildren.

To The Editor of The Bialystoker Stimme

Dear Friend Izaak Rybal:

In conjunction with the publication of the "Vashilkover Yizkor Book," I would like to ask you to print the following notice in the next issue of the "Bialystoker Stimme."

The Bialystoker Center in Melbourne informs all its "Landsleit" from Vashilkov, Bialystok and other friends, that during the days of the Jewish New Year – Rosh Hashana (1990), the long awaited "Vashilkover Yizkor Book" will be published in Yiddish with a summary in English.

This is an important edition by the author Leon Mendelewicz, who includes the history of the town of his origin to the horrible holocaust and destruction. There the folksy lifestyle, types, episodes and occurrences, as well as the deep faith in Jewish continuity and endurance are expressed. We also find historic and timely works, which should uplift the Jewish morale.

The book is bound in hard covers and contains a great many photographs and documents written in our familiar homey language.

In publishing the "Vashilkover Yizkor Book," we enrich our historical literature on the lives and works of the Jewish settlement on Polish soil.

For more details about the "Vashilkover Yizkor Book" you may write in Yiddish, English, Hebrew or Polish to:

Mr. Leon Mendelewicz, 63 Celia Street, Burwood Vic. 3125, Australia.

SHELDON SILVER
62nd District
New York County

THE ASSEMBLY
STATE OF
NEW YORK
ALBANY

CHAIRMAN
Committee on Codes
MEMBER
Ways and Means
Housing
Insurance
Agriculture

Mr. Izaak Rybal
Executive Director
Bialystoker Center and Home
for the Aged
228 East Broadway
New York, NY 10002

Dear Mr. Rybal:

I would be remiss if I did not take this moment to extend my warm congratulations to you on your selection as the recipient of the "Humanitarian Award" by the National Committee for the Furtherance of Jewish Education. It is an outstanding honor and one, I am sure, you are extremely proud of.

As a life-long resident of the Lower East Side Community, as well as its legislative representative for these many years, to be recognized for such outstanding accomplishments. I am extremely proud to have you both as a constituent and friend and wish you many more years of such wonderful work.

Once again, congratulations and best wishes.

Very truly yours,

Sheldon Silver
Member of Assembly

MANYA AND TIBOR MELECH SCHOENFELD HONORED AT BANQUET BY DAYAN CLUB

The Dayan Club, Pelham Parkway District of the Zionist Organization in America, has always excelled in its help for the State of Israel. This year they undertook a new project – a sport center in Amnon, in Galil Ha-elyon, which will serve as a center for physical development for 12 settlements in the region.

Sunday June 3rd a gala banquet took place at which Manya and Tibor Melech Schoenfeld were honored. Manya and Tibor Melech are survivors of the holocaust, active in Jewish communal life in New York. They helped in great measure to raise the sum of $150,000 for the erection of the sport center.

The banquet was opened by Ruby Zaruches, Chairman of the Banquet. Mr. Charles Schwecher, President of the Dayan Club, greeted the large audience and made the appeal. Friend Israel Amitay, prominent journalist, gave a complete report of the current situation in and around Israel.

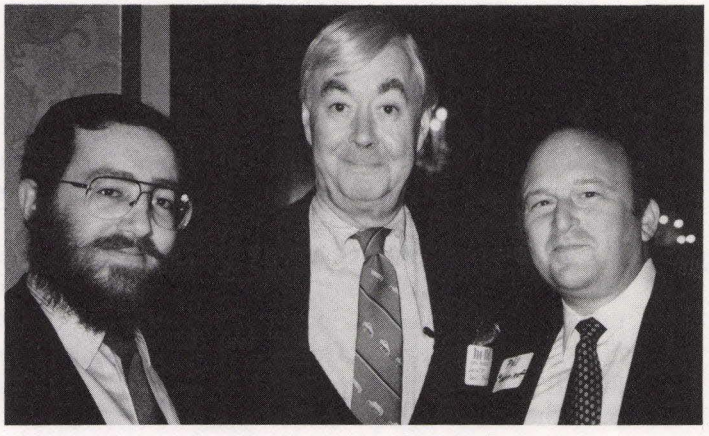
Responsible for the success of the event in great measure were the following committee members: Adam Ash, who is very popular with the members; Bernie Berger, Morris Dombrover, Joseph Feldshuh, Fay Mizus and Lazar Spieler.

In addition to the generous contributions made by the Schoenfeld Family, others were received from the Dayan Club, Mr. and Mrs. Mike Kremer and the Bialystoker Center through Izaak Rybal.

SENATOR DANIEL MOYNIHAN DISCUSSES CHABAD PLANS IN GREAT NECK

Senator Daniel Moynihan (Democrat from New York) recently met with Rabbi Yossi Geishinsky, Director of Chabad in Great Neck, and Philip Machnikoff, C.P.A., Director. They discussed the plans and activities of Chabad in Great Neck. The Senator was greatly interested in the large number of planned events and especially the educational lectures which have already been prepared.

On the photo, from left to right: Harav Yossi Geishinsky, Sen. Daniel Moynihan and Philip Machnikoff.

Rabbi Yossi Geisinsky, Senator Daniel Moyniham and Phillip Machnikoff

LETTERS TO THE EDITOR

THANKS FOR THE "BIALYSTOKER STIMME"

Dear Friends Mr. and Mrs. Rybal,

Peace be with you!

First of all, thank you for the ten issues of the "Bialystoker Stimme," which you sent. They were immediately snapped up. Two issues I sent to Grodno and two I placed in the Franz Kurski Library. In the reading room of that library many of our people come and read them with pleasure. There are Bialystoker here, who see the journal for the first time. They did not even know that such a journal exists.

I am enclosing an article about "Life in Grodno," told by our "landsleit" who returned from a trip to Grodno recently. I believe that the article will be of interest to our landsmen in the world. In a separate letter, I shall send you an article and an obituary about our recently deceased friend Yudl Freidovitch, who was active in the Grodno Club in New York. I ask you, if at all possible, to print these two articles in your/our "Bialystoker Stimme."

In view of the forthcoming New Year, I wish you and all my Grodno "Landsleit" throughout the world, that the coming year should be one of health and peace in Israel and everywhere in the world.

With sincere regards to you and Molly,

Your Friend,

I Drasnick

This is translated from a Polish newspaper

Bialystoker Center

The head of the Bialystoker Center and Home for the Aged is Executive Director, Izaak Rybal (Rybalowski), very well liked by all residents and office staff; born in Bialystok and a very well known figure in our old Bialystok.

The residents of the Home are supervised by a skilled nurse, Mrs. Anderson who takes care of the medical problems. The Home is surrounded by a small park which is very well kept.

Among the patients of the Home there are only a few Bialystoker, but the name of our native town is written with large letters on the top of the entrance as a symbol of our cultural past. religious and moral responsibility of the past and future.

Lucyna Aleksandrowicz, *Pedich*

UNIVERSITY OF MASSACHUSETTS

Izaak Rybal
Bialystoker Center
228 East Broadway
New York, NY 10002

Dear Izaak Rybal

We want to thank you for the time you spend with us discussing the Bialystoker memorial book. As you know, we are studying the writing and publishing of these books and are grateful for the information you gave us.

As we listened to you talk and as we looked at the Bialystoker memorial book, it became clear to us that the Jewish community of Bialystok had a great deal of love for each other and pride in their accomplishments. Your memorial book expresses this love and pride quite beautifully. The strength of the Bialystoker community stands as an example to all Jewish people. We thank you for sharing this with us.

We are countinuing our study and hope to gather information from anyone who wrote something for a memorial book, submitted something, or otherwise helped out. We would be very grateful if you would let people know of our efforts.

If you know of anyone else who helped to write the memorial book and would be willing to share their experiences, please have them write or call us.

Sincerely

David Bloome, Ph.D.
Division Chair, School of Education

Rosemary Horowitz
Reading and Writing Program
School of Education

NATHAN HELLER DIED

We are sorry to inform you of the passing of one of our life-long members, Nathan Heller.

Nathan Heller passed away at the age of 90 on July 20, 1990, at his home in the Bronx. He was a life-long member of the Bialystoker Center and Home. His father, Zalman Heller was one of the founders of the organization. He leaves behind his widow, Rose Heller.

We mourn his passing.

A 13 YEAR OLD GIRL LEARNS ABOUT THE HOLOCAUST

• ***By Sol Krim***

In the month of May, Mr. Klein, our synagogue President, told me a secret and he also had a request to make. His 13 year old daughter, Feygele, who attends the Prospect Park Yeshiva, had to write a composition on the Holocaust, about a city in Poland. Perhaps I know where she can locate a book depicting the tragedy of the Holocaust? I answered that I have a copy of the great "Bialystoker Yizkor Book" which describes the rise and demise of my city in Poland. I indicated that I would gladly lend it to his daughter.

I want to translate a summary of what this 13 year old Feygele Klein felt while reading the "Bialystoker Yizkor Book." She wrote about it in a 14 page report, for which she received an "A," which she justly deserved.

"Bialystok, Poland, as a 500 year old history of Jewish Life. It was a center for the study of Torah and Jewish education. Commercially, Bialystok grew from year to year.

The Jews of Bialystok happily lived a traditional Jewish lifestyle, with weddings, children, ensuring future generations. They also buried their departed grandparents respectably.

This fine moral way of life ended as abruptly as a bol of lightening, when the savage Germans started their march on Poland at the beginning of the Second World War. This was the tragic end of the city of Bialystok in Poland.

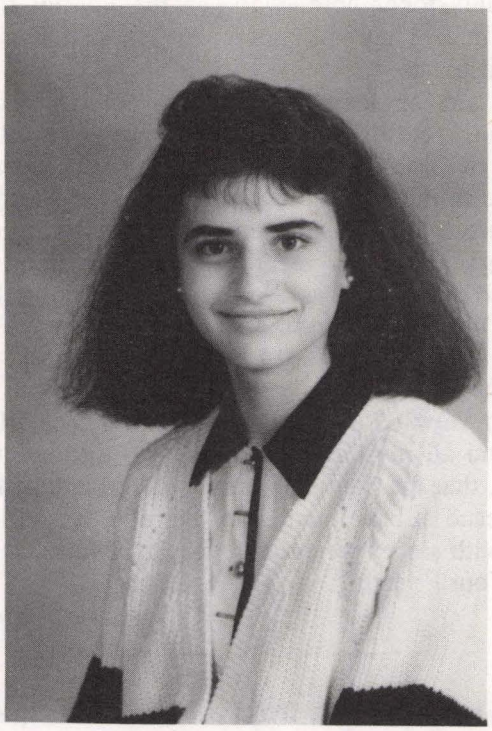
The small number, who miraculously survived, the remnants of the 60,000 Jews, who lived in Bialystok, exerted all efforts to return to their city, their roots, in the hope that they would find some members of their family; perhaps one of them survived; perhaps they had hidden out in the fields or forests or in the homes of Gentiles? Unfortunately, however, they found no one.

It was simply impossible to remain in Bialystok. The survivors were hopeless, without family, surrounded only by destruction and problems and pain. Finally they all decided to wander out and set out for all parts of the world. The greatest number came to America, many went to Israel, still others to Australia and Argentina.

Here, in America, everyone settled-in well, but they never forgot their beloved Bialystok, the city of their youth. They also swore never to forget their close ones, whom they lost in the Holocaust.

At this end they joined the Bialystoker Center and Home, which they helped to support. They also contribute to other institutions of Bialystok and vicinity, especially those in Israel.

The Jewish of Bialystok have shown the world that, despite the fact that they suffered the purgatory of pain, they never lost their Jewish faith. They, and all the Jewish throughout the world, have erected new homes, established new families, built Hebrew schools and synagogues for future generations. This is the eternal light, the courage of the Jewish People.

Feygele Klein

The Bialystoker Center unites all the "landsleit" all over the world via the "Bialystoker Shtimme," which appears twice a year, and through its great "Yizkor Book." Each year, the Jews of Bialystok, Grodno and vicinity gather on the Day of Remembrance, when the martyrs, brothers and sisters, who died for the sake of Kiddush Hashem, are honored and remembered. They express the hope, that such savagery will never ever again occur and that Jewish suffering will bring our Savior, Moshiah Ben David, in our times."

Become Members of the Bialystoker Center and Home for the Aged

"PEACE IN THE NEW YEAR" IN AVERY FISHER HALL

The annual concerts, which are traditionally arranged by the Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged, have evolved into events of high artistic levels, with the participation of a number of "stars" of the Yiddish and American theatre and concert stage.

This year's program, a musical review in Yiddish, Hebrew and English, was laden with multicolored melodies emanating from The State of Israel, beloved Yiddish folksongs as well as English tunes, all dedicated to our dear, beloved Eretz Israel.

The audience extended a warm greeting to the President and Executive Director of the Bialystoker Center and Home, Sam Solasz and Izaak Rybal.

The filled-to-capacity audience at Avery Fisher Hall experienced great pleasure from the event and spontaneously expressed their appreciation to the artists, who created such an outstandingly warm atmosphere by their performances.

The appearance of Claire Barry especially, with her renditions of a cascade of Yiddish Hebrew and English songs in her inimitable artistic interpretation, her highly professional artistry, her unique talent, impressed the audience, who reacted with stormy ovations, acknowledging the great and still fresh talent of this popular Jewish singer.

We must also acknowledge Ms. Barry's successful choice of songs from her vast repertoire.

The internationally known, beloved actor, Mike Burstyn, who currently resides in Israel, caused the audience to laugh most heartily. His jokes in every language, his humor and imitations and his varied program, were balm to those who were in the audience. The New York Jews, who thirst for Yiddish humor, songs which speak to the heart, witty scenes and imitations, were witnesses to a well-deserved success.

Mike Burstyn proved to be a highly talented actor with a wonderful voice.

The violin virtuoso, Sasha Tormas, demonstrated with his expertise and technique his total understanding of how to cause his violin to express his music and his will. It is difficult to find a violin virtuoso, who understands, as this one, how to win the affection of the large and appreciative audience.

A world of humorous episodes were presented by the comedian Bernie Berns, who, in genuine Jewish informality and understanding, poked fun at the negative events in our lives.

We applaud the orchestra, conducted by Sol Sicari, for their fine accompaniment for the guest artists and Mr. Sicari for his solo performances. The professional decorum and totality of the music and the general program, were most impressive.

Most deserving of appreciation for the concert is the Executive Director, Izaak Rybal, as well as Mrs. Ada Einhorn, whose untiring efforts and energies were directed to providing such an unforgettable event.

Shimon Feiginoff

PERLES ALBERT KOENIG & BEALE

ATTORNEYS AND CONSELORS AT LAW
950 THIRD AVENUE
NEW YORK, N.Y. 10022
(212) 756-3700

September 18, 1990

Mr. Izaak Rybal
Executive Director
Bialystoker Home for the Aged
228 East Broadway
New York, NY 10002

Dear Mr. Rybal

There is always the mental picture of our background and family ties when the exciting and warm voice of Claire Barry reaches out to touch our hearts. I am sure that her recent performance at the Bialystoker auditorium brought back memories of many yesterdays to the appreciative audience. In a flash, her presentation carries us back to the days when we first heard the songs of our parents. Her performance fills us with love and reminds us of tradition.

As I write this, my memory recalls the wonderful times as a child, when with my parents and four older brothers, I was taken to the Bialystoker "affairs." The reason I was taken along was because those were the days before "baby sitters."

I thank Claire Barry for bringing back to me the memory of being a Bialystoker. To all of our Bialystoker family, wherever they are, may they always know freedom, love, good health and, most of all, be under the umbrella of G-d.

A Happy New Year,

Jerome A. Perles

A VISIT TO BIALYSTOK

• *By Sh. Zabuski*
Paris

Recently I visited Poland together with a large group of Jews and Frenchmen. Among others, we also visited Auschwitz, which made a shocking impression on all of us. I took this opportunity to take a taxi from Warsaw to Bialystok, where I had not been since 1943, following the liquidation of the ghetto.

There I saw a sad picture of what remained of beautiful, vibrant Bialystok. The city really did grow – from the 120 thousand inhabitants who lived there before the war, there are now 250,000. They built huge houses, pressed close together, but without taste. Despite the small changes, the Poles are depressed, sad.

The beautiful streets of Bialystok are not to be recognized. Gone is the fish market and Piaskes where I lived. I looked for Plutonova Street, near the barracks, but nothing remained. The names of the streets, where we lived, have changed. Older Poles still remember them a little and speak with nostalgia about those times.

Only the entrance to Bialystok looks as it should, but when we arrived at the station, we felt sad, I wanted to buy a map of Bialystok, but could not get one for any amount of money. The chauffeur we hired came from Warsaw so we had to search a long time before we could find anything. Everything we saw made a sad impression on us, but one thing touched me deeply, moved me to tears.

I went to what had been the cemetery on Zabia Street, where there is a stone monument engraved in Polish stating that there rests the ashes of 3500 murdered Jews. From afar we saw children there and I trembled. I thought they were playing on such holy ground. But when we came closer, we saw that the children were laying flowers and lighting candles in small cans and I felt my throat tighten and I burst out crying like a small child. Because actually, on this site, after the liberation, they dug up the bodies of small children who were brought from the Jewish hospital during the liquidation of the ghetto. And among the exhumed children was one of mine, a baby, only a few weeks old, whom we had left at the hospital ...

This was the most difficult moment I ever experienced, after my visit to Auschwitz, Birkenau and Majdanek.

Of course, we also visited the cemetery of Bagnotka, where there are many monuments – still intact and with difficulty you can read the names; many have already sunk deep into the earth, and one can see only the upper part; and many, very many broken ones, which tore at my heart. There I found what I was looking for – the monument. One sees the names clearly, but if it is not taken care of properly, in time it will become neglected and destroyed.

Monument to Bialystoker Martyrs at Majdanek

I spent only a few hours in Bialystok, because the ride from Warsaw took three hourse onw way. Unfortunately, I didn't have enough time to see the few Jews who still live there. I hope, however, to go again and to see to it that I bring some order to what still remains there of our families.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for the Aged

have been stopped, if there had not been young people, who participated in them, who had been incited by slogans of revenge. Polish youth! Don't permit yourselves to be involved in disturbances, which are organized by characters, whose aim is only to beat and rob. Poland demands the greatest efforts on behalf of the entire society to instill peace and order. Polish mothers! You have given Poland your sons in the struggle for independence. Don't allow your children to become enmeshed in barbaric disturbances which will cause them to be stained. Unpermittable performances, no matter which side it comes from will be stifled with all our might.

Victor Misky,
City President"

The City President's appeal made a good impression on the Jewish population. Contrarily he caused dissatisfaction among part of the Polish society, especially because of the fact that he reprimanded the school-youth for participating in the pogrom. Later, there began to appear anti-semitic signs, written on drawing paper used in the schools saying: "It has already begun," "Jews, leave the Polish house," and others. The Police, who was powerless during the pogrom, now showed its strength in disposing the signs.

Upon recovering somewhat from the horrible pogrom, the Grodno Jews began to organize themselves in order to present an opposition in the event of a second pogrom. In the Jewish area, in the "shul" courtyard, the police again showed its power. During the night of Saturday to Sunday, they arrested 13 Jews in the "shul" courtyard and in Bregman's "Bet-Medrash" on Mietchanska Street. With Commissar Newman in the lead, the police murderously beat the Jews, adding, "They have beaten you too little."

Two Jewish lawyers, Firstenberg and Lachman, took a great interest in the destiny of the arrested Jews. After serving for 2 days, the Jews were freed. The arrest made a deep impression on the unprotected Jewish population in Grodno.

* * *

Several days following the pogrom, provocative rumors began to spread in the city. Among them: On Dominikanska Street, a Jewish girl allegedly stabbed a Polish captain; a Jew from Grondzitska Street, by the name of Snarsky, allegedly beat several Gentiles as well as a postman; the Jews broke the windows of the Frantsiskaner Church; and that the Jews are preparing to throw a bomb into the "Bozhetsialo" procession, which was to take place shortly.

Of course, this all proved to be untrue eventually. It did not, however, stop the hooligans from sowing hatred and malice against the Grodno Jewish population.

* * *

The first Jewish victim, Israel Berezovsky, died in the hospital on the second day after the pogrom. The government set the funeral to take place on Tuesday, June 12, 1935, at *5 o'clock in the morning*, taking the shortest way, by means of side streets, from the hospital to the cemetery. First came the Jewish businessmen of Grodno, who arranged the funeral; the chairman – Trop-Krinsky, A. Yezersky, Lawyer Zaday, D. Alperstein, Rubintchik and Braderwein. A group begins to assemble. Police and gendarmerie appear in considerable numbers in the hospital courtyard and the surrounding area. The chief of security, H. Kashevski, also came.

It was already almost 5:30 A.M. and the Police Commissar was in a hurry to begin the funeral. A large group follows the coffin slowly, step by step, to the cemetery on Grandzitsky. There, a larger crowd is already waiting, totalling about 2,000 people, who came to pay their last respects to the innocent victim. As they lowered the corpse into the grave, the chairman Trop-Krinsky makes the eulogy. Among others, he said, "This is no speech, only a bitter scream of pain. As a result of our blood and tears, the world shudders. It isn't the child of the unlucky family who has fallen, it is our – everyone's – child, a victim for all Grodno Jews.

After the eulogy, the Kehilah chairman says Kaddish in the name of the entire Grodno population. Young and old, men and women, mourn the misfortune, which has so unexpectedly and painfully descended on the entire Jewish population of Grodno. Following this, the chairman proclaims a week of mourning. The assembled begin to disperse while still under the strong influence of the remarkable mourning – demonstration. The victim remained in his eternal rest and as a sign of mourning, throughout the entire city, without any sort of command, all the Jewish businesses were closed for half a day.

All this occurred in 1935, without knowing that 7 or 8 years later such a huge tragedy would take place; when the survivors of the pogrom together with close to 30,000 Jews in Grodno, would be destroyed by the Nazi beasts and their assistants, the Polish hooligans of the Shvuot – Pogrom in Grodno.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for the Aged

the entire city. The incited angry mob raged on Yeruzalimska, Brigidska, Platz Batory, Napoleonska, Mostova, Podol, Mieshtshanska, Slobodke, Ozheshkova and others.

Because of the Shvuot holiday, the streets were full of strolling Jews and the Pogromites beat whomever they came across, even the tiny babies in the carriages, whom their mothers were taking for a walk. The whole city was overcome by panic. Jews tried to hide wherever they could and one couldn't find a policeman under any circumstances anywhere. Military people walked the streets quietly and when the Jews appealed to them for help, they answered that they had not received any orders to do so.

The government representatives were bewildered. The "Starosta" was also afraid to go out into the streets and when the heads of the Kehilah appealed to him on the telephone, to do something, he answered angrily: "I won't permit you to meddle in my affairs."

For three hours, the hooligans wreaked havoc without any resistance. They beat, broke windows, stole from stores and private homes, as much as they could. The situation worsened because of the fact that, in addition to the wild band, the sewer workers, who were installing the sewage system in the city, also joined in.

The Jewish representatives then appealed to the city President, Misky, himself a military person. He was successful in prevailing upon the military authority to send gendarmes into the streets. Only then did the rowdies disperse. It seemed that the organizers of the pogrom were better prepared than the government, because on that same day, at about 10 o'clock at night, the rowdies entered the suburb, beyond the bridge. There they raged until 2 A.M. and made an even greater pogrom than they did in the city. The "Staroste" later gave the alibi, that a larger number of the Grodno police force was then out of the city at another location.

For seven hours, the pogrom lasted, during which time the Jewish inhabitants of Grodno were completely unprotected. The only area which the hooligans avoided entering, was the "Shul" courtyard the "Troytse," where, primarily, Jewish butchers, porters and draymen lived. The pogromites knew well, that there they would meet opposition and would probably not leave intact.

Following the pogrom, the police brought the Jewish wounded to the Jewish Hospital. They were: Hirsh Greenbloom, 23 years old, who received a knife wouund to his head on Pierocki Boulevard; Leibl Butshinsky, 39 years old (he died recently in a kibbutz in Israel); Izaak Leipinski, 24 years old, Shlomo Pozniak, Jacob Rodinsky, 36 years old; Gedalye Becher, 52 years old, mercilessly beaten by the hooligans on the corner of Vilensky, and died a few days later as a result of his wounds; Yosl Berezovsky, 21 years old, son of the conducter of the large "Shul," who died two days later; Esther Andres, 43 years old, beaten, together with her husband, the Hebrew literary figure Ben-Avram; Shmuel Kleinbart, 26 years old; Berl Achun, the goalkeeper of the "Maccabees"; Abraham Burde, 22 years old.

The Jewish doctors, who treated the wounded, were: Finkel, Lipnick, Bloomshteyn, Neiman, Butensky (suburb), Seinensky. They treated more than 50 Jews, but, as noted, two of them died. May their memory be honored.

* * *

Several descriptions of the wild fury: a band of 15 rowdies surrounded the Jewish house and shop of Cantor. With axes, they demolished the doors, destroyed all the furniture and stole belongings, clothes and other objects. The Cantor Family, consisting of 4 people, escaped, via the back door, to a neighbor, a Polish officer, who hid them in the bathroom. The rowdies came to the Polak and demanded to be shown where the Jews were hidden. The officer gave them his "word of honor" that the Jews ran away. Only then did the gangsters leave. It's important to mention, that Cantor's 14 year old son suffered a nervous breakdown as a result of his experiences.

In the suburb, at Handelsman's, the gang broke down the door with axes. Handelsman went out to them and offered them 500 zlotys to leave him alone. But the gangsters answered that they wanted both the money and the lives of the Jews. The rich Jew hid in the courtyard until things calmed down.

At Shmuckler's store on Brigidska Street, the hooligans caused a terrible destruction. On the main street, Dominikansks, they broke all the display windows of the Jewish stores and dragged out the wares. Taking part in the pogrom were gymnasium students, who stood side by side with the "heroes" of the underworld. Christian women went with bags, collecting the loot.

* * *

Only on the morrow, Saturday, the 8th of June, did the government send police to keep order. The City President also announced to the populace, among others; "In our city, certain things occurred on Friday, which have no equal in the beautiful tradition of Grodno. These unrests could easily

history of Marxism-Leninism was taught previously.

After receiving its "freedom" the Jewish population in Grodno organized and created a committee. As chairman, Chankin, who comes from a small town near Grodno, was chosen. As we learn, many Jews attended the first meeting, even those who never even identified themselves as Jews and for the first time discovered a Jewish environment.

The Jews of Grodno have, for the first time, celebrated the Passover Holiday with matzos, wine and other traditional dishes. The "Sochnut" in Israel, sent a special representative by the name of Raffeld to Grodno, who brought with him gifts for 250 Jews. As a result, more than that number were not invited to the Seder. It was conducted in Hebrew and Grisha Chosid translated the Hagoda into Russian. It is to be hoped that next year the Seder will be better prepared and will permit the attendance of more Jews.

For the first time, too, the Grodno Jews arranged an evening dedicated to the Holocaust, which took place on April 22. In an interview which I had with one of the organizers, who came to Israel as a tourist (for certain reasons I am omitting his name,) I suggested they plan this memorial for April 19, which is the symbolic date of the uprising in the Warsaw Ghetto, or a week before Purim, when the Grodno Ghetto was liquidated. He said he would take this under consideration.

In reply to my last question: What were the reasons for the rush to leave everything behind and run from Russia in general and especially from Grodno? The answer was simply – Antisemitism. The hatred towards Jews was earlier also great enough, but today they (the Jews) are frightened. Today they speak openly against the Jews. In Grodno it is not felt so strongly yet, but the discrimination is great. You see no Jews employed in any institution or govenrment agencies. They are "Yidn reyn" (clean of Jews).

The youth feels that it has no future there. Most of the Jewish Young people are well educated: doctors, engineers and other professionals – and they try to leave the "Paradise," the sooner, the better. Of course, their parents help them, give them their blessings or even leave Grodno with their children.

This is the sum total of our once beautiful Jewish home-city – Grodno.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for the Aged

BLOODY "SHVUOT" IN GRODNO IN 1935

• ***By I. Drasnick***
Ramat-Gan, Israel

It is now 55 years since that mournful Shvuot Day. The huge pogrom in which two Jews were killed and 50 were wounded. With this article, I would like to refresh the memory of my Grodno landsleit and simultaneously to erect a monument to the memory of those innocent victims.

During the night of June 4, 1935, in the Jewish dance-hall belonging to I. Reiser, a sharp argument arose over a girl, a Jewish boy and a Gentile one. Upon leaving the dance-hall, while out in the street, the argument went from words to actions. A fight broke out; the Jewish boy drew out a knife and wounded the Gentile. He died on the way to the hospital.

The young Gentile had served in the Navy and various trouble makers started an incitement, stating that Jews murdered a Polish military person. The police immediately arrested the Jewish stabber and it appeared that with this, the sorrowful incident would come to an end.

The funeral of the young Gentile was slated to take place of Friday, June 7. That morning, rumors rang through the city, that disturbances were about to occur. When the funeral cortege began to move from Brigidska Street, the 29 year old Hirsh Atlas was lightly wounded by a knife.

Despite this, the Jewish population was calm during those days. The same day, the sport-club "Maccabee" left to participate in a contest in Bialystok and many Jewish youth organizations left on excursions into the forests around Grodno. The Grodno Police had, for the funeral of the Gentile, appointed a small number of policemen and secret agents. Participating in it was a crowd of a thousand, among them many "Endekes" and members of the uderworld.

Right after the funeral ceremony, a large group, who had previously been well organized, summoned the crowd to avenge themselves on the Jews. The few policemen were literally helpless, and the rowdies also made fun to them. Around 7 P.M., a multitude of several hundred rushed from the cemetery into the city. The police didn't even attempt to block their way and this encouraged the rowdies.

They divided up into groups and set out for the Jews. In half an hour, the rowdies took over almost

HOW DOES OUR BIRTH-CITY GRODNO LOOK TODAY?

• *By I. Drasnick,*
Ramat-Gan, Israel

With the current large Aliyah to Israel, there arrived also Jews from Grodno, many tourists, too, came from Grodno, and through them we had the opportunity of receiving regards from our old city of our birth. Grodno, after the horrible World War, quickly and broadly rebuilt itself, more so than other cities which had been destroyed. Unfortunately, it has remained virtually without Jews.

Prior to the outbreak of World War II, Grodno contained a population of close to 60,000 inhabitants. Among them were 30,000 Jews. Today the population counts 280,000, but the number of Jews is very small.

Of the one-time Grodno Jews, there still remain in the city a few dozen. After the War, Jews from neighboring towns, as well as from Russia, arrived in Grodno. Today there are about 1500 Jews residing in Grodno; in the surrounding regions, there are another 1000 Jews, totalling about 2,500 Jews.

Many of those who came from Grodno and still remember the city well, will probably ask: Where are more than 1/4 of a million people living? The answer is, the old city remained as it was. The houses which had remained intact, still stand and the damaged ones have been rebuilt. This is only part of the city. It expanded as far as Fishki and Lososne, where they constructed new developments of tall houses, and that's where the larger percentage of the population resides.

In order to connect the old city with the new, as well as the surrounding peripheries, more that 200 buses and trolley-buses cruise; the whole city is strung with electrical lines for the trolley-buses. Such a large city also needs employment opportunities, so that, in addition to the old factories – the tobacco factory, the bicycle factory, tanneries and others, there are newly built larger factories, such as textiles, auto parts, a factory for ready-made clothes and many other endeavors.

In the city many schools, high schools, universities, a medical school and a polytechnic, where engineers are educated, were erected. Also a large train station was constructed as well as a new city theatre. They are the largest and most beautiful in all of White Russia. Also the old city theatre has remained standing on the same site and has been turned into a puppet theatre for children.

Among the Jewish institutions that have remained almost intact, are the large shul, the city's Talmud-Torah, the Tarbut School, the Jewish home for the aged, the hospital (the "Bogodelnia"), and, in another sense, also the "Vodo Katchke." The Jewish cemetery outside of the city is almost unharmed. Until recently, the Jews would bring their dear departed once to be buried there. Today, it is closed, fenced in, and the remaining Jews try to keep it clean. One can still find the gravestones there from many years before the war.

This is, more or less, the general picture of Grodno as it is today. And now, about Jewish life in Grodno as it is now.

As is generally known, with the arrival of Gorbachov to power and the introduction of "Perestroika" and "Glasnost," a tremendous change took place, almost a revolution, in the general life of the Soviet population. This, too, of course, influenced the life of the Jewish population.

One of the negative changes occurring in the Soviet Union is, that with this "freedom," also antisemitism returned, race hatred and animousity towards the Jews. For the Jews, this "freedom" brought a positive development – the revitalization of the Yiddish culture, connecting with world-Jewry and the opportunity to emigrate, for those who have the chance to do so. However, we know that not all the Jews will be able to emigrate; the greatest percentage will probably remain there, so that all attempts are being made to propagate Yiddish culture and to further Jewish survival there.

Among the previously mentioned 1500 Jews in Grodno, are those who have already forgotten all about Judaism, after 70 years since the Russian Revolution. These are the older people. Of course, the youth knows nothing of Judaism and they must begin with the ABC's. Among them are also some, who experienced the Hitler Tragedy. Before the war, they were only young children and today they are the ones who set the pattern in regard to the Yiddish and Hebrew languages.

In Grodno there were two groups created to study Yiddish and Hebrew. The teacher of Yiddish was our old teacher, Zhukovsky, who is prepared to do this, but regretfully, no students come. Contrarily, Hebrew is taught here by our Grodner Grisha Chosid, who is a graduate of the Tarbut School of Prewar Grodno. Attending these classes, which are given twice a week, are from 10 to 15 students. It is interesting to note the fact that the Hebrew students are taught in the same building where the

ON THE 47th ANNIVERSARY OF THE UPRISING AND THE DESTRUCTION OF THE BIALYSTOKER GHETTO

• *By Sh. Zabusky*
Paris, France

August 16, 1990, marks the 47th anniversary of the heroic uprising in the Bialystoker Ghetto. It began as a result of the example set by the glorious Jewish boys and girls of Warsaw, who, so heroically, fought the strongly armed Hitler – murderers, whose goal it was to completely destroy our people.

Since the 16th of August, for more than a week, they battled furiously against the Fascist enemy, and didn't permit themselves to be voluntarily led to their deaths, to Treblinka and Majdanek, presenting a strong resistance, despite their heavy losses at the hands of an enemy who was armed "to the teeth," with all the modern weapons. The Jewish fighters stood, and fell in an unequal fight.

It started with the hanging of posters on the walls, which summoned the inhabitants of the ghetto to gather on Yuroviecka and kupiecka streets, announcing that one may take along a small package of the most necessary items. There was a tumult, a turmoil, because everyone knew that the final hour was approaching.

Our entire family and neighbors hid in the attic, believing that the Ghetto will still remain after a certain number of Jews would be taken. But the Nazis, together with the Jewish Police, went from house to house and, whomever they met, who put up a resistance, was shot on the spot.

We did not remain long in hiding. One after the other, we crawled out and gathered together with the rest of the people, until we arrived at the Jewish hospital where there were already fights taking place between the Jewish self-defense and the German beasts.

We immediately noticed that a tank was burning. It had been ignited by a firebomb (which was called a "Molotov cocktail"), thrown by a group of Jewish Partisans who came out of the forest, breaking down the ghetto fence.

All four corners of the ghetto were burning. This was to have been the signal to break out of the ghetto, and to run into the forest in larger numbers. A reinforcement of new German tanks, however, which were accompanied by airplanes which sowed death on the Bialystoker Ghetto, made that impossible.

To the aid of the Germans, came the Ukrainians and Lithuanians, who chased us down Yuraviecka Street, beating us with the butts of their rifles, and a passing tank crushing the Jews, who stood in its way, leaving them in a bloody mess. Thus, more than 50,000 Bialystoker and all the neighboring city Jews were chased between rows of Germans and their "helpers," who were standing a meter apart from each other. People fell upon each other. Many lost their minds. Women fainted. People tore the hair from their heads. And so we arrived at the large field of Petroski, where we were made to lay pressed together on the cold earth the entire day and night, hungry and thirsty, separated from our families.

At dawn, the Germans chased us to the freight cars which were already standing by, and again, horrible scenes took place. Mothers refused to be separated from their children, and men from their wives. but the Germans with their rifles in hand drove younger men and women separately into cars, and also older people and young children into other cars. Only a wave of the hand or of the rifle meant living or dying. The cars were sealed as for animals.

Forty-seven years have passed since the disastrous Bialystoker tragedy. I mention it today, like every year, since I took a pledge that as long as I live, I will write about it each year.

We should bow our heads to the heroism of our glorious youth and also to the illustrious memory of the heroes and martyrs, who were gassed in the crematoria of Treblinka and Auschwitz; to those, who were shot in the ghetto; to the 3,000 Jews who were burned alive in the Bialystoker Synagogue.

We pay our respects and give eternal glory to the heroic fighters, the courageous commanders of the ghetto, Daniel Moshkovitch, Mordecai Tenenbaum, Tamaroff, Antony Yakubovitch, the martyr Itshak Malmed. We honor the thousands of nameless fighters-for-freedom and for the honor of the Jewish People.

BUY AND HELP US PUBLICIZE THE NEW BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

FESTIVE OPENING OF THE SMORGAN FAMILY AUDITORIUM

• *By M. EISENBUD*

During the six year existence of the Holocaust Center, many events and planned construction projects were realized. Starting with the first step taken by the museum, the need for more exhibit space, for a larger lecture hall, took priority.

After purchasing the second building and transferring the secretariat and working rooms, the hall was free for increased activities. The solution, it seemed, was only a temporary one. The project of connecting the two buildings by adding a two-story one – seemed to be the answer to our problem.

Thanks to the well-known philanthropies in our community – the Smorgan Family – it was possible to realize the project. Now the Holocaust Center contains a beautiful auditorium with 500 seats, controlled air-conditioning and heat, movie equipment for the showing of films. The films contain, in addition to documentary proof of Nazi bestiality, also psychological educational motives which exact the proper reactions from the students. They are children between the ages of 14 to 18 years, who study in the Australian school system, and the documentation with which they become acquainted, enables them to understand what Nazism means and also why the entire civilized world rose up to defeat this brown plaque and to destroy it.

To witness this historic event – the unveiling of the Smorgan Family Auditorium – close to 1000 people came, as well as important government personages, such as the Minister Claude Holding, the Israeli Ambassador Tsvi Kadar, the leader of the opposition, Andrew Peacock, Lord Mayor of Caulfield, Mr. Bloom, President of the Jewish Kehilah Samuel Rosenkrantz, President of the Zionist Federation, Johnny Baker and other prominent personalities of the community.

On this occasion also the reconstructed exhibit of objects and photographs was opened, planned and expedited by Saba Feniger, according to expert instructions given by an architects specializing in museum planning.

The audience which was present expressed its recognition to the Smorgan Family for their generosity in solidifying such an important institution as a holocaust and research center.

The art work in the auditorium, painted by the famous artist Stephan Knopp, convey (the holocaust) in subtle colors and symbols, from which the Jewish tragedy screams out. These paintings were brought from London by the ex-concentration camp inmate, Frank Dobia, and presented as a gift to the Holocaust Center.

For the development of the Center – and we stress this – we are grateful to the men and women who provide the students of the schools with first-hand information – as ex-inmates of concentration camps. Their tattooed arms cause a reaction of confidence and shock, surprised at how these people con relate their experiences without breaking down.

On the photographs: Victor Smorgan opens the Smorgan Family Auditorium. From the right: A. Goldberg, M. Eisenbud, B. Nisenbaum, A. Freilich, B. Furmansky, A. Sokolovitch and Mrs. Sonia Weitzman.

At the celebration, acknowledgement was given to a number of co-workers. We would like to add to the list of deserving co-workers the names of: Chana Eisenbud and Mrs. Hertzberg, volunteers who helped organize the event; Celia Sokolovitch, the editor of our journal. By subsidizing the Smorgan Auditorium the family made a noteworthy contribution to erecting a monument to the Jewish world which has disappeared and to its innocent victims of the Nazis.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for the Aged

MAXIM LITVINOV (WALLACH) ON HIS 50TH "YORTSAYT"

• *By Barukh Boratz*

Next year will mark the 50th year since Maxim Litvinov, famous Communist, longtime Soviet diplomat and Foreign Minister, passed away.

He was born in 1876 in Bialystok, into a religious Jewish family. During his childhood, he studied in a Bialystoker "cheyder," together with all the other Jewish boys. Later, he became involved in the labor-movement and conducted underground revolutionary propaganda among the workers. For this activity, he often was arrested and confined in czarist prisons.

In 1902 he ran away from Russia. He lived in London, Switzerland and in other countries. There he became acquainted with Lenin, Trotzky and Stalin. Other Russian revolutionaries also established bases there, from which they conducted their propaganda and, especially, the raising of funds for the construction of Communism.

Toward this end Stalin, revolver in hand, would attack the Czarist banks and steal a lot of money from them. He also involved Litvinov in this action. He needed someone with an honest face who could spread the larger denomination currency, such as 1000 Ruble notes, to travel with them to other countries and exchange them for smaller currency. This important work made it possible to support the underground Communist world – movement. The Paris police, had, however, already cast an eye on Litvinov; they arrested and imprisoned him in the Paris prison. Because of his fine ability in French, he was successful, however, in escaping from the French gendarms.

Litvinov was also the courier for distributing and carrying newspapers from abroad to Russia, through the vast network which he constructed. In this manner he would also send arms, because the communists had already begun to prepare themselves for the revolution in 1917. Later, he became part of the leadership, together with Lenin, Trotzky, Stalin and others.

Litvinov served as the Soviet Ambassador to London, Berlin and other countries. He succeeded in establishing good relationships abroad and in 1930 he was appointed Foreign Minister of the Soviet Union.

In 1939, the situation in Europe became very tense. At that time two blocs were formed: one of America, England and France; the other of Germany, Italy and Japan. The latter became very aggressive and Stalin decided to side with Germany. He thought that by establishing an agreement with Germany, he would be successful in enlarging the Soviet empire and Communism in Europe. Stalin then deposed his Jewish Prime Minister, Maxim Litvinov and appointed Molotov in his place. He knew that Litvinov was against his politics concerning uniting himself with Nazi-Germany.

In addition, to Litvinov, Stalin deposed all the Jews in the foreign ministry. Some of them were simply murdered and others were exiled to Siberia and imprisoned. Litvinov, himself, was not bothered

Maxim Litvinov

by Stalin, who felt that he would still come in handy.

As soon as Hitler attacked Russia, Litvinov once again appeared on the political scene. Stalin promptly sent him to Washington as ambassador, to seek help. One of Litvinov's great accomplishments was actually to get large amounts of credit. America also gave Soviet Russia a billion dollars and everything else it needed. Litvinov, the one-time Jewish boy from Bialystok, knew how to talk to the American leaders.

After accomplishing the rescue mission, which saved Russia, and following Hitlers defeat, Litvinov returns to Moscow. In 1946, he is informed that he is released from his job and is to be retired with a pension.

During his final years, Litvinov slept with a revolver under his pillow. He expected that they would come to arrest him and then he would commit suicide.

Litvinov died on December 31, 1951, "Pravda" carried a small obituary and it was not even permitted for flowers to be placed on his grave.

JERUSALEM'S NATIONAL LIBRARY AND UNIVERSITY HONORS THE NAME OF DR. JOSEPH CHAZANOVITCH O"H

• **By Arye Shamir** *(Israel)*

The National Library and University in Jerusalem has decided to perpetuate the memory of our landsman, Dr. Joseph Chazanovitch o"h (1844-1919), by naming a wing of the National Library, containing the manuscripts section and collections of prominent personalities such as Prof. Einstein, Zygmund Freud and other world greats, for him. A suitable inscription is visible at the entrance of the wing. (Please see accompanying photo.)

The relationship between Dr. Chazanovitch and the National Library is as old as the Library itself. Even in the last century, Dr. Chazanovitch – while racing around attending to his patients in the poor streets of Bialystok, dreamed of creating a library in Eretz Israel, where there could be a concentration of books on Judaica and other cultural treasures, gathered from throughout the world.

His wish becomes even more tangible after his visit to Jerusalem in 1890. On his return, he throws himself into realizing his goal with all his strength and all his devices. He collects books and *sfarim*, ships them to Jerusalem, to the then already established Library. During the 20 years of his activity, the number of books and other material he sent amounted to tens of thousands, an extremely significant number for the still young Library.

Since then, the National Library has experienced many periods. Restlessness, wars, difficulties as well as growth and development. In 1920, the Library is taken over by the Zionist Organization, 5 years later it is incorporated into the Hebrew University in Jerusalem. Following the proclamation of the State of Israel in 1948, the campus on Mt. Scopus is totally surrounded by the enemy Jordanian powers. The Library containing half a million books remains cut off from the Jewish settlement for 19 years, until the liberation in 1967. In those difficult years, the Library is relocated to the newly constructed University Campus in Givat Ram, in a modern equipped building, where it grows and develops. The treasure of books has now increased to a total of two million. Today, the National Library is the most extensive and important institution of its kind in the whole world. It is a center for Jewish research and study for scientists and students, Jews and non-Jews, from dozens of countries.

In the wing named for Dr. Chazanovitch, there is an assigned place for the treasures from Bialystok. The Bialystok archives are contained in a separate collection of books and materials, catalogued on thousands of index cards, about Bialystok and vicinity. This particular archive will be available for researchers and historians, hopefully, in about two years, if the necessary budget can be arranged. The "Ginzach Bialystok" is conducted by a committee consisting of Aryeh Mohilever (a great-grandson of our famous Rabbi Shmuel Mohilever), Professor Menachem Shtern (who was the recipient of the "Israel Prize for Jewish History") and other prominent personalities. A group of historians and bibliographers belong to the Honorary Board of "Ginzach."

We must mention, and with great satisfaction, that the name of Dr. Chazanovitch is finally being perpetuated, (better later than never), in a most suitable manner by the National Library. Its founding and growth was his life's dream and he served it for many years with all his strength and devotion.

Dr. Chazanovitch died in tragic loneliness, homeless in far off Yekaterinislav. Our generation, having grown up in Bialystok between the two World Wars, could not have personally known this wonderful human being. Since our early childhood years, however, we heard our parents tell many beautiful stories, some sad, some humorous, about this beloved and somewhat absent-minded doctor, who faithfully served the sick in the poverty of Bialystok, the burning Zionist, book collector, etc. This myth became the symbol of Jewish Bialystok, which was considered to be an equal partner in his activities. Hundreds of Bialystoker Jews donated their books for this worthy cause. The current honorable recognition of Dr. Joseph Chazanovitch o"h is also an honor for our memorable home town as well.

Bialystoker Memorial Book Is Warmly Received

The Bialystoker Center in New York continues to receive letters of warm praise from landsleit and friends concerning the monumental Bialystoker Memorial Book.

THE HATE CONFERENCE IN OSLO

• ***By Joseph Dobryman***

When one writes an article for the "Bialystoker Shtimme" it is natural to feel that we want to write about our old Bialystok. First of all, Bialystok has a special place in our hearts, and secondly, despite the fact that so much has already been written about Bialystok in the "Shtimme," nevertheless the topic will never lose interest for us.

Bialystok was a city, known throughout the Jewish world for its cultural, political and religious life, of which we are proud even to this day, and as far as the Bialystoker Center and Home in New York, under the directorship of Friend Izaak Rybal, it continues in the same vein of great accomplishments, for which our Bialystok was so well known.

Today, however, I don't want to write on the topic of Bialystok. Today, I want to write about a conference which Elie Wiesel, the Nobel-Prize winner, and one who experienced the Second World War and the concentration camps while still quite young, called in Oslo, Norway. Those who were invited included Nobel-Prize winners, presidents, amongst whom was also President Mitterand of France; the past President of the United States, Jimmy Carter; the freedom-fighter of Africa, Nelson Mandella; 70 writers, scientists and academicians from throughout the entire world and a great number of Nobel-Prize winners.

Elie Wiesel named this conference, the "Hate Conference."

On the agenda of the Conference was the question of why mankind is full of hate.

This topic brought to my mind our sorrowful past. With what kind of anger, with what kind of brutality were we, the witnesses of the greatest destruction in the history of mankind, treated during the Second World War, by the Nazis and also by a percentage of the German population, and I arrived at the decision that Elie Wiesel is right. One must be full of hate in order to be able to perpetrate such horrible criminal acts. How else can one explain the brutal treatment in China, where so many young students, who had demonstrated on behalf of freedom, were shot by their own Chinese brother-soldiers.

In the current occurrences in the Middle-East, the dictator of Iraq stated that he will destroy half of Israel with his poisonous gases, and we can believe him, because only recently he used the same gases against his own people. There are many such instances, where the hate is so overwhelming that a person is prepared to do the worst to other people, only because he is full of hate.

Because of this, the "Hate Conference" is for us, survivors of the Holocaust, so important. I thought that when such great world-personalities gather to discuss this problem, perhaps they would be able to find a solution for all mankind.

The conference lasted four days, where the great personalities of our generation appeared with long speeches and the bottom line is, that they

Neshka and Joseph Dobryman

don't know and cannot discover why there is so much hate among people: are people born with this hate, or does it begin to accumulate in its youth?

Unfortunately, we did not receive an answer to this complex question, when the conference ended. Still, I would not want to believe that this is a sickness which will never be cured because, if we do not overcome it, our planet will be doomed to suffer future tragedies, which, whatever the price, we must avoid.

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

published by our *Bialystoker Center* in New York we decided to sell the remaining small quantity of copies at a reduced price. You may now obtain this great work containing more than 700 pages in *Yiddish* and *English* $25.00, and we will forward it to you.

Please, mail check and full address to:

BIALYSTOKER CENTER

228 East Broadway, N.Y.C.

Tel. (212) 47507755

A Volunteer Temporary Commitee For absorption assistance to new Olim and their Families, Alumni of the Hebrew Gymnasium and all other educational institutions in Bialystok

Dear Friends,

The recent huge Aliya waves to Israel from the U.S.S.R. is bringing along a few families of our ex-landsmen from Bialystok. Those remnants constitute some of the youth, mobilized into the Red Army during the occupation of Bialystok by the Soviets in the years 1939-1941. They are Second World War survivors who for various reasons (including War invalids) had to continue their lives in the Soviet Union. Yet for over 50 years, they did never abandon their National Jewish identity and longing for Zion, passing that zeal to the second and third generation. They are coming now to Israel with almost nothing, leaving behind them their belongings and various social rights, accumulated for nearly 50 years!

True, the Israeli Government Authorities, the Jewish Agency like all the people of Israel, are doing all they can to absorb the ever growing influx, taking care primarily in providing housing and jobs. Needless to say, the task is very hard, complicated and painful, especially when many family heads are in their seventies.

Following our famous Bialystoker tradition of rendering help and assistance to landsmen-in-need, we, the alumni of the educational institutions in Bialystok, organized on a volunteer basis for the sole purpose of extending material (financial) help for the newcoming Olim.

We therefore appeal to you Dear Landsmen in the Diaspora, to participate in the campaign, by sending a donation you deem proper under the circumstances related to the above. We wish to point out that some new Olim families are enjoying already with gratitude the financial help we extended to them, but the needs are above our possibilities!

For this purpose we opened a separate special account in Bank Leumi - Tel Aviv, Branch 816 - Kikar Malchei Israel No. 9 - Account No. 330577097/80 to order of ADLER - BARTOR (for new Olim). Or you may transfer the donation directly by mail to the address: Pinhas Adler - 26 Hashoftim St. Tel-Aviv 64365. For following up, please send an additional written note to Pinhas Adler for every transfer to the `bank or to the above address.

List of the Olim families:

a. LEON WIGDOROWICZ
   - 3 Families (10 pers.) arrived
b. ZEEV RUBIN
   - 2 Families (6 pers.) 1988-1990
c. ZVI BARENBOIM (LATE) -descendants
   - 4 Families (10 pers.) approved for Aliya in January 1991.
d. We are in contact with 5 other families preparing themself for Aliya.

Members of the Temp. vol. com:

Pinhas Adler, Mordechai Bartor (Paktor), Dov Efrat (Dziwak) - Israel
Lew Mow (Mowszowski), Israel Kipin - Australia

Control temp. vol. com.:

Asher Gofrain, Arieh Lolel (Suchovolski) - Israel

Dear Friends, we ask you kindly to open your hearts and minds, and accordingly your "pockets", remembering the almost lost sons returning with families to their Homeland, after a delay of 50 years!

שלום ובאיחולי שנה טובה

Pinhas Adler
In the name of the Vol. Temp. Commitee

By 1897, the city boasted 42,000 inhabitants and the Jews amounted the 64% of the entire population.

As we can see, the Jewish kibbutz played an important role in Bialystok from its inception until its liquidation at the hands of the murdering Nazis. Their situation was not always the same. There were times when they enjoyed peace and prosperity and at other times, they experienced political and economic crises, which forced a large number of them to leave Bialystok and settle in other countries. This stream reached its peak in the 1880's and 1890's, when many Bialystoker Jews arrived in the U.S., Argentina, Israel and other countries. Wherever they settled, they took along their pride of their home town. They transplanted their spirit and love of life, their creativity and geniality in their new homes.

Shortly before 1941, 80% of the inhabitants of Bialystoker were Jews. Almost all its entire economy and social institutions were in Jewish hands. By 1939, before the Nazis occupied Poland, 100,000 people lived in Bialystok, the ethnic blend included Polaks, Jews, Russians, White Russians, Germans and Lithuanians.

RESEARCHING BIALYSTOK

"The Bialystoker Yizkor Book," which was published after lengthy preparations, attempts to capture the glorius inheritance of the Jewish Bialystok – its unique history and the great impression it made upon the social, political, economic and religious life of East-European Jewry.

In order to understand Bialystok, one must appreciate the entertaining spirit of its Jews as well as their unlimited feelings of empathy ... to help those in need of help, to display sympathy to the depressed, to aid the poor. The most important is, however, the spiritual life, which was varied: with many opinions on all pertinent problems and issues. Bialystok was a place, where poeple grew spiritually and blossomed, which helped them overcome all kinds of difficulties. This community contained people from a variety of economic classes, social levels, political parties and religious positions.

The greatest goal of these Jews in Bialystok was to live in freedom. No one controlled the monopoly on truth, ideas and values. Unforgiveness seethed like a huge cauldron into which had been cast many ingredients.

The Bialystoker inhabitants had a sense of belonging. Everyone felt, that they were part of each other. If the harmful feeling of being estranged occurred from time to time, it didn't last long. This was because in the city there was a meshed net of institutions, organized as well as unorganized, which extended a hand to those who were in need.

As we shall soon see, the development of Bialystok, from a bare, uncultivated swamp in the forests of Eastern Poland, into a blossoming center of Humanity, was due to the creativity and labor of its Jews. Let's take a glimpse into the past and summarily touch on a number of milestones in its evolution.

Circa the 10th Century C.E., the area where Bialystok was located was inhabited by a barbaric, Baltic-Latvian tribe. Some time later, those inhabitants were expelled by the Russian-Lithuanian victors. In 1320, the Lithuanian Count Gedimin founded the town of Bialystok. Afterwards, the town was inherited by one, then another, of the Lithuanian family. In 1542 it became the private domain of the Polish King Zygmunt August.

At the end of the 16th Century, the Aryans ... a Christian sect, which did not accept many of the pertinent Catholic dogmas ... occupied Lithuania and Poland. They forcibly entered a temple, which had been erected many years earlier, and defiled it. These dissidents were expelled and in 1668 Bialystok became a resident Polish territory. In 1795, following the division of Poland, Russia annexed Bialystok. When Napoleon's army marched on Russia, they took control of Bialystok and reigned there for a time. In 1808, the city fell into the hands of the Russians. In 1812, Napoleon captured Lithuania and Poland and three years later, after the Peace Conference in Tilsit, Russia once again forced her jurisdiction on Bialystok and controlled it for more than 100 yeras ... until the outbreak of World War I. Poland regained possesion of the city 1919 and ruled until the outbreak of World War II in 1939, when the Russians ruled the city for two years. The Nazis captured it in 1941 and destroyed it in 1943.

This history reflects the political and social instability of Bialystok during close to one thousand years. This city was like a football, which was volleyed back and forth, first among groups and later among countries, which fought for the dominion over this area. It's a wonder how the Bialystoker Jews were able to, under such horrible conditions, grow, build and establish community-institutions of all kinds and shades.

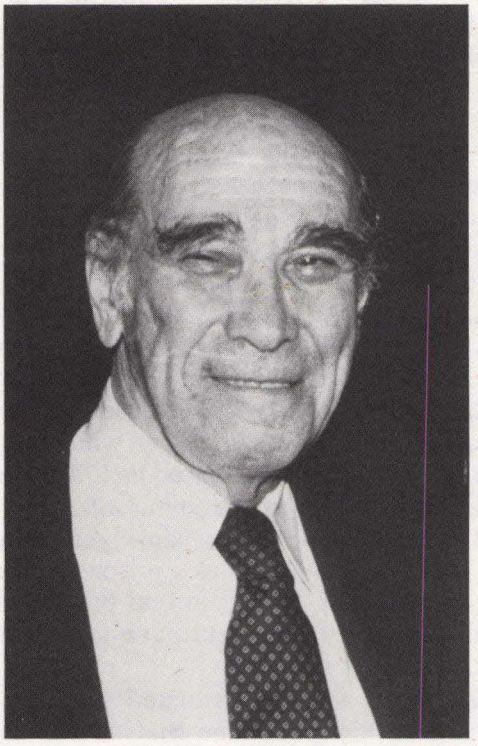
Documents from Tiktin, the first capitol of the region, show that the Jews had already been residing there in 1658. In 1703, the Polish Count Jan Clements Bronitzki built a wooden palace for himself in Bialystok. The old house of prayer was constructed in 1718, on the spot which was later known as the Synagogue Place. In 1742, Bronitzki elevated the village to the status of a city. Jews settled there in 1745. That same year, Bronitzki built a tower, which served as a prison for criminals. In the lower area of the tower, 80 stores were constructed, which Bronitzki gave to Jewish sales people.

Bialystok, which is situated near the Bialy River (from which the name Bialystok is derived), became a safe haven for Jews. Bronitzki invited them to settle there and to build the city; he provided them with land, wood and other materials. In 1749 a small group of Jews arrived in Bialystok, and in 1765 they counted 765 souls. In the fifty years that followed, the Jewish community grew in number and fame. In 1800, the new house of prayer was built on Synagogue Place. Bialystok represented Tiktin as the dominating city, which was surrounded by smaller communities such as Choroshch, Horodok, Yanova, Yashinovka, Knishin, Odelsk, Sokola, Zabludova and Washlikova.

Rabbi Aaron Halevi Horowitz opened the first printshop in Bialystok in 1804. In 1807, 6,000 people resided in the city, among them 4000 Jews. Bialystok became the capitol of the region in 1808.

MAX RATNER, A GUEST

In the beginning it was just like another name. Busy I was preparing for the reunion activities, I listed the name Max Ratner along with the others. "Is he a graduate?" I asked my colleague, Shlomo. "No," he answered. So why will he want to contribute? I wondered. I asked some more and learned that he is a passionate, gentle Jew, born in 1907 in the city of Bialystok, residing in Chista-Polna street and studied in "Tarbut," where he absorbed forever the Jewish spirit. When he was thirteen years old he emigrated with his family to the United States.

Max Ratner

It is interesting to note that among the few things that young Max took along to America, were his notebooks, his school books (e.g., Fishman's), a collection of Hebrew poems and so forth. With the years, Max's Hebrew vocabulary faded some, but not so his love and passion to the Hebrew school of his childhood. Max Ratner was feverishly committed to the land of our roots, and expressed his feelings in a marvellous poem which he wrote when he was only fifteen. Today, Max Ratner is the chairman of the board of Forest City Enterprises, but he also finds time to help Jewish organizations. His commitment to Israel is exemplifying: In 1951, Max Ratner obliged – then industry and commerce Minister, Levi Eshkol – and pioneered a field of chemical industry in Israel. The venture developed into "Frutarum" – a fine factory in the bay of Haifa.

Max Ratner helped to develop student dormitories for the Hebrew University in Jerusalem and the University of Tel-Aviv. He also helped with landscaping the beautiful gardens outside the old city walls in Acre. He contributed to museums and other worthy institutions.

Max Ratner is a successful industrialist, a visionary and a warm Jew. His basic philosophy is that the accomplished Jews in the diaspora should help not just through their checkbooks, but also taking part in building the infrastructure which Israel lacks. By helping with industry and manufacturing, one will help Israel to become self-sufficient, a prerequisite for true independence.

Yacov Samid

LETTER TO THE EDITOR

Izaak Rybal
Bialystoker Center & Home

Dear Mr. Rybal

My getting in touch with you is long overdue. Though you come to my mind often, especially when I receive the Bialystoker Stimme. I admire your monumental performance in maintaining the furthering the Bialystoker Home for the Aged which is the most outstanding Landsmanshaft institution in New York City. For all the awards you received for your achievements on behalf of the Bialystoker Center, you should also receive special recognition for your talented editing and publishing the Bialystoker Stimme in both languages.

I was happy to see in your last edition the picture of my friend, Sam Neeidorf and his beautiful family. I knew his parents and Sam when he was a child. It brings back memories of Bialystok. I had the pleasure to visit him and his family in Los Angeles. At the pleasant visit, besides his spouse, I met his uncle Pogorelsky. There were a number of Bialystoker at that visit. I believe it was in the early fifties.

G-d bless you with good health so you may have the strength and enthusiasm to continue the good work for many years.

I hope to see you in Miami Beach soon. Best regards to Molly.

Zundel Berens
9116 Emerson Ave.
Surfside, FL 33154

WE ARE HERE...

• ***By Yacov Samid***
Chairman of the Organizing Committee

The idea of organizing a gathering of ex-students of the Bialystoker Hebrew Gymnasium– to mark 70 years since its inception and 50 years since its destruction – occurred to me quite suddenly.

In May, 1989, I approached our Premier Minister Itzhak Shamir (a graduate of the Gymnasium – 1932) about this. He responded to me in a letter, saying that he considered it an ideal plan. I began to pass the idea around to comrades and friends and received expressions of agreement – verbally, by telephone and in letters, which gave me encouragement to begin the difficult task of organizing it.

My goal was to honor the memory of this beautiful center of education. It was the jewel of our Jewish Bialystok, whose influence was felt far from the confines of the school building. The Gymnasium not only gave its students an outstanding Hebrew and general education, but also imbued them with moral values and love of our people and country. Many of our graduates occupy very important positions in our country and elsewhere on many levels of science, economy and community life.

My thought was, that the gathering should enable the participants to see their childhood years in other historic perspectives; share their memories and impressions of the institution which places its mark on their entire being.

Despite my age – it's been 60 years now since I graduated from the Gymnasium – I immersed myself in the work literally with a youthful determination. It wasn't easy to locate the many hundreds of addresses of people who were dispersed throughout the world. I owe a great debt of gratitude to my two sons Gideon and Amnon, who helped me in this effort. Several times I spoke about it on Israeli radio; I appealed to various organizations in this country and abroad. I would like to mention here that we received from the "Bialystoker Shtimme" a most appropriate response.

Yacov Samid

Up to the time of the conveying of the Gathering, I had contacted approximately 90% of our past students. At times, I feared that we would not be successful; that we would not be able to carry it out. I expressed myself in this vein to our friends and they answered: "See to it that it takes place as soon as possible. We are already not so young!!..."

and now we are here and are conducting this beautiful gathering.

development of the Gymnasium from its founding to its liquidation, was given by a narrator and accompanied by slides and video-films. We saw various photographs of Bialystok, among them the Gymnasium building, as well as an interview with the teacher, Shimon Datner z"l, taken only a few months before his death.

A poem dedicated to the founding of the Gymnasium, composed by the graduate Tsvi Budnovski, was read by his grandchild.

A chorus and orchestra consisting of Tel-Aviv students, accompanied the occasion with suitable songs and music.

After the very impressive official segment of the program, a luncheon was served in the garden. The assembled again enjoyed themselves there by partaking of the delicious refreshments. Old friendships were once again renewed, returning, if only for a little while, to the happy days of their childhood and youth.

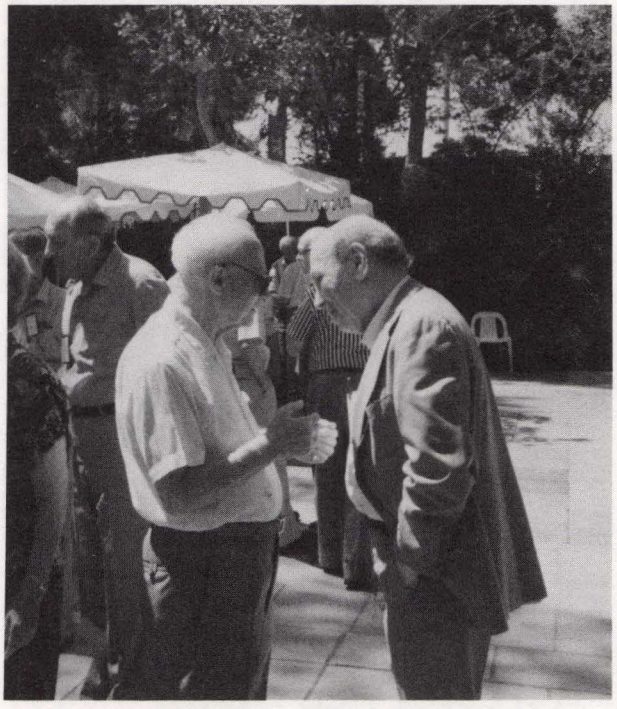
Following Yacov Samid's short closing speech and words of appreciation to him and all those who helped create this most successful gathering, the audience departed, filled with elation from this most touching experience.

IMPRESSIVE GATHERING OF EX-STUDENTS OF THE BIALYSTOKER HEBREW GYMNASIUM

• *By Arye Shamir (Shmerlis) Jerusalem*

On May 21, 1990 in Tel-Aviv, a reunion took place of past students of the Bialystoker Hebrew Gymnasium dedicated to the 70th Anniversary of its founding and the 50th year since its liquidation.

An audience of more than 400 people, guests from throughout the country and abroad, gathered in the beautiful "Gan Oranim" which is located in the Tel-Aviv "Ganey-HaTaarukha." In addition to the hundreds of graduates and ex-students of the Gymnasium, also present were a number of our

Max Ratner and Yacov Samid

"Ben Ir," who were not necessarily students of the Gymnasium, but who came out of a sense of sympathy with this institution and to refresh themselves in the homey Bialystoker environment. Among the participants was our Honored Guest, our dear "Ben Ir," Mr. Max Ratner, from Cleveland, Ohio.

For this reason alone it was worthwhile traveling any distance to be together. At every step one saw old comrades and friends greeting each other warmly, even those who almost did not recognize each other after so many years. The once young "guys" and girls are today "settled" adults, among them, such who occupy important positions in public life; with grey hair and facial creases. Only the "small fire" remained in their eyes.

The official segment opened with a memorial, conducted by David Bagon (graduated 1934) for the souls of those who are no longer here: the founders, teachers and students of the gymnasium who perished together with all of Bialystok's Jewry.

Yacov Samid (Semiatitsky), (graduate of 1929), initiator and organizer of the gathering greeted the audience with warm words, stressing the importance of the meeting. At this opportunity he told us that in 1939 the Gymnasium had planned to issue a book in honor of its 20th Jubilee. The war cancelled the plan. Now, materials are being collected for the publication of a book to perpetuate the memory of the Gymnasium. He appealed to the audience, requesting those, who have photos, mementos and other materials concerning the Gymnasium, to send them in.

Itzhak Shamir, Israel's Prime Minister, the most famous graduate of the Gymnasium (1932) was welcomed with applause. In his greetings he said that the two years he spent in the Gymnasium are engraved in his memory. He stressed the Zionist values which were implanted there in the students. Many of them, as a result, emigrated and helped in the development of our land. He closed with the wish for Jews all over the world to have such fine educational institutions as was the Bialystoker Hebrew Gymnasium.

Chaika Grossman (Grad. 1938), ex-partisan and Knesset member, spoke in the same vein. (Her remark, that this time she is in complete agreement with our Prime Minister, her political opponent, was received by the audience with a hearty laugh.) She also told of the liquidation of the Gymnasium as a learning institute, by the Soviets in 1939. While speaking of Jewish upbringing in the world, she stressed the fact that more attention should be given, not so much to the beauty of the school buildings, but essentially to imbuing the students with the spiritual values of Judaism.

Frieda Polatchek and Naomi Goldman-Nof, ex-teachers of the Gymnasium, recalled with nostalgic warmth, memories of those distant younger years.

A documentary program, which described the

the Board of Directors. With respect to the financial situation of the institution, I would like to call the attention of all members of the Bialystoker Center, here and abroad that lately the Institution is running up a monthly deficit, and unless more donations and help from "Landsleit" will not come in we will run out of funds. We are planning to appeal to the relatives of the Home's residents to contribute, and also, if possible to arrange a benefit action. The fact remains that we cannot run a high standard Home based on rates from the Medicare and Social Security Administration for the years 1983-84.

We have requested the accountants and if possible the attorneys to appeal to the authorities about the rate structures.

We have also authorized our Executive Director Mr. Izaak Rybal to direct the campaign for the financial help of the Institution.

I must express our sincere thanks to Molly and Izaak Rybal and Dina Medvedev for the tremendous success of the annual theater benefit at Lincoln Center's Avery Fisher Hall on Sept. 16, 1990, which is becoming a tradition of excellent English – Yiddish entertainment attended by 2500 people. They really out did themselves in the programming, and quality of the show. Needless to say it could have not been done without our Executive Director Izaak Rybal. To all who worked for the successful benefit show, and to the people who attended our sincere thanks. Again we are calling on everbody for help to continue the good

Rose and Sam Solasz

work for the Center and Home carrying the name "Bialystoker".

In closing Hana, myself and our family wish all our members a Happy, Healthy New Year, Peace in Israel and around the World.

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

published by our *Bialystoker Center* in New York we decided to sell the remaining small quantity of copies at a reduced price. You may now obtain this great work containing more than 700 pages in *Yiddish* and *English* $25.00, and we will forward it to you.

Please, mail check and full address to:
BIALYSTOKER CENTER
228 East Broadway, N.Y.C.
Tel. (212) 47507755

NEWLY ELECTED MEMBERS OF THE BOARD OF DIRECTORS OF THE BIALYSTOKER HOME FOR THE AGED

Rubin Bindler, honorary President
Sam Solasz, President
Mike Kremer, Vice President
Joseph Dines, Vice President
Charles Schwecher, Chairman
Leon Trachtenberg, Trustee
Sol Krim, Trustee

Second Generation Members of the Board of Directors

Mark Solasz
Alys Kremer Grossman
Michael Toder

Izaak Rybal, Executive Director

BIALYSTOKER STIMME

Published by the
BIALYSTOKER CENTER & BIKUR CHOLIM, INC.
228 EAST BROADWAY • (212) 475-7755 • NEW YORK, N.Y. 10002

NEW YORK | SEPTEMBER, 1990 | No. 347

Report of the latest activities at the Board of Directors of the Bialystoker Home and Center

• *By Michael Kremer*

During the last six months we have experienced some important changes at the Board of Directors. Due to the fact that in the past year the Federal and State agencies (Social Security and Medicare) have instituted stringent laws, and made the Board of Directors responsible for running the institutions, several members voluntarily resigned from the Board. The following is a list of directors who have resigned.

J. Beren	D. Mintz	M. Rybal
B. Schuback	S. Rogove	E. Krim
D. Russek	R. Solasz	D. Medvedev

The Board of Directors expressed their gratitude to all the above mentioned, for their unselfish help, and contribution to the institution in the past years.

As a result of the resignations, a new Board was elected which consists of the following members:

R. Bindler — Honorary President

S. Solasz	C. Schwecher	J. Dines
S. Krim	M. Kremer	L. Trachtenberg

Also from the second generation; Alys Kremer Grossman, Michael Toder, and Mark Solasz. We hope that the new Board of Directors will be successful in improving the daily management, and fiscal responsibilities of the instution.

Due to certain gray areas in the by laws of the Institution in regard to hiring and dismissing of department personnel, also book-keeping and financial management, the by laws were revised and together with the attorney of the Institution and the Board of Directors the same was expanded. A new rule was established, where each member of the Board is personally in contact with the assigned department head, and reports to the Board of Directors, and any important decision relating to the management of the Institution must be approved by

Mike and Hana Kremer

WE GUARD OUR INHERITANCE

Dear Friends,

As you know, we guard our great inheritance, our institution, the Bialystoker Center and Home.

I invite all the Bialystoker, Grodner and friends of the cities and towns, which are close to Bialystok, both geographically and psychologically, who share a mutual sentiment towards our institution, not only because it is the only one remaining, after the Nazi-destruction, which stands as a column, as an eternal memento of our hometown; and not only because we renovated our lobby which leads to the Center; and not because we installed air-conditioners in every room; and we have our own department to test the hearing of our residents; and new kitchen improvements. No, we invite you, because we would like you to see how we run our Home and care for its residents. We will lead you from floor to floor, answer all your questions, but we would like you to come and see for yourself, with your own eyes, just why we need your help.

The Home has almost 100 residents. It is always in financial distress because, as you know, the city pays only 80 percent. The remaining 20 percent is covered by the Center. Until recently, this was no problem, but for the past 7-8 months, it has become very difficult, because the Center does not receive the same amount of help from our friends as it did in the past. We get less – but the Home needs more. So, we are appealing to you, dear friends, for your help.

It is already about 4-5 years since we have arranged any kind of event which would bring in a large sum of money for the Center. Today, however, if we were to plan even the smallest kind of event, it would take a great deal of labor and money, because the hotels we used to use are now very expensive.

For that reason, the executive board has decided to send a letter to every member and friend of the Bialystoker Center and Home and simply request that each one contribute as much as he can. The Bialystoker Center and Home must continue to exist!

Please accept my personal appreciation for your help, in advance.

Sincerely yours,

S.K.

ENGLISH SECTION

Report of the latest activities at the Board of Directors of the Bialystoker Home and Center 1
Impressive gathering of ex-students of the Bialystoker Hebrew gymnasium 3
We are Here 4
Max Ratner, a guest 5
Researching Bialystok 6
The Hate Conference in Oslo 8
Jerusalem's National Library and University 9
Maxim Litvinov (Wallach) on his 50th "Yortsayt" 10
Festive Opening of the Smorgan family auditorium 11
On the 47th Anniversary of the Uprising 12
How does our Birth-City Grodno look today 13
Bloody "Shvuot" in Grodno in 1935 14
A visit to Bialystok 17
"Peace in the New Year" in Avery Fisher Hall 18
A 13 year old girl learns about the Holocaust 19
Letters to the Editor 20
University of Massachusetts 20
Sheldon Silver N.Y. State Assembly 21
Manya and Tibor M. Schoenfeld 21
Service award to Marta Okon 22
Jacob Hecht, Noted Rabbi 24
Bialystoker Ladies auxiliary 24
David J. Goldberg of Blessed Memory 25
In Memoriam 26
Jacob J. Gurdus 27
Gedalye Lynn O"H 27
Yudl Freidovitch Z"L 28

Published by the Bialystoker Center
228 East Broadway, New York City
Editorial Committee – Izaak Rybal, Editor

Hirsch Wolf & Co. Inc.
INTERNATIONAL INSURANCE BROKERS

Hirsch Wolf & Co. Inc.
INSURANCE BROKERS AND CONSULTANTS
1505 Coney Island Ave., Brooklyn, N.Y. 11230
(718) 252-2800 (212) 619-4010 (201) 355-5775
SPECIALISTS IN - *SERVICE - SECURITY & SAVINGS*

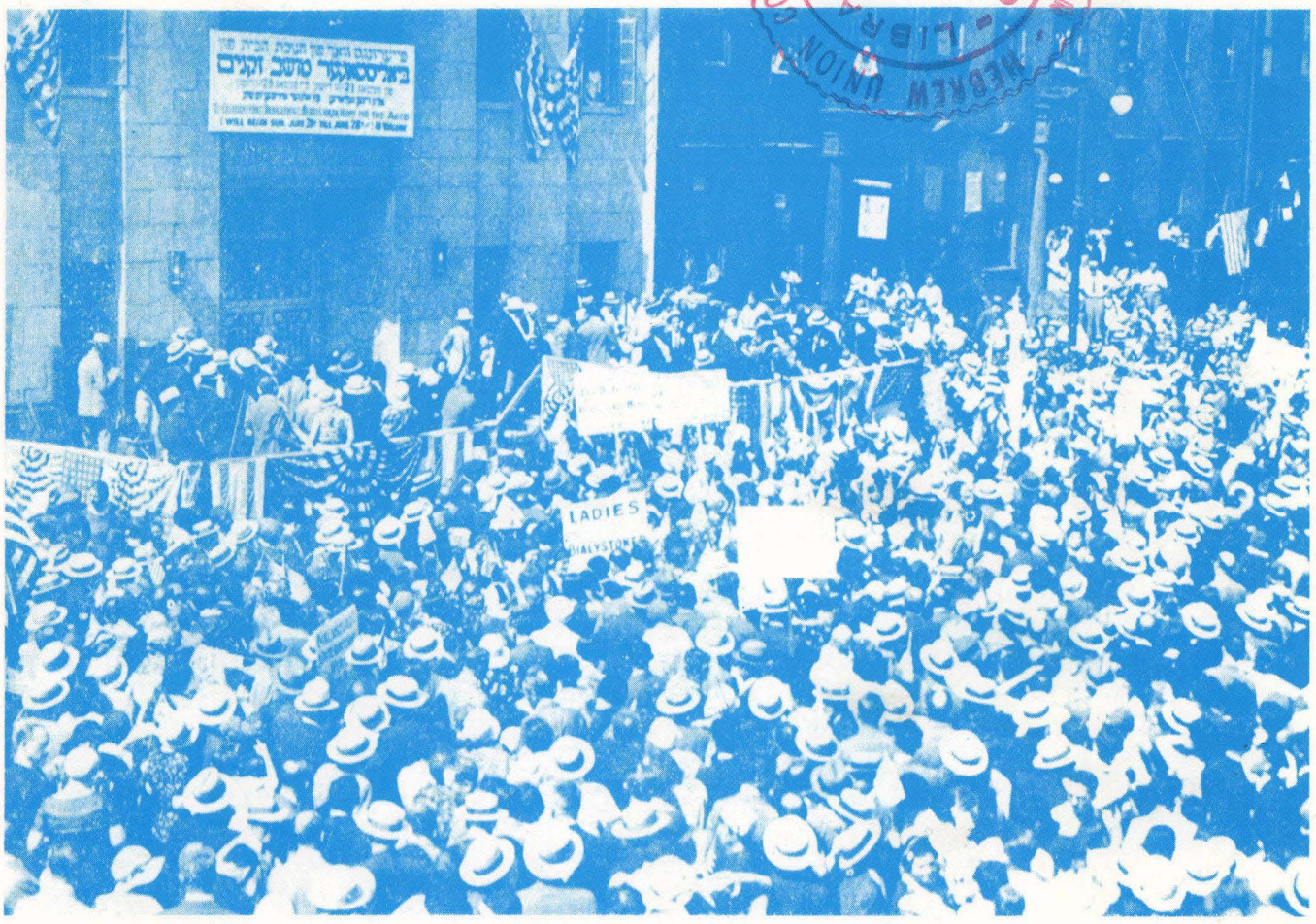
ROSH HASHANAH ISSUE

BIALYSTOKER STIMME

Published by the
BIALYSTOKER CENTER & BIKUR CHOLIM, INC.
228 EAST BROADWAY • (212) 475-7755 • NEW YORK, N.Y. 10002

NEW YORK **SEPTEMBER, 1990** **No. 347**

HEBREW UNION COLLEGE - JEWISH INSTITUTE OF RELIGION CINCINNATI, OHIO LIBRARY

The ceremonious dedication of the Bialystoker Home for the elderly, June 1931 (59 years ago). Twenty thousand Jews joyfully witnessed the imposing celebration. It was a very important holiday in the lives of the Jewish people.

דער פייערלעכער חנוכת הבית פון דער ביאַליסטאָקער היים פאַר עלטערע מענטשן, אין יוני 1931 (מיט 59 יאָר צוריק). צוואַנציק טויזנט אידן האָבן זיך באַטייליקט אין דער אימפאָזאַנטער פייערונג. עס איז דעמאָלט געווען אַ גרויסער יום־טוב אין דעם אידישן לעבן.